

Palócföld

IRJÁSKALMAI, HÍVŐBESZÉLT, KÖZÉLETTI FOLYÓIRAT

LXIII. évfolyam 2017/2.

Mikszáth 170

Arany 200

Reformáció 500

Acsai Roland / Kalász István

Zentai László / Ádám Tamás

Képzőművészet: Cene gál István

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Csák Gyöngyi: Színhátékokra	3
Dózsa asszonya	3
Játszótál	3
Keszthelyi-Mangó Gabriella: Kötáblák helyett	12
Dunánál	13
Csend-képp	13
Kalász István: Stand by me	14
Ádám Tamás: Fóliázott angyalok	18
Plázában	19
Rozmaring	19
Zentai László: Mikor jön az öreg?	20
Acsai Roland: Felhőnjárók – Egy meg nem született gyermek története (részlet)	29
Oravecz Tibor: A csend követői	33
Nihil ad ego	34
Fabio Volo: Elveszett idő (Kovaacsics Zsuzsanna fordítása)	35

QUERELA HUNGARIAE

Limbacher Gábor: Nemzeti összetartozás és a haza csorbíthatatlansága	4
Nagy Tibor Balázs: A kuruc költészet mint közköltészet jellege, tematikája és egy tipikus műfaja	39

KÉPZŐMŰVÉSZET

„Az én lelkemben harmónia van” – Beszélgetés Cene gál István festőművésszel	47
--	----

MIKSZÁTH 170

Suhai Pál: Mikszáth Kálmán versei (2. rész)	54
---	----

ARANY 200

Bárdos József: Arany János korszerűségéről	89
--	----

REFORMÁCIÓ 500

Kovács Krisztián: Protestáns gyökerek – A Balassa család szerepe a lutheri egyház elterjesztésében Nógrád vármegyében a 16. század folyamán	96
--	----

SZEMLE

Csongrády Béla: Madách nyomában (is) – Kozma Dezső: <i>Irodalmunk út- jain – Erdélyben c.</i> könyvéről	106
---	-----

Lapszámunk külső és belső borítóoldalain Cene gál István festményei láthatók: az első borítón a *Kőkorszak* (olaj, vászon, 60x75 cm), a hátsó borítón a *Zen kövek* (olaj, vászon, 30x40 cm), az első belső borítón a *Mi* (olaj, vászon, 100x70), a hátsó belső borítón a *Szerelem Velencében* (olaj, vászon, 100x70) című kép.
Hüvösi Csaba Salgótarjánhoz kötődő fotóival ünnepli a szerkesztőség a folyóirat megjelenési helyének, Salgótarján városnak a 95. évfordulóját.

Főszerkesztő:
GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Fenntartó:
Salgótarján Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Főmunkatárs:
NAGY PÁL (Párizs)

Támogatóink:

Szerkesztő:
SZÁVAI ATTILA

Nemzeti Kulturális Alap

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

FEKETE ZSOLT
Salgótarján Megyei Jogú Város
polgármestere

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ BAKOS MARIANNA

Pásztó Városi Önkormányzat

Médiapartnerünk:
NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

gömörilap
(www.gomorilap.sk)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Lévelem: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521-560 ♦ Fax: 32/521-555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócöld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 ♦ INDEX 25925

CSÁK GYÖNGYI

Színjátékokra

Csónakjában nehezezzként ülök,
mégis nyílt vizekre
merészkedik velem –
gyönyörködik kisedek játékaiban,
tűri törvényeimben az önkényt
az én Istenem szeret.

Szereti az álmaimat,
nem engedi félbehagyni –
kölsönöz ezer alakot; vagyok
színitanodájában növendék.
Egyszer hatalmas tűz fölött
mezítláb ropatja a táncom,
másszor aranyatérő esőcseppben
szitáltat egy májusi estén.

Dózsa asszonya

méltóságodat,
adtál a sziklának
apadhatatlan forrásokat
mióta tekintetemben
a Te fájdalmad ül,
súlyosnak érzem magam
mégis a tíz parancsolat
szabályozta létre esketsz
legendafényű ikonarc?

Játszottál

játszottál
kísérleti
nyulat,
holdnak
doromboló
párducot,
opart
pázsiton
táncoló
madarat,
partravetett
fuldokló
halakat,
rózsát
a kertből,
ősz és
rothadás
szagot,
fényt
könnyező
titokzatos
cseppkövet
homályos
barlangfalon.

LIMBACHER GÁBOR

Nemzeti összetartozás és a haza csorbíthatatlansága

Ha a magyarság viharos 20. századi történelmére gondolunk, fölmerül a kérdés: mi a haza és mekkora a területe?

A haza nyelvi értelmezését áttekintve azt látjuk, hogy a szó maga magyar fejleményként a *haza* határozószó főnevesülésével keletkezett, és előfordul már a legkorábbi magyar nyelvű, kézzel írott könyvben, a 14–15. század fordulója táján keletkezett Jókai-kódexben.¹

Az 1894-ben megjelent Pallas Nagy Lexikonában, „Az összes ismeretek enciklopédiájában” a *haza* szócikk még nem is szerepel. A kötetbeli *haza-szeretet* szócikk arra utal, hogy a *haza* fogalmát a lexikon magától értetődőnek tartja. Olyannak, melynek földje – azaz területe –, továbbá lakói, nyelve, emlékei stb. iránt érzett ragaszkodás hasonlít a szülők iránt érzett szeretethez. A haza szeretete tettekben is megnyilatkozik, mint az iránta való kötelességek teljesítése. Szükség esetén saját érdekeinknek, a legfőbbeknek is érte való mellőzése, önzetlenség, odaadás, sőt önfeláldozás.² Itt tehát a haza olyan területtel, lakossággal bíró létező, mellyel a hazában élők szeretetkapcsolatban állnak, és érte áldozatvállalásra képesek. A haza iránti kötelességek nem külső jogszabályi természetűek és értelműek, mint az állam, az ország esetében, hanem benső, szívből jövő késztetések. E fogalomértelmezés szerint a hazánk a jelenlegi Magyarországnál föltétlen nagyobb területre, legalább a magyar érzelműek által lakott kiterjedésre vonatkozik, de a haza minden lakója iránti célszerű ragaszkodás esetén az egybeesik a történeti Magyarországgal. Hasonlóan, a közös emlékekhez való ragaszkodás tekintetében a haza legalább a történeti Magyarországra vonatkozhat, kibővítve – előbb is, most is – a moldvai csángók területével.

A Révai Nagy Lexikona már az ismeretek teljesség igénye nélküli enciklopédiája, viszont tartalmazza a *haza* v. *hon* szócikket. Eszerint a haza vagy hon etikai egység, a közös területen élő nép(ek) emlékeinek, érzelmeinek, szokásainak és reményeinek közösségét foglalja magában. A haza a nép erkölcsi egységének, jó- és balsorsban való együvé tartozásának, az egyaránt való önmegtartás és önfeláldozás erényeinek kifejezője. A nép faj és

---

¹ *A magyar nyelv értelmező szótára*. Harmadik kötet H–Kh. Akadémiai, Bp., 1960, 178.; *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Második kötet H–Ö. Akadémiai, Bp., 1970, 76.

² *Pallas Nagy Lexikona*. Az összes ismeretek enciklopédiája. VIII. kötet Gesztely–Hegyvám. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Bp., 1894, 786.

nyelv tekintetében részint egyeredetű, részint a történeti események által egybeforrasztott, amely akarat- és cselekvésbeli önállóságát másokkal szemben képes kifejezésre juttatni.³ A plurális társadalmakban e jellemzők már nem egységesen valósulnak meg, de mint normatív kategória a *haza* fogalom az egységesülést szolgálhatja. E meghatározás sem zárja ki a haza történeti országterületre vonatkoztatását, de mindenképp meghaladja a jelenlegi ország területet.

A trianoni országvesztést és a szovjet megszállást követően a Magyar nyelv értelmező szótára a *haza* fogalmát szorosabban összeköti az aktuális országterülettel. Főnévi mivoltában négyféle meghatározást ad: elsőként – az egyén, közösség, nép szempontjából – az országgal, országterülettel vagy az annál szűkebb szülőfölddel azonosítja. Hivatkozik az akkori alkotmányra, mely szerint „A haza védelme a Magyar Népköztársaság minden polgárának szent kötelessége.” Ugyanakkor idézi Vörösmartyt is: „Hazádnak rendületlenül / Légy híve, oh magyar.” S bár a 19. századi kifejezés nyilvánvalóan az akkori történeti országterületre vonatkozik, a szócikk nem tér ki a *haza* fogalom és a 20. századi békeszerződések, nagyhatalmi döntések eltérő magyarországi területeinek viszonyára. A második meghatározás szerint a haza az ország lakosságának a történelem során kialakult szervezett, politikai, társadalmi, érzelmi közössége. A Petőfitől, Aranytól, Csokonaitól hozott példák itt is rávilágítanak a haza és az országterület viszonyának tisztázatlanságára. A harmadik típusú fogalomértelmezés átvitt, költői értelem szerint definiál ’örök haza, másvilág, mennyország’ értelemben. Negyedik értelmezésként a haza az az ország vagy vidék, ahonnan valami származik, ahol eredetileg létezett, ahol leginkább előfordul. Így – a szemléltetés szerint – a dohányzás eredeti hazája Amerika, a selyemtermelésé Kína. Nézőpontunk szerint e meghatározásba az előző példák mintájára az is belefér, hogy a magyarok hazája a Kárpát-medence / az integer Magyarország.

Az 1980-as évek végi rendszerváltoztatást követő újabb lexikonok közül a Magyar Nagylexikonban hiába keressük a *haza* címszót.⁴ A Magyar Katolikus Lexikon tömör meghatározásában ország vagy tájegység, melynek állandó lakói ugyanazon törvények alatt élő polgárok közösségét alkotják. Ilyen értelemben tehát egy ország történelmi változása maga után vonná a haza változását is. Viszont földrajzi tekintetben a haza egy nép történelmi élettere, a népre jellemző szellemi-kulturális hagyományokat elevenen élte-tő tájegység.⁵ Ennek az értelmezésnek megfeleltethető a történelmi magyar

³ *Révai Nagy Lexikona*. Az ismeretek enciklopédiája. IX. kötet Gréc–Herold. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Bp., 1913, 622.

⁴ *Magyar Nagylexikon*. Kilencedik kötet Gyer–Iq. Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp. 1999, 303; 2004, 376.

⁵ *Magyar Katolikus Lexikon*. Negyedik kötet Gas–Hom. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp., 1998, 664.

országterület, a Kárpát-medence, mint a magyarság történelmi élettere, amely a rá jellemző hagyományokat elevenen élte a trianoni békediktátum után megmaradt országban és az utódállamok érintett területein egyaránt. Amíg a történelmi, földrajzi, kulturális, gazdasági, épített örökségbeli, származásbeli szálakat, polgárok közötti kapcsolatokat a magyarság elevenen fenntartja, amíg például Kassa, Munkács, Kolozsvár, Szabadka, Eszék, Lendva vagy Kismarton nem számít külföldnek, addig létezik a haza egész történeti országterületre kiterjedő abszolutisztikus értelme. Ily módon tehát a haza nem politikafüggő fogalom, hanem a kulturális folytonosságot képviseli. Azt a folytonosságot, amelynek sajátos, közegteremtő és létmód-kijelölő kezdeti megnyilatkozása Szent István királyunk végrendeleti országfelajánlása a Boldogasszonynak: Szűz Mária szentséges kezébe és oltalma alá adta és ajánlotta az egyházat, „és ez szegény országot [evidens, hogy a Szent István-i Magyarországot!] mind benne való urakkal és szegénnyel, bódoggal egyetemben”.⁶ Ezzel a haza transzcendens kötődésüvé vált. Modellértékű ikonográfiai hagyomány lett, hogy István királyt leggyakrabban úgy ábrázolják, amint az országot és a nemzetet jelképező Koronát a Boldogasszonynak fölajánlja. Legrégibb ismert emlékünk a XII. századbeli esztergomi Porta Speciosa.⁷ A magyar haza transzcendens jelentősége megfigyelhető a későbbi századokban is. Ily módon, mint a lélek lobogó lángja nyilatkozott meg Zrínyi Miklós hazaszeretete 1566-ban. Istennel, a királyi felséggel, a kereszténységgel együtt ő a szegény, végső nyomorúságba jutott édes hazát állandóan vidám arccal, vére ontásával és végül Boldogasszony szü-

1. kép: István király és a szent magyarság országfelajánlása Szűz Máriának, Boldogasszonyunknak Nógrád község templomában

letése ünnepén bekövetkezett hősi halálával pártfogolta, szolgálta. Gróf Esterházy Miklós nádor a hazaszere-

⁶ Limbacher Gábor 2002. *Hazaszeretet, magyarságtudat a népeletben*. Palóc Múzeum (Nógrád Megyei Múzeum és a szerző), Balassagyarmat, 23.

⁷ Bálint Sándor 1977. *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából II*. Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp.

tetre mint történelmi távlatokra visszanyúló fogalomra utalt 1627-ben: „Nem hazánk-e nekünk is ez, mint édes Eleinknek? Az bizony, más nincsen kívüle, s tartozunk mind Isten, mind világszerte az természetnek törvénye szerént is, minden óltalommal neki.” E mentalitásból kicsendül a haza mindeneknél előbbre valósa, a hazaszeretet törzsökös tágassága, transzcendens dimenziója, és az emberi nembe oltott természeti törvényként értelmezett mivolta.⁸ A 17. század közepén készült Mórighida-Árpás középkori Szent Jakab templomából a győri Püspökvárba került oltárképen Szűz Mária védő gesztussal köpenye alá vonja Magyarország területét (térképét), és az angyalok a Magyar Szent Koronával készülnek őt megkoronázni. A Köpönyeges Mária középkori ikonográfiai hagyományának megfelelően a felhőkön lebegő Mária széttárt palástjának oltalma alatt világi és egyházi méltóságok is térdelnek, akik itt – eltérően a legtöbb középkori ábrázolástól – nem csupán általános típusok, hanem portréként megfestett, egyéni vonásokkal jellemzett figurák. I. Lipót császár és a római pápa körül Magyarország világi és egyházi méltóságai látszanak, köztük Wesselényi nádor, Nádasdy Ferenc országbíró, Zrínyi Péter horvát bán, Szelepcsényi György esztergomi érsek és Széchényi György győri püspök. Az a veszély, amely miatt a haza területével mindannyian Mária oltalma alatt kerestek menedéket, a török hódítás volt, amelyet a jobb oldal háttérében feltűnő kontyos török katona jelképez.⁹ A haza transzcendens összefüggése jelent meg II. Rákóczi Ferencnél is, aki szabadságharcának zászlóira a Cum Deo pro Patria et Libertate, Istennel a hazáért és a szabadságért szakrális-mágikus jelmondatot íratta.

A történelmi sors odavezetett, hogy a magyarság esetében sajátos módon különvált a *haza*, a *nemzet* és az *ország* vagy *állam* fogalma, különböző területiséget jelölve. A lexikonbeli meghatározásoknak részint megfelelően a haza a politikai változásoktól független, kulturális, erkölcsi, szívbéli kategóriaként a történeti, a Szent István-i Magyarország területét öleli föl – hozzáérhetően az egykori Kunország, moldvai vajdaság, moldvai csángók földjét, amely a középkorban a magyar királyság hűbéres tartománya volt, ahol a legtöbb város magyar, illetve magyar-szász alapítású, és ahol maig jelentős számú magyarság él.¹⁰ Az etnikai nemzet kiterjedése a Kárpátok térségére és a földkerekség magyarok lakta területeire vonatkozik. A politikai alakulatot képező ország az a jelenleg kereken 93 000 km², ahol a ma-

⁸ Limbacher 2002: 32.

⁹ [http://www.wikiwand.com/hu/Szent_Jakab_apostol_templom_\(M%C3%B3richida_a%E2%80%93%C3%81rp%C3%A1s\)](http://www.wikiwand.com/hu/Szent_Jakab_apostol_templom_(M%C3%B3richida_a%E2%80%93%C3%81rp%C3%A1s)) (Letöltés 2017. 05 18.)

¹⁰ Kádár Gyula 2010. A Kárpátokon túli magyarság (3.). In: *Székely Hirmondó*, július 29. <http://www.hirmondo.ro/web/index.php/feed/velemeny/12236-Krptokon-tli-magyarsg.txt> (letöltés: 2015. 10. 07.); Domokos Pál Péter 1987. *A moldvai magyarság*. Magvető, Bp.

gyar állam található. Magyarországiakat és határon túli magyarokat érintő események, rendezvények esetén lényeges különbségtétel, hogy az nem nemzetközi, hanem államközi esemény, rendezvény, mivel egy nemzethez, de különböző országokhoz tartozókra vonatkozik. A haza-nemzet-ország rendszerét kiegészítő tényező az állampolgárság. Az előzőekhez képest ez nemcsak egyféle lehet, hanem immár – legalábbis magyar részről – legalísiman létezik a kettős vagy akár többszörös állampolgárság. Így egy utódállambeli magyar egyszerre teljes értékű polgára a szomszéd országnak és Magyarországnak. Értelmezésünk szerint tehát a haza egységes fogalom, nincs külön *hon* és *külhon*. A politikai, társadalmi változásokkal, a trianoni döntés és a korábbi kivándorlások óta viszont vannak külföldi honfitársaink, akikkel a hazánk egy, de országaink különbözőek.

Csak az imént fölvezetett meghatározással, a kulturális folytonosság érvényesítésével, azaz a *haza* abszolutisztikus – nem a politika alapján relativizálódó – felfogásával értelmezhetőek a hazafias művek, mint például ezek egyik legfőbbike, a Szózat. Az első világháború elvesztésének idejéig, az integer Magyarország fennállásáig tartó időszakra vonatkozóan értelmetlen volna kérdést föltenni, hogy a magyar mely hazának legyen rendületlenül híve, s mely haza az, amely bölcsője és hantjával takarója is, illetve ahol élni és halni kell. Ehhez hasonlóan azonban valójában egyértelmű, hogy Trianon után is, máig is változatlanul ugyanaz a haza. Hiszen értelmetlen volna úgy tartani, hogy a Kárpát-medence trianoni határon kívül született magyarjai számára nem volna bölcső és majdan sír a szülőföld, ahol élni s halni kell, hanem csak a megmaradt Magyarország. Utóbbi esetben teljes migrációnak kellene megvalósulnia a határon túli területekről a Trianonban és Párizsban megcsonkított Magyarországra, ami önellentmondás, mivel a szülőhely adottságát nem lehet megváltoztatni. Az is értelmetlen volna, ha csak az elszakított terület rész vagy a magyar nemzeti identitást többé-kevésbé folyamatosan korlátozó adott utódállam számítana hazának. Értelmetlen, mert az utódállam Kárpát-medencén kívüli része¹¹ nem „az a föld, melyen annyiszor apáinak vére folyt”, nem az, melyhez „minden szent nevet egy ezredév csatolt”. Ott nem küzdtenek honért a hős Árpádnak hadai, s nem törtek össze rabigát Hunyadnak karjai. Ott nem hordozák a – magyar – szabadság véres zászlóit, s nem hulltanak el legjobbjai a hosszú harc alatt. És annyi balszerencse közt, oly sok viszály után, megfogyva bár, de törve nem, nem ott él nemzet e hazán. Tehát a csorbítatlan Magyarország, a Kárpát-medence területe az, ahol a magyar rendületlen híve legyen hazájának! Az egészséges magyar létnek ez éltetője, s bukás esetén hantjával takarója is ez. A nagyvilágon e kívül nincsen a magyarság számára hely, áldja vagy

---

¹¹ Moldva kivételes helyzetére már utaltunk.

2. kép: Magyarok Nagyasszonya hordozható kép. Szent Péter-Pál plébániatemplom, Bercel (Nógrád m.)

verje sors keze, élnie és halnia itt kell.¹² E felfogást képviseli a vallási mintára Nemzeti Ereklénynek nevezett irredenta emlék is, amely a hatvanhárom egykori magyarországi vármegye „vérrel, verejtékkal áztatott” földjéből őriz néhány porszemet. A föld pecsét alakú tartóban található, előlapján az integer Magyarország áttört, üvegezett képe. A pecsét fölött „1000 éves jussunk, igazságunk megszentelt pecsétje ez” felirat, körülötte: „Ez a föld melyen annyiszor apáid (sic!) vére folyt.”¹³ A másik fő hazafias műre és nemzeti jelképünkre, a Himnuszra utalva világos, hogy szintén mindenkor az egész Kárpát-medence az a terület, amelyen annyiszor támadt tenfiad szép hazám, kebledre, s lettél magzatod miatt magzatod hamvvedre. Kőlcsey Ferenc műve előtt a katolikus magyarság néphimnusza a Boldogasszony

Anyánk kezdetű ének volt a 18. század elejéről, melyet a hívek ünnepek alkalmával ma is énekelnek: „Boldogasszony, Anyánk, régi nagy Pátronánk, / nagy ínségben lévén így szólít meg hazánk: / Magyarországról, Édes hazánkról, / ne feledkezzél el szegény magyarokról.” Talán sajátosan magyar örökség is, hogy a Szent István király által felajánlott országot, a Regnum Marianumot, a transzcendens jelentőségűvé és kötődésűvé vált országterületet tekintjük mindenkor hazánknak.

A haza, a csorbíthatlan Magyarország összes nemzetisége és lakója számára a Magyar Szent Korona, a szentkorona-eszme és a hungarus nemzettudat nyújtotta és nyújthatja minden időben a kohézió alapjait. Első, apostol királyunk birtokolta Krisztus hatalmi jelvényeinek, szenvedése eszközeinek, az Őt átdőfő szögnek és lándzsának egy összeolvasztott darabját ereklényként

¹² A világ elszármazott magyarjaira is igaz ez, ugyanis magyar mivoltukban – a fentiek értelmében – hazájuk mindenkor a csorbíthatlan Magyarország.

¹³ A pecsét előlapján körben megismétlődik a szöveg, de itt az eredetivel megegyező „apáink” változattal. https://www.google.hu/search?tbm=isch&tbs=simg:CAQSigEahwELEKjU2AQaAAwLELCMPwgaYgpgCAMSKMwKrResF8sKkgnWB9sF8gndDJIM8zSWJ4giuzT1NPQ0vDTHNJM1_1zcaMDAI63VN7JkM_1QX9hHmjnqzKUP9bFD-5Z9jIkWhOkk60Giqlk-Y-y2UuCGG1CPeXjiACDAsQjq7-CboKCggIARIEFYp_19gw&sa=X&ved=0CBsQwg4oAGoVChMIxrDP6Zu_yAIVxQ8sCh3WpwaK&biw=1366&bih=599#imgcr=DIU5hYpA3LNI8M%3A (letöltés: 2015 09 20)

Querela Hungariae

---

lándzsába téve. Ez, a Lancea Regis, a Király lándzsája jelenik meg István ezüst dénárján, amint a szent lándzsát a mennybéli Istentől átveszi. Ezzel is a Magyar Királyság, a haza mennybéli kötődése és szabadsága hangsúlyozódott a német vagy esetleges vatikáni hűbérúri törekvésekkel szemben. A királyi tisztség legitimitásához szükséges volt az előd hatalmi jelvényeinek birtoklása. István király birtokolta Krisztus hatalmi jelvényeit, és angyaloktól küldött koronája volt. Ezek és a keresztény királlyá avató szertartás által bevattatott Krisztus királyságába és hatalmába. Ez a király szelíd és alázatos szívű, szolgálattevő, miként megmossa tanítványai lábát, és magára veszi mások terheit-bűneit olyannyira, hogy megváltja őket azoktól.

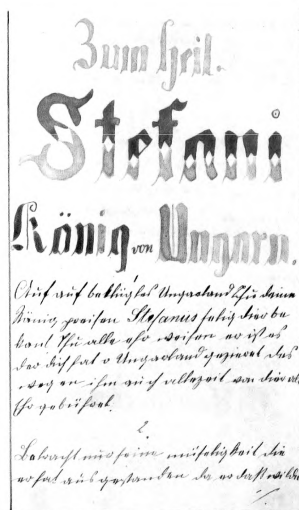

3. kép: A Magyar Szent Korona a Szent Erzsébet Székesegyház csillárelágazatójaként, mintegy a fény kibocsátójaként Kassa (Košice, Szlovákia)

4. kép: Szent István király Mária-oszlopon Nyitra, 1750

A kulturális folytonosság értelmében is a magyarságnak hivatása, hogy hazájának az egész Kárpát-térséget tartsa. A nemzeti együvé tartozást pedig a Szent Korona motiválja, akihez mindnyájan tartozunk. István király példájával – aki úgy találta, hogy az egynyelvű nemzet gyenge –, a fentebb vázolt keresztény mentalitással bizakodva remélhetjük, hogy magyar és magyar, magyar és román, szlovák, délszláv és német, ruszin és ukrán mind összetartozunk, s egymásra számíthatunk.

5. kép: Szent István-ének nemzeti színekkel ékesítve. Német kéziratot énekeskönyv Szendehelyről (Palóc Múzeum), 20. század eleje

6. kép: Szent István országfelajánlása. Szoborkompozíció 1821-ből. A helyi szlovák lakosság máig jó karban tartja és tiszteletben részesíti. Berencsfalu (Preňčov, Hont vm., Szlovákia)

(A tanulmányban található fotókat a szerző fényképezte.)

Bibliográfia

- D. Horváth Gábor 2011. Danubius és Hungaria. Politikától mentes és túlterhelt allegóriák a 19. század végén. In: *Iskolakultúra* 2–3. sz. 82–86. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00155/pdf/iskolakultura_2011_02-03_082-086.pdf (letöltés: 2015. 10. 07.)
- Horváth György, Dr. – Kostyál László 1992. *Nagykanizsai Alsóvárosi templom*. Nagykanizsai Városvédő Egyesület Honismereti Köre, Nagykanizsa
- Limbacher Gábor
2000. *Vallásos népművészet*. In: Kapros Márta (szerk.): *Nógrád megye népművészete*. Palóc Múzeum, Balassagyarmat. 273–326.
2015. *A haza területe mint nemzeti jelkép*. In: Molnár Jenő (szerk.): *Magyarság és a Kárpát-medence*. Az első bécsi döntés című nemzetközi konferencia tanulmányai. Laczó Dezső Múzeum, Veszprém. 169–191.
- Manga János 1939. *A visszatért Felvidék néprajza*. In: Csatár István és Ölvédi János (szerk.): *A visszatért Felvidék adattára*. 211–241. Mahr Ottó és Tsa „Rákóczi” Könyvkiadóvállalata, Bp.
- Pásztor Cecília (szerk.) 2002. „...Ahol a határ elválaszt”. *Trianon és következményei a Kárpát-medencében*. Nagy Iván Történelmi Kör, Nógrád Megyei Levéltár, Szindbád Kht., Balassagyarmat–Várpalota

KESZTHELYI-MANGÓ GABRIELLA

Kötőablák helyett

szavakat bízott rám az Isten
nem nehéz komoly szavakat
nem áthághatatlan parancsolatot
megfélemlítő jövődölést istencsapásról
csupán egy nonszensz képletet
miszerint az ő képére teremtett engem

vizslattam magam a tükörben
melyik ő és melyik vagyok én
vajon milyen fogkrémet szeret ő
s vajon milyet szeretek én?
szeret vajon ő is hajnalban kelni?
érzi azt hogy az élet ostoba?
mikor valahol már unalmas lenni
hátra se nézve indul máshova?
s ha megy vajon mivel megy szegény?
égi lajtorján mozgólépcsőn halad?
vagy nem megy csak ott van mindenütt
mint te és én és mi mind a Nap alatt?
egyszerre van jelen bennem és benned?
ezer alakja van vagy csak az az egy?
miért nem válaszol ezekre senki
ha mindenkiben ugyanaz a program megy?
szavakba burkolt engem az Isten
körüölél mint Jézust a lepel

KESZTHELYI-MANGÓ GABRIELLA

Dunánál

kifutó széria tagja vagyok
programjaim egy része elavult
gondolataimon a ráülő por is
csikorgó fogaskerék
Duna mellé bújva fészülöm bodrait
lagymatag haraggal túri el nekem
ha feléledne
pihenő ujjaim elmosódnának
mint egy sokat nézett bikróm felvételen
hátamon cipelem elmúlt illúzióm
hogyan tenni kell az emberért érdemes
hogyan maradjon utánam
gallyak közt megakadt hordalék
melyből sziget épül
mielőtt

Csend-képp

feszület alatt moha tenyészik
nyújtózkodik minden reggel
s körbenéz
ma sincs még feltámadás

KALÁSZ ISTVÁN

Stand by me

Az író a fürdőkádban ült, a víz meleg volt, az ablak párás, kint télies ős, a férfi a kádban olvasott, amikor kopogtak, a szomszédnő nyitott rá, hogy előbb csöngetett, a lakásajtó nyitva volt, bejött, percek óta szólogat a nappaliban. Nem hallja? Az író zavarba jött, nem hallottam, a nő folytatta, segítenie kell, az író többször ígérte, ha baj van, szóljon... és most baj van. Azonnal jövök, mormogta az író, a nő kiment, várok, mondta, és a férfi esendőnek érezte magát. Két nappal előtte hagyta el az élettársa. Mindenkit elűzöl magad mellől, mondta a nő és elment, te nem tudsz úgy szeretni, hogy jó legyen. Az író azt kiabálta utána, hogy a szeretet döntés, nem érzés. A nő állt az ajtó előtt, tudja, a volt férjemről, a lányom apjáról van szó, az író bólintott. Ismerte a történetet, a fiatal férj elment külföldre, ünnepekre jött haza nagy táskákkal, aztán többé nem, pénzt sem küldött, de a szomszédnő nem bánta, mondta, hogy nem szerette a férjét, jobb így, őt is egyedül nevelte az anyja. Az író felöltözött, kijött a fürdőszobából. Aztán állt a nővel szemben. Tessék, hallgatom. A volt férjem, mondta a nő, súlyos beteg. A szíve. Telefonált, hívott. Menjek el hozzá. Látni akar. Mielőtt meghal. Az író nem értette, egy szigeten lakik, laknak, fent Dániában, nem tudom, miért költöztek oda, semmi sem megy arra. Az ott a világvége. Pénzem most nincs, sóhajtott a nő, de megadom, kérem, vigyen el. Magának van autója. Jó autója. És ideje is van. Mostanában nem ír semmit. Ugye? Utána mosok, vasalok magára, ha gondolja. De nem mosolygott, miközben ezt mondta.

Egy nappal később indultak, két napig ültek az autóban. A nő elmondta, hogy a férje nem volt rossz ember, csak esetlen, érzéketlen, nem, durva nem, csak sérült, a férje otthonban nevelkedett. Az író vezetett, és arra gondolt, hogy semmi sem történik ebben a történetben, egy nő és egy férfi találkozik, házasság, remény, gyerek, válás, és most a férfi beteg lesz. Kint laposabb lett a táj, erősebb a szél, vörösek, kékek a házak, tehenek álltak mezőkön, és a fiatal nő mellette egyre csak mesélte, hogy a férfi nem volt jó neki. És ezt éreznie kellett volna. De, mondta az író, a férfi betegsége mégis mindent megváltoztatott, így van ez, és vezetett tovább északnak, a nő pedig azt felelte, hogy ő beszélni akart, még éjjel is felrázta, ha a gyerek aludt, de a férje soha. Átmentek egy hídon, szélmotorok surrogtak, kávét ittak az autópálya melletti étteremben, a nő telefonált, beszélt a lányával, a férje te-

lefonját nem vette fel senki. Aztán elértek a tengerhez, fújt a jeges szél a víz felől, sirályok vijjogtak, majd jött a komp, kék-fehér, lomha hajó. Amivel át kellett menniük. A szürke ég alatt. Arra a szigetre. Amin élt a nő volt férje. Kivel? Egy mongollal. Az író nevetett. Micsoda? Mongol a nő? Tényleg? A nő is nevetett, de-de, onnan jött az a nő, a poros tundrából. Kerek a feje, a szemét nem látni. Fekete a haja, persze. Állítólag sem dánul, sem németül nem tud. Nem értem. Miért ez a nő kellett neki? Mitől jobb, mitől több ez a nő, mint én? Érdekes így a történet? Az író nézte a tengert, a semmire sem emlékeztető felhőket, arra gondolt, hogy napok óta nem nézett tükörbe. A benzinkutaknál fénylő lap volt a falon a mellékhelyiségben, csak elmosódottan látta az arcát.

A komp szinte üres volt, egy fehér furgon és az író fekete autója álltak lent. Az utasok: három szőke asszony, egy öregember, két szótlan afrikai a hajó végében. És ők az ólomszínű tenger fölött. A nő ült az emeleti büfé mellett, itta a híg kávé, néha kiment cigarettázni. A hidegbe. Három évig éltünk együtt, mondta később a nő, a férjemet egy buliban ismertem meg. Zenélt. Ez tetszett. Gitározott. Énekelt. Stand by me. Vad volt. Az író hallgatott, fiatalkorában ő azok közé tartozott, akik nem gitároztak, nem sportoltak, ő csak állt, figyelte a lányokat, hogyan vihogtak a színpad előtt, és meredtek a fönt zenélő iskolai zenekar énekesére. A jóképű győztesre. Aki vad volt, persze. És hangos. Igen, a zenészek, mondta végül az író, vonzóak, ez mindig így marad, a zene a legjobb csábítás? Kérdezte hangosan. A nő nevetett, a nők a sikeres férfiakat keresik, ott az erő. És aki fent áll, sikeresnek tűnik. Kint havazni kezdett, ez meglepte az írót, nem gondolta, hogy a tenger fölött havazhat. A férfiak meg a gyengét, folytatta a nő, az alázatot akarják. De én nem vagyok az. Sirályok bukkantak fel és lepték el a hajót. A nő mutatta a telefonját, megint van vétel, közeledünk. Amikor a párából felbukkant a sziget, az író arra gondolt, jó lehet itt élni, és a volt szerelmére gondolt, ahogyan feküdtek egymás mellett, és nem beszéltek semmiről. Ahogyan örömtelenül nevettek. Szinkronban. Ahogyan a szerelme azt mondta... De nem, ez nem illik ide, ez a nő története.

Színes házak között, betonúton haladtak, a habzó tenger mellett. Egy kempingben lakókocsik álltak, két borzas kutya futott át előttük. Szörnyű, mondta ekkor a nő, hogy itt találkozom veled. Mit fogok mesélni a lányomnak? Itt a világ legvégén... Ahová elbújt a szégyen elől. Aztán megérkeztek a házhoz. Erdő mellett állt, sötét fák előtt, kerítés nem volt, csak egy pajta hátrébb, a fák között. Az író azt mondta, nem akar bemenni. És az utolsó komp két óra múlva indul. Vissza. A szárazföldre. Igyekezzen, mondta a nőnek. A nő kérlelni kezdte, fél a találkozástól, az író ne hagyja cserben, menjen be veled, így ketten léptek be a házba. A sötét lakásban két öreg dán volt, magasak, vékonyak, mosolyogtak, jöjjenek, a magyar férfi bent van a szobában, magas láza van, az orvos reggel volt itt, adott morfiumot, holnap

délelőtt jön megint. Az öreg nő beszélt, ők itt laknak az utcában, idevalósi-
ak a szigetre, a magyar férfi nincs jól. A rák... Az író nem értette, rák? Nem
a szíve? Az öreg nő mosolygott, a morfium miatt van, lassítja a szívet, de a
rák már hónapok óta öli. Azért akarta a volt feleségét, de a gyereket nem,
hogy jöjjön. Ide. A nő sóhajtott, hol van, nézett az íróra, a férjem. Az öreg
dán az ajtóra mutatott, bent alszik. Talán. Az író mondta, akkor most men-
jenek be. A komp indul. És a barátnője, kérdezte a nő halkán, a mongol nő
hol van? Az öreg dán mondta, telefonáltak a kikötőből, hogy jött a magyar
autó, a nő erre elment, hogy ne zavarjon. Az író elképzelte, egy mongol nő a
tundrából a sötétedő dán tengerparton áll, és arra vár, hogy elmenjen a ma-
gyar autó. És visszajöhessen ebbe az alacsony, sárga házba. A haldoklóhoz.

A férfi arca fehér volt, a fogai hiányoztak, a haja sem volt meg. Csak rit-
kás, vörös pamacsok a fejbőrön. A nő nem szólt semmit, leült, nézte a bete-
get. Hogy vagy, kérdezte a férj, nehéz utatok volt? A nő rázta a fejét. Ti
együtt vagytok, nézett fel a beteg az íróra. A nő intett, csak elkísért. Én nem
vagyok olyan, mint te, hogy másvalakivel. Kezdek bármit. A beteg mo-
solygott. Mit akarsz, kérdezte a nő, eljöttem, hallgatlak. A gyerek üdvözlő.
Miért hívtál? Éles volt a hangja, az író megérezte benne a szeretet gyűlöle-
tét, jobb híján így fogalmazta meg, és hogy semmi sem igaz abból, amit a
nő idáig beszélt. Az író elcsodálkozott, ő eddig csak a nő elszántságát látta.
A monoton hangját hallotta. A szeretetet nem érezte. Aztán bejött a mongol
nő, mégis visszajött. Alacsony volt, kerek képű. Harmincéves lehetett. Állt,
nézett. A nő felállt, tehát te vagy az, mondta, nyújtotta a kezét, a mongol nő
nem válaszolt. Az író hirtelen fáradtnak érezte magát. Ez a gyengeség gon-
dolta, attól lehet, hogy nem bántották őket, a két nő békésen kezet fogott a
férfi fölött. Hogy nem is baj, ha nem mennek vissza a szárazföldre. Hogy
maradhatnak ezen a szigeten. A beteg köhögött, vizet kért, a két nő egyszer-
re mozdult a pohár felé, ezen nevettek.

Az író és a nő közös szobát kaptak, csak ez van, mondta a mongol nő, for
you, az ágyak külön álltak a fal mellett, a falak kopárak voltak, középen
asztalka, rajta lámpa. Leterítve kendővel, a keskeny ablak a murvával borí-
tott kertre nézett. És a sötét fákra. Az éjszakáról nem érdemes beszélni,
csak szavakat egymás mögé tenni: sötétség, lélegzés, nyögés a szomszédos
ágyról, tompa ugatás a távolból, hideg, várakozás. Csönd.

Reggel aztán az író és a nő arra léptek be a nappaliba, hogy hatan ülnek a
szobában, szakállas férfiak, sovány nők, teát ittak, halkán beszélgettek a
kattogó nyelvükön, intettek, hogy az író és a nő üljenek közéjük, van tea,
van sajt, kétszersült. A barna ajtó zárva volt. Az író kérdezte, mi van a be-
teggel? Hogyan telt az éjszaka? Az egyikük válaszolt, hogy a férfi készül
elmenni. Ők azért vannak itt, a mongol nő hívta őket, hogy üljenek, beszél-
gessenek, a beteg hallja az életet, hogy ne féljen. A nő kinyitotta az ajtót, a
férfi félrecsúszva feküdt, zihált, láthatóan haldoklott. A nő üvöltött, hol van

az a mongol ilyenkor? Hol a nagy szerelem? Hol vagy? A beteg lehunyt szemmel zihált, reszketett, arca fehér volt. A nő pedig kiabálni kezdett, hol vagy, hol vagy, mongol, hát így haljon meg? Ezt nem érdemli senki. Az író a fürdőszobához ment, kopogott, mondta, come on, jöjjön, please. Nyílt az ajtó, kijött a mongol nő, csak törülközőt tekert magára, lassan átment a nappalin az öregek előtt, bement a szobába. Megállt az ágy előtt, lehajolt a férfihoz, megsimogatta az arcát, lehúzta róla az inget, magáról levette a törülközőt és meztelenül a férfire feküdt. Majd énekelt, beszélt, suttogott, megint énekelt, dúdolt hozzá, neki. Tartotta a karjában. Mosolygott rá.

És a férfi megnyugodott, meghalt.

Huszonnégy órával később, hatszáz kilométerrel távolabb attól a szobától, egy másik országban, az autópálya mellett egy parkolóban, kamionok, buszok között megállt az író autója. A nő azt mondta, igyanak kávéját, cigarettát akar venni, csokoládét a lányának. Az író azt mondta, persze, csak lassan, nem sietnek. A nő erre azt felelte, de-de, sietniük kell. Sok minden megváltozik. Mostantól. Mert ő így nem tudott szeretni. Miért nem tudtam? És sirt. Az író hallgatott.

Másnap az író ott állt a fürdőszobájában, nézte a kádat, fáradt volt, levetkőzött, folyt a forró víz, kint még mindig a téli ősz. Aztán az író ült a forró vízben, a mongol nőre gondolt. Ahogyan meztelenül fölötte lebeg, suttog a gyönyörű nyelvén, tartja őt, védi őt, meleg lesz, minden jó lesz. Ne félj. *Ne félj, oh, I won't be afraid, Just as long as you stand, stand by me.*

ÁDÁM TAMÁS

Fóliázott angyalok

Fóliázott angyalok szállnak a szmogban, szárnyuk csörög, forralt boromban részeg jégmadár fuldoklik. Fehér szárnyak zsugorodnak, valamennyi rideg háttér-információ esetleges.

Szétroncsolt úton sem fordul vissza a tél, lapos köd koldul, minden síkba ágyazott varjú megfagy a hézagos vetéseken. A távolban vászonkapcát lobogtató nyárfák sikítanak.

Amott molinót feszítenek tömör nyakú angyalok, fóliázott mellükön katicabogarak mászkálnak. Látom már az eligazító mondatot: hogy hiába gyónok, nem léphetek túl megkövesedett bűnömön.

Elég pozór az alkony,
és a keret is tájidegen.

ÁDÁM TAMÁS

Plázában

Szagatott erdőben keresem
szarvasom, aki éhezik, s nem kap
szeretetet. Hiány pereg az őzlábgomba
pötytös kalapjáról.

Ez a példány is plázáznni indult.
Patanyomban gyűlnek könnyeim.
Vállamra súlyos molylepkék
telepednek. Kéretlen tehertétel ez.

Plázában előkelőbb az önsajnálát,
intim környezetben látványosabb az
elérzékenyülés. Itt mindenkinek jut
fény, romlandó remény.

Szarvasom hamburgert eszik s
csillogó szemmel áztatja lábát.
Önmagunk előtt mi is hattyús szökőkút
lavójába menekülünk.

Rozmaring

Hogy egész nap elviselhetőek
legyünk, reggel rozmaringgal kenjük
arcunkat, zöld leveleket teszünk
nyelvünk alá, imádkozunk. Illatos lesz
hajunkban a szivárvány.

A templom bejáratánál befagyott
szenteltvízben mozdulatlanul fekszik
egy szál rozmaring. Ujjunk száraz és
törékeny marad. Isten néha jégbe
zárja a pajzán szagokat.

Párában levelek puhulnak, az illatok
ebédre kényszerítnek; kések, villák az
asztalon. Ilyenek az ünneplőbe
öltözött rozmaringos vasárnapok.

ZENTAI LÁSZLÓ

Mikor jön az öreg?¹

„Mindenkiért időben el fogok jönni! Egészen biztos, hogy senkit sem fogok itt felejteni, egyetlen élőlény sem maradhat örökké ezen a földön, mert ez a dolgok természetéből következik. Ha megszületetek, meg is fogtok halni! Ez alól nincs felmentés, nincs lehetőség fellebbezésre!” – hallotta ál-mában, s mintha a tálalószekrény üvegtrinjéből jött volna a jeges, kísérteties hang. Látta Leonardo da Vinci öregkori arcát, ahogy a szentenciát lassan, tagolva mondja, a szája nyugodt, a tekintete beletörődő, megfontolt, több mint atyáskodó, hullámos ezüsthaját félelmetesen fújja a szél.

Azonnal felriadt ebből a szörnyű látomásból. A hálóinge teljesen átnedvedett. Jenő a sötétben megtapogatta önmagát, erős pulzálást érzett a mellkasában. „Igen, akkor megvagyok, de hol is?” – kérdezte magában. Körbenézett és rögtön nyugtázta, hogy az ágyban, az asszony ott szuszog mellette, egyenletesen. Pánikra semmi ok, de azért le kellene menni a nappaliba, megnézni azt a tálalószekrényt, nem zörögnek-e az ólomkristály poharak, nincs-e rendellenesség, meghúzhatná valamelyik felnyitott konyakosüveget, az asszony most biztosan nem szólna érte, meg különben is mélyen alszik. Eldöntötte, hogy lemegy, pontosabban leoson a sötétben, majd a nappaliban felkapcsolja a villanyt, kioldja a riasztót és megvizsgálja a tálalószekrényt. Felkelt és az ajtó felé indult. Még csak a kilincset fogta meg, amikor megszólalt Irma, a felesége:

– Hova mégy? Valami baj van, szívem? – kérdezte és felkapcsolta az éjjeliszekrény lámpáját.

– Semmi, szívem. Lemegyek és megnézem, hogy a hátsó kertkaput bezártam-e. Nem biztos, hogy kulcsra zártam az este, amikor bejöttünk a kisházból – felelte kicsit bizonytalanul.

– Ilyen marhaság miatt ébreszted fel az embert? – méltatlankodott álmosan az asszony. – Szerintem jó lesz az reggel is. Gyere, fekjüdj vissza! – kérlete emberét.

– Meglesz az gyorsan – válaszolta. – Két perc és itt vagyok. Rögtön visszabújok melléd...

– Menjél, ha már ilyen bolond vagy – válaszolta beletörődve az asszony, és magára húzta a paplant.

Jenővel mostanában egyre gyakrabban fordult elő, hogy elbizonytalanodott valamiben. Egyszerűen nem úgy emlékezett a közelmúltban végbement

---

¹ Ez a címadó elbeszélés a szerzőnek az idei Ünnepi Könyvhéten megjelenő kötetében.

eseményekre, egy-egy saját cselekedetére, ahogy azokat átélte vagy végigcsinálta. Egészen más sorrendben rakta össze azokat. Néha az elvégzett munka folyamatait cserélte meg, máskor az előtte vagy vele zajló történések menetét keverte össze. Bosszantotta, mert leginkább a precizitásáról, az idézőképességéről ismerték a rokonai, a kollégái és a barátai. A régmúlt idők mozaikképeit pillanatok alatt összerakta, felidézte vagy megelevenítette, de a tegnapi történéseket egyre nehezebben citálta a maguk tényleges folyamatában. „Itt van a kertkapu esete” – gondolta.

– Miért vagyok ennyire bizonytalan a bezárásában? – bosszankodott hangosan, lefelé menet a lépcsőn.

Kioldotta a riasztót és a nappali ajtajából kilépett a hátsó teraszra. A telihold ezüstössé varázsolta a kertkapu melletti tujasort, e nagyon féltett, sokat babusgatott, gyönyörű smaragdzöld kardokat, amelyek túlnőtték már a házat. A kapu nem nyílt, a benne felejtett kulcsot kihúzta a zárból és a teraszra néző ablak párkányára tette. Ott volt a kulcs állandó helye, ha kimentek a kertbe, nem kellett keresgélni. Visszament a házba. A kijárati, fémkeretes üvegajtó kilincsét lefordította függőleges irányba, mert az úgy zárt. Már a riasztókódot készült bepötyögni, amikor eszébe jutott: „Hát tényleg bolond vagyok! A tálaló miatt jöttem le és arra rá se néztem”. A csillár összes lámpáját felkapcsolta. Fényárban úszott a majdnem három és fél méter hosszú szekrény, mintha egy gálaműsor díszlete lett volna, de az öreg Leonardót sehol sem találta. Az ólomkristály poharak, a meissenai süteményestálak és a hollóházi kapucsínó-készlet darabjai mozdulatlanul álltak. Fejmagasságból a poharak alját is megtöltötte a fény. A tárgyak porcelánhideg némaságukban őrizték méltóságukat. Jenő megkereste a konyakjait, de mindegyik flaska bontatlanul feszengett az üvegpalcokon. Csalódottan beriasztotta az alsó szintet és visszament az emeletre. A hálóban nem kapcsolt villanyt, úgy bújt az ágyba. Irma félálomban kérdezte, hogy minden rendben volt-e, de kásás szavaiból érződött, hogy a kérdésre már nem várja meg a választ. Újra elaludt. Jenő megnézte az éjjeliszekrényen álló órát. Fél hármat mutatott. „Jó lenne még két-három órát szunyálni” – gondolta, bár érezte, hogy teljesen elhagyta az álom, fájt a háta, csak forgolódott az ágyban és belebámult a vaksötétbe. Ismerte már ezt a rohadt állapotot, mert többször előfordult az utóbbi években, hogy alig várta a hajnalt, amikor lassan átszűrődött a fény a redőnyréseken.

Reggel korán lement elkészíteni a kaját. Bekapcsolta a rádiót, de nem nagyon figyelt a műsorra, inkább arra összpontosított, hogy mindent jól tegyen. Nem akart gépies lenni, mert nagyon nem szerette azokat, akik így éltek az életüket és minden mozdulatuk önműködő volt. Lélek nélkül semmit nem lehet csak úgy megcsinálni, mert ha nincs benne tűz, víz, fény és hang, akkor semmit sem ér. Egy sima mozdulatnak is van fénye, denevérfhangú üzenete, tűz áradhat belőle és hullámok ölelkezhetnek benne. Ahogy át-

nyújtja az ember a másiknak a kakaóspoharat, a kávé, a megszelt kenyeret, a húst, mind-mind csupa gesztus. Mindent megmutat egy-egy mozdulat, ha ki akar valamit fejezni. Ha nem, az akkor annyit is ér...

Irma is hamarosan lejött, megfésülködött és rendbe szedte magát. Leültek reggelizni. Keveset ettek, de jóízűen. Látszott, hogy nem zabálni akarnak, hanem éhüket és szomjukat oltani. Szertartásszerű, már-már rituális mozdulatok kísérték az étkezést. A kés, a villa, a kiskanál és a teáskanál siklott a kezükben, némelyiken megcsillant a reggeli nap sugara.

– A városba kell utaznom, a fogorvosommal délelőtt fél tizenegyre beszéltem meg találkozt. Elvihetem a kocsit? – kérdezte Irma.

– Nyugodtan, ma nem kell bemennem a képviselőházba. Itthon dolgozom. Kaptam ugyan feladatot a frakcióvezetőtől, de azt gépen is el tudom küldeni – válaszolta a férj. – Csak lassan és figyelmesen vezess, annyira elvadultak az emberek, rettenetes ez a mai közlekedési erkölcs! Nehogy neked menjen valami barom! – toldotta meg választát. – Menj, csak készülődj, tolláskodj, majd én elmosogatom a törmelékeket! – nevetett imádott asszonyára.

A felesége csodálatos, tengerkék, lenge ruhát vett föl, kis aranysárga övvel húzta meg a derekán. Jobban kiemelte az alakját, passzolt a melírozott, szőke hajához. Kívánatosan gyönyörű volt, pedig már elhagyta az ötödik ikset. A társaságban gyakran ugratták az embert: „Jenőkém! Hoztad a lányodat?” – harsogták néha kórusban és volt ennek valami alapja, mert ez a hivatalnokember, bizony, jóval idősebbnek nézett ki a felesége mellett. Különösen megroggyant a gerincműtétje óta. Fiatalosságát annak köszönhette, hogy az asszony drága, elegáns öltönyökbe bújtatta, ha bement a hivatalba. Úszni járatta, meg szobakerékpárt vett neki az egyik megüresedett gyerek-szobába. Igyekezett karbantartani az urát.

Irma fél tízkor hajtott ki a garázból, csókot küldött Jenő felé és elindult a nagyvárosba. Jenő lehajtotta a garázs ajtaját, belülről bezárta, a bejáratú lépcsőkről még tudott integetni az asszonynak.

Eltörölte az edényeket és leült dolgozni. A frakcióvezető előző nap arra kérte, hogy a nyugdíjrendszer előnyeiről, más európai rendszerekkel szembeni erőnyeiről készítsen ütős vázlatot. Nem kell részletezni, ha szükség lesz rá, akkor majd kibonthatja. Éppen ettől volt húzós a feladat, mert jó vázlatot csak az tud írni, aki teljességgel ismeri a rendszert. Ahhoz viszont sokféle szempontot kell figyelembe venni. Jenő két egyetemen is tanította a társadalombiztosítást. A kapott feladat hálás volt, mégis valahogy mindig elakadt, folyton elkalandoztak a gondolatai. Ahogy leütött néhány sort, azonnal elakadt a gépelés lendülete, mert megtörte gondolatait az öregember arca. Egyre csak Leonardo álombéli mondatai jutottak az eszébe. Miért ő személyesítette meg a kaszást? Kinek üzent, és miért pont vele? Miért olyan erősen nyomatékos hangsúllyal és tagoltsággal mondatta vele azt, amit? Egyáltalában miért pont neki? Folyamatosan igyekezett visszatérni

feladatához, de minél erőszakosabban szerette volna elhessegetni magától Leonardo mondatait, annál nagyobb erővel bénították a munkában. „Mindenkiért időben el fogok jönni! De hát mit jelenthet ez a mondat? Mit akart ezzel nekem mondani?” – marcangolta Jenőt valami nagyon belső hang.

Félretette a vázlatot, lementette az addig elkészült szöveget a számítógépasztalra és kiment a kertbe. Dél körül járt az idő, kellemes árnyat kínáltak a kis kertet körülölelő tuják. Különösen a legnagyobbat szerette, mert azt a hamis cédrust körbe is kellett kötelezni, annyira szerteágazóra nőttek az ágai. Úgy állt a kert egyik sarkában, mint valami gúzsba kötött, hatalmas toronyőr. A Nap a lakópark fölött ontotta sugarait. Nyár végi csend uralkodott. Az emberek többsége nem tartózkodott otthon, a munkahelyükön dolgoztak. Csupán néhány iskolás lány sétált a lakópark felső útjain. Egy nyomorult kölyökkutya vonyítását hallotta már napok óta. Az a hülye, normálatlan gazdája minden reggel kikötötte a teraszra, hogy meg ne szökjön, és elment dolgozni. Délután négy körül maradt abba a kutyasírás. Irma többször is mondta, hogy fel kellene jelenteni azt a barmot. Nem elég, hogy az ilyenek kijönnek a panelből és lelakják a saját házukat, még állatot is kineznek! Jenő is így gondolta, de akkortájt az asszonynak nem mondta. Most napozott egy kicsit, aztán újra bement, hogy az automata kávéfőző-géppel kapucsínót készítsen magának. Nem volt éhes, meg egyre jobban dühítette, hogy még mindig nem birkózott meg azzal a nyomorult, pitiáner kis vázlatral. Megitta a kávé és újra odaült a gép elé. Folytatta a vázlatírást, de csak kínlódott. Beírt egy mondatot, aztán rögtön törölte. Vacakolt vele, mint a nőtény kutya, amikor a kölykeit rendezzi az alomban. Ha kívülről figyeli valaki, akkor biztosan azt gondolná, hogy szenved ez az ember, nehezőre esik a fogalmazás, de az is lehet, hogy nem ott jár az esze, mert nem is azzal foglalkozik, amit ír, vagy ez a kapott feladat érdekli a legkevésbé, mert valami más foglalkoztatja. Igen, Jenő teljesen belegabalyodott az éjjeli mondatokba, rabul ejtették az öreg mester szavai... Dühösen felkelt a géptől, mert egyszerűen megbénította a gondolkodását, minden fordulatnál visszatért elméjébe a „mindenkiért időben el fogok jönni” fenyegető, sejtelmes felszólítása. Pedig rutinfeladat, amit kapott. „Egy született Jeney csipőből kirázza!” – nyugtatta magát. Kikapcsolta a gépet. Lesétált a hegyről, egészen a település egyetlen élelmiszerboltjáig, hogy vegyen magának egy nagy üveg Coca-Colát. Azzal a reménnyel indult útnak, hogy talán találkozhat valami ismerőssel, talán beszélgetnek egy kicsit, aztán estig csak elkészül azzal a könnyű vázlatral. Addigra már az asszony is hazaér, majd összeütnek egy sonkás-tojásos valamit. Elgondolásával ellentétben azonban nem találkozott egy árva lélekkel sem, csak a boltban váltottak néhány érdektelen mondatot a pénztárosnővel.

Otthon újra bekapcsolta a számítógépet, meghallgatott néhány zeneszámot a You Tube portálon, többnyire Bee Gees-dalokat, ifjúsága és első diákszerel-

me kedvencei közül a Holiday-t vagy ötször meghallgatta. Felesége is szeret-e ezeket az örök életű, egy korszak ifjúságának életérzését a világnak tolmácsoló számokat. Ismét nekiesett a vázlatnak. Úgy érezte, most menni fog, most be tudja fejezni. Szabályosan csépelte a billentyűzetet, szaladtak a gondolatai, ujjai alig győzték követni azokat. Fél négyre végzett az anyaggal. E-mailben elküldte a titkárságra. Alighogy továbbította a levelet, csöngettek. Amikor kilépett a házból, a kerítés előtt egy rendőrségi autó állt az úttesten. Jenőt egészen a kertkapuig vitte a lendülete. Még mindig nem gyanakodott semmire. Kinyitotta a kerítés ajtaját és köszönt az egyenruhásoknak.

– Hadnagy Sándor rendőr főtörzsőrmester vagyok a megyei közlekedésrendészettől – tisztelgett az akkor már megszeppent embernek.

– Jeney Jenő urat keresem.

– Én vagyok – válaszolta zavartan.

– Beengedne bennünket?

– Persze, jöjjenek csak! – hívta az egyenruhásokat.

Amikor beértek a házba, a főtörzs forgalmi engedélyt, slusszkulcsot, mobiltelefont, valamint egy női kistáskát tett a konyhaasztalra. A felesége táskája volt. A rendőr azonnal elhadarta – hisz’ volt már ebben rutinja – a hivatalos szöveget:

– A feleségét súlyos baleset érte a Szerencs utcai kereszteződésben ma, 13 óra 14 perckor. Egy tehergépkocsi – a tilos jelzés ellenére – ráhajtott az autópályára és oldalról frontálisan ütközött az önök LCD-699 forgalmi rendszámú személygépkocsijával, amelyet a felesége vezetett. Jeney Jenónét mentőhelikopterrel szállították az Országos Traumatológiai Intézetbe. Mi helyszíneltünk a munkatársaimmal. A mentősök szerint nem sok esély van arra, hogy a felesége életben maradjon. Sajnos, már a helyszínen kétszer újra kellett éleszteni. A vizsgálati jegyzőkönyvet postai úton fogjuk küldeni.

– Kérem, ha gyorsan összekapom magam, bevisznek a városba? Bevisznek a metró végállomásáig? – kérdezte alig titkolt fájdalommal, és megrendültséggel a férj. – No persze, ha nem szabályellenes – tette hozzá.

– Kivételesen jöjjön nyugodtan! A kocsiban megvárjuk – mondta szinte egyszerre a két rendőr.

Jeney két perc alatt összekapta magát. Autóstáskájába rakta iratait, pénztárcáját és mobiltelefonjait. Irma telefonját is beszorította a táskába. Be se riasztotta a házat, csak szaladt le a lépcsőn, aztán mégis visszarohant, hogy valami hálóinget vigyen a kórházba az asszonynak, amit begyömöszölt egy nejlonszatyorba. Egészen az épület bejáratáig vitték. Útközben folyamatosan hallotta a járőrök egymás közötti beszélgetését. Amikor elköszönt a rendőröktől, csak annyit mondott neki a főtörzs:

– Kérem, ne említse senkinek, hogy velünk utazott, mert tiltja a szabályzat!

Felrohan az intézet lépcsőjén és a földszinti információs szolgálatnál érdeklődött. A pultnál rövid telefonálás után közölték vele, hogy a felesége a harmadik emeleti műtőben van.

– Felmehetnek? – kérdezte meg sem várva a választ, és rohant a lifthez. Ahogy fent kiszállt a felvonóból, rengeteg eligazító táblába ütközött. Kórtermek, mosdók, vizsgálók – olvasta a balra mutató nyilakon, aztán a jobbra mutató táblán meglátta a MŰTŐK feliratot. Rohant végig a nappal is feleslegesen megvilágított folyosón. Két betegszállító várt az I-es és II-es számú műtő lábadozója előtt. Ők benn fekvő betegekre vártak, de nem tudtak segíteni Jeneynek. Leült a III. terem előtt, ahol gyanította, hogy a feleségét műthetik. Nem hallott hangokat, de az ajtó tejüvegén erős fény szűrődött ki. A betegszállítók egy negyed óra múlva eltolhatták saját betegeiket a másik két operációs terem lábadozójából. Már három órája ott ült. Meg sem mozdult, a műtőből sem jött ki senki.

„Mit csinálhatnak ennyi ideig a feleségemmel?” – gondolta. „Jaj, hát tényleg bolond vagyok!” – nyugtatta saját magát. „Hát az életéért küzdenek, te ostoba!” – konstataulta magában a tényeket.

Nagy sokára kijött valaki a műtőből. Odarohant hozzá.

– Kérem! Jeney Jenő vagyok. Itt műtik a feleségemet? – kérdezte a fehér maszkos orvostól.

– Igen, azt a hölgyet operáltuk, akit az autópályáról hoztak 13 óra 45 perckor helikopterrel. Nem mondhatok semmit. Majd a főorvos úr, ha kijön – háritotta el magától a kérdés további lehetőségét. – Várjon, kérem, várjon türelemmel!

Irma férje várt tovább, mit is tehetett volna, de nem kellett sokáig várnia. Két perc múlva kilépett az operációt vezető főorvos. Hozzá is odament és – ebben az épületben – ma már harmadszor mondta el a nevét.

– Kohári doktor vagyok – mutatkozott be a főorvos. – Kérem, mi minden tőlünk telhetőt elkövettünk, de olyan súlyos belső szervi roncsolódásai voltak az ütközés következtében, hogy mesterségesen sem tudtuk fenntartani a vérkeringését. Fogadja részvéteimet!

Jenő leült a lábadozó előtti padra. Azt se tudta, hogy miért ült oda vissza, hiszen több mint három órát már odaszögezte a várakozás, a bizonytalanság, a remény és a mélységes önmarcangolás. Utóbbi a halálhír vételével kezdett rajta elhatalmasodni. „A csüggedő reménytelenségben is lehet bízni, mert az is átfordulhat kapaszkodásba. A Jóisten is segíthet, ha nekünk, embereknek már nem sikerült...” – gondolta. Mintha fel sem fogta volna a megváltoztathatatlan tény, az orvosra ordított:

– Adják vissza a feleségemet!

– Nem érti, uram? A felesége meghalt – mondta Kohári doktor. – Értse meg, tehetetlenek voltunk. Még egyszer mondom, meghalt. Fogadja részvéteimet! – köszönt el, s gyorsan eltűnt a folyosón.

Jeney végre megértette. Ez a széles vállú, kisportolt, erősen öszülő ember akkor ott nagyon összetöpörödött, majdnem belesüllyedt a fehér, kórházi padba. Merev szemekkel bámulta a nyálkászöld, undorító színárnyalatú linóleumos padlót. Tekintete hosszú percekig egyetlen pontra szegeződött. Oda, ahol az operáló orvos állt. A szempillái is mozdulatlanok maradtak. Még mindig nem akarta elhinni, hogy Irma elment. Hiszen csak a fogorvosát kereste fel, és gyanútlanul jött hazafelé, és óvatosan vezette az autót; ahogy megbeszélték, mindig óvatosan és a legkörülményesebben közlekedett. Erre jön egy barom, egy tetű, egy félkegyelmű és eltíporja a feleségét, akár egy férget.

– A Jóistennek most igazságot kellene szolgáltatnia! Vissza kellene adnia a feleségét, aki ártatlan volt, vértlen és gyönyörű – mondta a nővérnek a kórház alagsori patológiáján, miközben a főorvosra várt. Az egészséges volt, figyelmesen végighallgatta Jeneyt. Elmondta a főorvosnak, hogy egyetemi hallgató gyerekei csak öt nap múlva térnek haza a római tanulmányi kirándulásról. Megállapodtak abban, hogy a jövő hét elején adják ki az engedélyt a holttest elszállítására, így a család minden tagja jelen lehet a temetésen. Majdnem meghajolt, amikor kezet fogtak és megköszönte a köpenyes ember jóságát. Elhagyta az épületet. Reflexszerű mozdulattal a zsebébe nyúlt, kereste a slusszkulcsot, amit reggel a felesége kezébe adott.

„De minek? Nem lehetek ennyire ostoba!” – legyintett saját magára és átballagott az út másik oldalára. Nem akart még hazamenni, teljességgel elviselhetetlen lett volna már most bezárkózni az otthonukba. Ma délután képtelen lenne elfogadni, hogy a felesége már soha nem fog a házba hazatérni. Pedig milyen boldogan beszélgettek tegnap délután a kiskertben. Ő sört ivott, Irma narancslevet facsart magának a turmixgépen. Eltervezték, hogy a gyerekekkel közösen fogják megünnepelni a 25 éves házassági évfordulójukat. Senki más nem lesz ott, csak ők négyen. Milyen jó lesz újra együtt gyönyörködni a két egyetemista lányban, akik nemcsak külsőre formázzák az édesanyjukat, hanem a lelkükben is hasonlítanak rá. Két gyönyörű angyal! Az ő kicsi lányai, akiket óvodás korukban minden este a térdein lovagoltatott.

– Gyí, paci, gyí! – sikongattak a szobájukban. – Gyorsabban, apuci! Gyorsabban szaladjon velünk az a ló! – kiáltozták ujjongva. Alig akartak lefeküdni, mindig Irma szólt rájuk:

– Csajok! Irány az ágy! Reggel meg nem akartok kimászni belőle!

Úgy nőtt fel ez a két tücsök, hogy szinte észre sem vették. Nem volt velük soha semmi gond, mert maguktól tanultak, rendben tartották a saját szobájukat, egyetlen csalafinta füllentést sem eresztettek meg soha a családban. Ha zúr volt a gimiben, azt is azonnal tudatták a szülőkkel. Ugyanabban a 12 osztályos gimnáziumban kezdték az iskolát, csak egy év különbséggel. Aztán mindketten bejutottak az egyetemre. A nagyobbik lányt jogra, a kisebbiket bölcsészkarra vették fel, magyar-történelem szakra. Fiúk, udvarlók se-

hol a láthatáron. A nyarakat ők is végigdolgozták és a végén mindig együtt nyaraltak a szüleikkel.

Irma elégedett volt a lányaival. Nem egzecírozta őket, de megkövetelte a rendet. Nem adott utasításokat, de a kéréseit nem lehetett visszautasítani. Tanárként tudott bánni a saját gyerekeivel. Nemcsak tanulta, hanem értette is a pedagógiát...

Jeney Jenőt az emlékeivel együtt a lábai vitték ki a körútra. Egyszerűen képtelen volt eldönteni, hogy mikor hívja fel a lányait. Még ma beszéljen velük vagy csak holnap? Talán az lenne a legjobb, ha majd akkor közli velük a lesújtó tragédiát, amikor hozza őket hazafelé a repülőtérrel. „A valószínűleg persze, ez sem lenne jó megoldás. Sokkolná őket” – töprengett magában. Elképzelte, ahogy a reptéri váróban rohannak feléje, boldogan mosolyogva mesélnek, csiripelnek – egymás szavába vágva – mint a kiscsókák, majd beülteti őket az autóba, és az úton csak úgy közli a gyanútlan lányokkal, hogy meghalt az anyjuk. Ez nemcsak brutális megoldás, hanem érzéketlen és ostoba is. Beülnek egy másik autóba, nem abba, amelyikkel az anyukájuk kihozta őket a reptérre, mert ugye, az már a roncsstelepen van, és akkor az apukájuk – vezetés közben – csak úgy elmondja nekik, hogy Irma már soha többé nem fogja őket magához ölelni, mert meghalt. Ismeri a lányait, ez mindkettőt leteritené. Nem tudta eldönteni, hogy mit tegyen, csak ment, s már a Nyugati téren is túljutott, amikor kistáskájában megcsörrent a mobiltelefon. A kijelzőn a nagyobbik lánya nevét olvasta. Jeney nem akarta felvenni. Képtelenség fogadni ezt a hívást. Még nem készült fel erre a beszélgetésre. Aztán mégis megnyomta a fogadás gombot:

– Szia, kicsikém! Majd este visszahívlak benneteket... – akarta mondani, de Adéltól már ömlött a szó:

– Édes apucikám! Róma gyönyörű. Nemrég jöttünk ki a vatikáni múzeumból, most itt állunk a Szent Péter téren – újságolta lelkesen. – Míra annyi fényképet csinált az okostelefonjával, hogy betelt a memóriája – hadarta. Érződött, hogy az élményeket akarja megosztani. Jeney összeszorított fogakkal hallgatta a lelkes beszámolót, de nem tudta eldönteni, hogy örüljön vagy sírjon. Ilyenkor mit kell tennie egy apának? Ebben a helyzetben képes-e valamit mondani? Két percig némán figyelte Adélka hangját. Elképzelte a lányait, ahogy ott állnak a téren, csodálják a bazilika hatalmas kupoláját. Sőhajtani sem mert, nehogy gyanút fogjon a lánya. Aztán erőt vett magán és közbevágtott:

– Oké, kicsikém, oké! Nagyon örülök. Majd este beszélünk. Most benn vagyok a városban és alig hallak benneteket ebben a zajban – szabadkozott és elköszönt a lányától, aki még nem tudhatta meg, hogy félárva a húgával együtt, mert elvesztette az anyukáját... Majd később, majd este muszáj lesz megtudnia. Addig haladékot kaptak ők is, meg az édesapjuk is. A felesége

telefonját végleg kikapcsolta. Hadd zörögje mindenkinek a gépi hang: „A hívott szám pillanatnyilag nem kapcsolható!”

Erősen sötétedett már, amikor hazaérkezett. Bezárta maga mögött a kertkaput, de nem érezte, hogy otthon van. Megérkezett egy házba, ahonnan reggel a tengerkék ruhás feleségének integetett a lépcsőfeljáróról. Az előszobában ledobta a szatyrot, amelyből kicsúszott az asszony hálóingje, amelyet az már nem fog felvenni soha. Leült a gép elé, bekapcsolta. Bee Gees-számokat keresett, de nem adott rá hangot, így csak tátogattak a fiúk. Sehogy sem érezte magát, csak rettenetes fájdalom gyötörte legbelül, benn a lelkében.

– Legalább megnézhettem volna! – üvöltötte. – Legalább megfoghattam volna a kezét! A kezét, amely minden mozdulatával engem szeretett. A kezét, amelyik reggel még elém tette a kakaót – szakadt ki belőle a zokogás. – Ha van Isten, akkor most visszaadja nekem Irmát! – kiáltotta az íróasztalát vigyázó feszületnek. Hirtelen felugrott és átrohant a nappaliba. A csillár összes lámpáját felkapcsolta. Mereven bámulta a tálalószekrényt. Hosszan nézte ezt a hatalmas monstrumot, ahonnan álmában kiszólt neki az öreg Leonardo da Vinci. Záporoztak a kérdései:

– Hát eljöttél, ahogy ígérted? Mindenkiért, aki sorra kerül? Azt akartad tudatni velem, te rohadék, hogy ma elviszed a feleségemet? Hát tudtad velem, hát megtudtam!

Jeney a temetésig fel sem ment a hálósobájukba. Ott aludt a nappaliban, a tálalószekrényel szemben, az öreg kanapén.

ACSAI ROLAND

Felhőnjárók
Egy meg nem született gyermek története
(részlet)

I.
Az emlékbőrönd

Csend honolt a felhőmező fölött. A némaságot és a mozdulatlanságot egy robogó metrószerelvény törte meg. Világító reflektorokkal fúrta át magát a felhőkön, mint egy hatalmas vakond, majd láthatatlan sinjén berobogott az állomásra, ami egyetlen, üres padból és egy táblából állt, amin talán a megálló neve állt, amíg le nem koptatta az idő.

A metró csikorogva lefékezett, és sziszegve kinyíltak az ajtói. A hosszú szerelvény úgy ívelt át az égen, mint egy szürke szivárvány. Felszálló nem akadt, és leszálló sem a kislányon kívül, aki a középső kocsiából lépett ki.

Hat-hétévesnek tűnt. A bőröndje majdnem olyan nagy volt, mint ő. Hosszú, fekete kabátot viselt és a fején piros, kerek sapka ült. Megállt a felhőperonon, a kocsiját becsukódott mögötte, a metró tovább robogott. A kislány utána nézett, aztán leült a padra, mintha várna valakit. Talán az apját vagy az anyját.

De a felhőnjáróknak nincs senkijük.

A nap éppen lebukott a horizonton, és búcsúzásul vörösre festette a felhőmezőt. A felhőnjárók és a védelmezők vörös pillanatnak hívták ezt. Ebben a pillanatban mindig váratlan dolgok történtek.

Mint akkor is.

A kislányt erős kar kapta fel és a járművére ültette. Széles, előrehajló hátat látott maga előtt, aztán hátranézett.

Az állomás padjának egy nagy, tompa orr ütközött.

Mintha egy bálna ugrott volna ki a tenger hullámai közül, de valójában egy hatalmas személyszállító repülőgép orra volt, és szilánkokra robbantotta a padot.

Semmi nem maradt az állomásból, ahogy a kislányból sem maradt volna, ha nem menti meg az ismeretlen.

A repülőgép hangos zúgással továbbrepült, szele magasra dobta a szánt, de bőrszárnyak ugrottak ki a jármű oldalából, és a levegőben siklott tovább mutáns denevérként.

A kislány a füléhez kapott, de nemcsak megmentője derekát engedte el, hanem véletlenül a bőrönd fülét is, ami pörögve lefelé zuhant.

Nagy hiba volt.

– A bőröndöm! – kiáltott fel a lány.

– Elkapjuk! – válaszolta egy érdes férfihang. A szán megfordult és üldözőbe vették a lezuhanó bőröndöt.

– Egy lék! – mutatott a lány ijedten a felhőrétegen tátongó lyukra.

– Ha áthullik rajta, fújhatjuk! – felelte a férfi és nagyobb sebességre kapcsolt. – Mi van benne?

– Az emlékeim – felelte a kislány.

A segítője meglepődött:

– Nektek nincsenek emlékeitek... És már neked sem lesznek – mutatott a férfi szomorúan a bőröndre, ami éppen akkor zuhant át a léken az emberek világába.

– Ne bánkódj! – szállt le a férfi a felhőkre a szánnal. – Mire jók az emlékek? Csak poggyásznak, nehezeknek.

A kislány a lék pereméhez sétált, aztán párás szemmel lenézett a mélybe.

– Különben is, milyen emlékek voltak azok? – folytatta az idegen.

– Nem tudom. Még nem nyitottam ki a bőröndöt – felelte a lány.

A kislány akkor nézte meg először a férfit. Az egész szeme kék volt, amit a pupilla vékony, fehér vízszintes csikként vágott ketté, mint az eget egy repülő kondenzcsíkja. Arcát vörös tetoválások kunkorodó indái borították. Borotvált fejét prémes szegélyű csuklya fedte, mint egy eszkimónak, az oldalán fekete kard lógott.

– Lemegyek érte! – szorította a kislány kezét ökölbe az elhatározás.

– Nem mehetsz le – mordult fel a férfi. – Különben is, az első hegy, ami átdöfi a felhőréteget és leereszkedhetnél rajta, messze van innen. Ráadásul veszélyes területeken kell áthaladni hozzá, ahol sok kiszámíthatatlan felhőállat él. Felhőmedvék, felhőpumák. Én egy viszonylag biztonságos helyre vinnélek.

– Nem érdekel! – indult el a lány, és kis talpai apró nyomokat hagytak a felhőkön.

– Azonnal gyere vissza! – kiáltott utána a férfi, de a lány, mintha meg sem hallotta volna. – A fenébe... – suttogta maga elé, aztán felült a szánra, és elindult a lány után.

2.

Arcok a hóésésben

– Szállj fel! – mondta az idegen.

A lány szó nélkül engedelmeskedett.

– Mi a neved? – kérdezte a férfi, és hátrafordult.

– Nem tudom – rázta fejét a lány, és fekete tincsei az arcát verdesték.
– Mind ezt mondjátok. Pedig általában van nevetek, és olyan dolgokat tudtok, amiket egy földönjáró nem tudna ennyi idősen. Erősebbek és ügyesebbek vagytok. Ismeritek a betűket és a számokat, továbbá jól harcoltok. Engem Lornak hívnak.

– Ki az a „mind”? – nézett a férfira kerek szemmel a kislány.

– A felhőnjárók.

– Kik azok a felhőnjárók?

– Hamarosan elmondom, kik vagytok, és hogyan kerültetek ide.

– Te nem felhőnjáró vagy?

– Láncszem vagyok a föld, a felhők és az ég között. Én azért vagyok, hogy ti lehessetek. „Mi vagyunk a kar és a kard.” Ez a védelmezők jelmondata.

– Mire használod a kardod? – tekintett a fegyverre a kislány.

– Csak védekezésre. Ez nálam alapszabály.

– Furcsa színe van. Miért fekete?

– Mert a Fekete-bolygó ércéből készült.

– Hol az a bolygó? Messze van?

– A Sárkány-csillagképben. Meglehetősen távol, a Naprendszeren kívül – felelte a férfi, aztán témát váltott, mintha feszélyezné, hogy a fegyveréről kell beszélnie. – Az embereknek van egy kifejezésük arra, ha nagyon boldogok. Azt mondják ilyenkor, a fellegekben járnak. Pedig az emberek nem járnak a fellegekben, hacsak nem a nyamvadt repülőgépeiken, amik miatt majdnem otthagytad a fogad a megállóban – mutatott hüvelykujjával hátrafelé a férfi. – Ha a fellegekben járnak, azt nem a talpuk alatt, hanem a szívükben érzik. Furcsa, mi? Tudod, mi az a boldogság?

A kislány tanácstalanul felhúzta a vállát:

– Most szomorú vagyok.

A férfi a lányra mosolygott, aztán megveregette a kislány sapkás fejét.

– Elviszlek a legközelebbi hegycsúcsig, amin leereszkezhetsz a földre, rendben? A bőröndöt nem hagyhatjuk odalent. Ki tudja, milyen értékes emlékek lapulnak benne.

A szán előrelendült és gyorsulni kezdett. A kislány átölelte Lort és az arcát széles hátára fektette, hogy ne csípje a szél.

Megmentője váratlanul lelassított:

– Hőfelhők – morogta. – Kapaszkodj erősen!

A következő pillanatban kavargó, fehér pelyhek között találták magukat. Mintha egy sólyom fehér galambot tépett volna szét, és messzire szálltak volna a tollai. Az orkán ide-oda dobálta szánjukat. A hópelyhek között kavargó jégzilánkok véresre vagdosták Lor arcát.

– Meg kell állnunk! – kiáltotta túl a szél zúgását Lor.

A szán puhán landolt a felhőrétegen. A kislány a havazást nézte.

Talán a hideg tette, talán a fáradtság, de szeme furcsa tréfát űzött vele. A pelyhek lelassultak és összeálltak egy képpé.

Egy női arc jelent meg a levegőben, és kinyitotta a száját. Lebegett egy darabig előtte, aztán a következő szélroham szétfújta. De a hópelyhek újra összeálltak. Most egy férfiarccá. A férfi hőszejével kimondta azt a szót, ami az előbb a nőnek nem sikerült, de a kislány sajnos nem hallotta. Annyit látott, hogy a szó rövid volt, mindössze két szótagból állt.

A kislány apró öklével megdörgölte a szemét. Aztán amikor újra kinyitotta, az arc eltűnt.

A hóvihár elállt, és teljesen besötétedett.

Lor a lányra nézett:

– Nem vagy fáradt? Aludj kicsit!

A lány nem ellenkezett, fejét Lor vállára döntötte.

– Te is alszol?

– Én elég rosszul alszom. Aki olyan sok mindent látott, mint én, annak már nem jön álom a szemére – mondta sejtelmesen Lor. – Ráadásul valakinek őrködni is kell.

– Miért?

– Mert vannak, akik nem akarják, hogy itt legyetek.

Ez meglehetősen vészjóslóan hangzott.

– Kicsodák?

Lor az ég felé mutatott, de nem néma maradt, mintha nem akarná kimondani a nevüket, mert attól fél, megidézi őket.

A kislány egy idő után egyenletesen kezdett szuszogni, aztán megrándult a teste, és felkapta a fejét.

– Azt álmodtam, hogy repülsz, hatalmas szárnyaid vannak!

– Akkor angyal lennék! – mosolygott Lor. Amikor a lány újra elaludt, magában hozzátette: – Pedig csak voltam.

ORAVECZ TIBOR

A csend követői

Vértől tocsogó gyilkosok táncolnak
A színpadon
Zászlókba burkolt giliszták
Arcukon
Gyűlölet torz epéje fakad
Lelkük kiégett sarlatán.
Alattvalóik sarlót kiáltanak
Megtévedt eszmék színjátészó köpenyén
Távolabb gumibot pergése
Vijjogó szirénák
Kivert fogak, széttaposott agyak
Fájdalom.
A tömeg oszlik, viszik
S ki marad
Halkan virágot tesz Petőfi elé.

Ők a Csend követői.

ORAVECZ TIBOR

Nihil ad ego

Voltam nyomdász, kék virág
Enyém volt az egész világ
Enyém volt az út az égi kis vasút
Peremvárosok lányai... virágai
Nappalok vad harcának... esti bájai
Én voltam a király... híres Kócos király
Kopjaköveket raktam... hol elhaladtam
Volt közöttte pici... de volt óriás is
Álltak mögöttem... mind
Álltak képzeletem terén
Remegve nézek
Foltjaim felé
Számolom
Perceimet
A lassan
Múló
Emléket
Elúsznak
Az árnyak
Távoli mesék
Megyek, zuhanok –
S némán vállalom sorsom, gyötrelmeim.

FABIO VOLO

Elveszett idő¹

Kovacsics Zsuzsanna fordítása

2. fejezet

Ő

Két éve ment el, vagy tegnap este, vagy el se ment, nem tudom. Ha már nem vagy együtt azzal, akivel együtt szeretnél lenni, akkor az a valaki a legelképzelhetetlenebb pillanatokban képes megjelenni a gondolataidban. Hirtelen megostromolnak az emlékek és az emlékképek. Amikor a jelen egyetlen pillantására sem méltat, jól esik visszahúzódni az elmúlt idő rejtekeibe. „I'll trade all my tomorrows for a single yesterday...”: minden holnapomat elcserélném egyetlen tegnappért, ahogyan Janis Joplin énekl.

Ha már nem vagy együtt azzal, akivel együtt szeretnél lenni, akkor éjjel kinyújtod a kezed a sötétben, és tapogatózol, hogy megérintsd. Hajnalban, amikor felébredsz és odanézel a helyére, ahol feküdni szokott, megdörzsölöd a szemed abban a reményben, hogy csak a fáradtság miatt nem látod. Kifut a kávéd a tűzhelyre, mert megfeledkezel róla, hogy odatetted. Kétszer szószod meg a tésztát. Vagy meg se szószod.

Ha már nem vagy együtt azzal, akivel együtt szeretnél lenni, rendbe raksz egy csomó mindent, átértelmezel egy csomó gondolatot. Takarítás, lekaparsz, levakarsz, összeszedsz, rendbe teszel, kidobsz. Szöveget versz a falba, a fába, a semmibe. Veszél ezt-azt, hogy kitöltsd az üres tereket. Visszalapozol olvasás közben, mert nem jutnak el a szavak a tudatodig, és mire erre rájössz, már egyáltalán nem érted, hogy miről is van éppen szó. A DVD-n is állandóan le kell nyomnod a REWIND gombot, mert nem tudod követni, hogy mi történt.

Ha már nem vagy együtt azzal, akivel együtt szeretnél lenni, akkor egyszerűen visszamész az időben. Sokkal többet nézel hátra, mint előre. Mint amikor utazás közben a hajótat korlátjának támaszkodsz, ahelyett, hogy a hajóorr korlátjának dőlnél.

Ha már nem vagy együtt azzal, akivel együtt szeretnél lenni, nem kell telefonálnod a munkahelyedről azzal, hogy késésben vagy. Mert ez senkit

¹ A regény első részének magyar fordítását a *Palócföld* 2017/1. számában olvashatják.

sem érdekel, mert téged senki se vár. És amikor hazaérsz, nincs kinek panaszkodni, hogy rossz napod volt. Nem túl jó.

Észreveszel minden változást, a legapróbbat is, ami egyszerűen azért van, mert nincs asszony a házban: napokig bent marad a szemeteszsák, még akkor is, ha a bejárati ajtó elé teszed le. A vécépapír a földre vagy a radiátorra van téve, sosincs a helyén. A lepedőnek nincs olyan illata, mint azelőtt volt. Még mindig emlékszem, milyen illata volt a lepedőjének, amikor eleinte nála aludtam. Nálam csak azóta volt érezhető az az illat, hogy összeköltöttünk. Most megint egyedül lakok, és ő magával vitte az összes kellemes illatot. Még a csend sem ugyanolyan azóta, hogy elment. Gyakran volt közöttünk csend, mert az volt a szép a kapcsolatunkban, hogy nem éreztük kötelezőnek, hogy szórakoztassuk egymást. Szép volt vele a csend, kerek, lágy és befogadó, nem úgy, mint most, amikor kényelmetlen, szúrós és hosszú. Őszintén szólva most valahogy túl zajos nekem a csend. Egyáltalán nem tetszik.

Mielőtt megismertem őt, volt néhány meggyőződésem magammal kapcsolatosan. Ő megpróbálta megértetni velem, hogy ez mind tévedés, és hosszú idő után végre rájöttem, hogy igaza van. Időbe telt, túl sok időbe, és mire rájöttem, ő már sehol se volt.

Hiányzik. Soha senkit nem szerettem úgy, mint őt. Most, hogy sok mindent megértettem és megváltoztam, senki mással nem tudok már együtt lenni. Nem illek már senkihez: ahhoz, hogy illeszkedni tudjak, szükségem lenne a régi hiedelmeimre.

Megesett néhányszor, hogy lefeküdtem más nővel. Ezek mind olyanok voltak, akik magukkal viszik az emléküket. Az egyikkel egyenesen úgy jártam, hogy miközben meztelenül feküdtünk az ágyban, rájöttem, hogy más a bőrének az illata, mint amibe beleszerettem, és ettől elkezdtem kellemetlenül érezni magam. Felöltöztem, és bocsánatkérések közepette eljöttem tőle.

Vannak történetek, amelyek évekig tartanak, és ezek alatt az évek alatt beleszeretsz a másikba és aztán kiseretsz belőle. Vannak, akik már nem szeretik egymást, mégis együtt maradnak. Vannak, akik úgy döntenek, hogy szakítanak, de időre van szükségük. Először megpróbálják kideríteni, hogy biztosan jól döntöttek-e vagy csak valami átmeneti válságról van szó. Ha végül rájönnek, hogy tényleg vége, még meg kell találni a módját, hogyan váljanak el, meg kell találni a megfelelő szavakat, hogy enyhítsék a fájdalmat. Vannak, akik ilyenkor akár hónapokat vagy éveket is képesek elvesztegetni. Van, aki az egész életét elvesztegeti, és soha nem teszi meg a döntő lépést. Sokan azért nem tudnak elmenni, mert nincs hová menniük vagy nem tudják elviselni annak a gondolatát, hogy fájdalmat okozzanak a másiknak. Erős fájdalmat, amit akkor érez a másik, ha meghitt kapcsolatban voltunk vele. Azt gondolják, hogy a hirtelen jött fájdalom nagyobb kárt okoz, mintha naponta adagolják.

Ezek a kapcsolatok élük tovább a maguk életét, még akkor is, ha az a fél, akit el akarnak hagyni, tisztában van a helyzettel. Úgy csinál, mintha semmit se venne észre. Ha egyik fél sem képes szembenézni a helyzettel, akkor elakad a gépezet. Letaglózza őket a kölcsönös tehetetlenség. Ilyenkor húzzák az időt. Vesztegetik az időt. Felélik az időt.

Az, akit el akarnak hagyni, majdnem mindig szívélyesebbé, kedvesebbé, engedékenyebbé válik; nem érti, hogy ezzel csak ront a helyzeten, mert aki túlságosan engedékeny, az idővel elveszíti a varázsát. Minél tovább húzzák az időt, az áldozat annál gyengébb lesz.

Van, aki arra vár, hogy a másik hibázzon, elrontson valamit vagy valamilyen kis gyengeséget mutasson, amibe aztán belekapaszkodhat és ürügyül használhatja, hogy megszabaduljon a lelkiismeretfurdalástól.

Néha még akkor is tovább él a féltékenység, amikor már nem szeretik egymást és oda-vissza ellehetetlenítik egymás életét. Csak azért nem szakítanak, hogy mások ne tudjanak közeledni.

Sokféle okból maradnak együtt az emberek. Egy öt éves viszonyból lehet, hogy csak két, három vagy négy év volt a szerelem. Ezért van az, hogy egy kapcsolat minősége nem mérhető években. Nem a mennyiség, a minőség a fontos. Vele három évig tartott a kapcsolat, de az volt az érzésem, hogy négy évnél is tovább szerettem őt. Úgy éreztem, hogy a szerelmem időben túlnőtt a viszonyunkon. Nem sokkal ezelőtt még meg voltam győződve arról, hogy szép csendben még ebben a két évben is szerettem őt, amikor már nem volt velem. Aztán rájöttem, hogy nem is szerettem őt, egyszerűen azért, mert nem tudtam szeretni. Mert mindig távolságtartó voltam. Sosem éreztem igazán szerelmet, csak beleéltem magam a másik érzelmeibe, akár egy színész, amikor szerepet játszik. Mindig sirtam a moziban, ha sántikáló kutyát láttam, haláleset történt vagy szerencsétlenséget mutattak a híradóban. Lehet, hogy erről ismerszik meg az, aki nem képes igazán szeretni.

A szerelmem valójában színjáték volt. Átélttem, de csak szerepet játszottam. És még csak észre sem vettem. Nem azért tettem a szerelmet, hogy becsapjam a másikat. Amikor azt mondtam neki, hogy „szeretlek”, nem tudtam, hogy nem mondok igazat. Saját magamat is becsaptam, azt gondoltam, hogy tényleg szeretem. És az együtt töltött három évben legalább kétszer vagy háromszor szerelmesnek is éreztem magam.

Ez volt az én nagy tévedésem, amire felnyitotta a szememet, hogy meglásom a valóságot. Mert igaza volt, amikor azt mondta, hogy nem tudok szeretni. Nem voltam rá képes. Összetévesztettem a szerelmet az alkalmazkodással.

„Ez a legnagyobb szeretetmegnyilvánulásod. Összetévesztetted a két dolgot. Amikor alkalmazkods, azt hiszed, hogy szeretsz.”

Nagyon kellett vigyáznom vele, mert mindig észrevette, hogy mit gondolok, mit érzek. Vannak nők, akiknek hazudhatsz bátran: túlozhatsz, mondhatsz nekik nevetségesnek tűnő képtelenségeket, és ők elhiszik. Ő nem

ilyen. Amikor olyasmit mondtam neki, ami nem volt igaz, lehetett az akármi is hihető, olyan arckifejezéssel nézett vissza rám, mint aki azt mondja „mit gondolsz, kivel beszélsz?” vagy egyenesen belenevetett a képembe.

Amikor azt mondta, hogy összetévesztem a szeretetet az alkalmazkodással, azt hittem, nincs igaza, hogy az csak egy veszekedés közben odamondott gonoszkodás. Pedig igaza volt.

Olyasmit akart tőlem, amit nem tudtam megadni neki, sőt még azt se tudtam, hogy miről van szó. Ráadásul azt hittem, hogy el van bizonytalanodva, hogy paranoiás. Mert amikor elgondolkodtam magamon, arra jutottam, hogy: „Nem vagyok féltékeny, nem kérek tőle olyasmit, amit nem akar megtenni, nem szoktam haragra gerjedni, teljesen szabad mellettem, ha elmegy valahova, még csak azt se kérdezem, hogy hova megy, mi egyebet tehetnék?”

Nem értettem, mit akar tőlem. Aztán világossá vált az egész. Beletelt egy kis időbe, de sikerült. Sajnos oda vezetett a lassúságom, hogy nincs többé, aki felmelegítse a lábamat az ágyban. Megváltoztam, és ezért körülbelül egy hónapja újra keresni kezdtem őt. Hívogatom telefonon. Ma is ez volt:

„Szia, én vagyok?”

„Tudom, csak azért vettem fel, hogy megmondjam, ne hívj többet?”

„De...”

Kattanás.

Rájöttem, hogy szeretem, és vissza akarok térni hozzá. Mindent meg akarok adni neki, amit csak akar. Ezért dült fel annyira, amikor Nicola néhány nappal ezelőtt hírt adott róla.

NAGY TIBOR BALÁZS

A kuruc költészet mint közköltészet jellege, tematikája és egy tipikus műfaja

A közköltészet körülhatárolásának problémái

Az elmúlt évtizedek „vulgármarxista” hatásokat is elszenvedő folklorisztikája és irodalomfelfogása számára a *közköltészet* fogalma mai értelmében nem volt ismeretes. A *Magyar Néprajzi Lexikon* külön címszóként kezeli¹ ezt a tudományos diskurzusba a klasszika-filológus Marót Károly által bevezetett² terminust. A lexikon előbb Marót meghatározását közli, miszerint *nincs külön irodalmi ('mű'-) és népi ('nép'-) költészet, csak az egyigaz költészet van, amely akkor a legigazibb és a legtökéletesebb, ha 'közköltészet-té' válhat...* A címszó szerzője természetesen és nyilvánvalóan elutasítja ezt a definíciót, de nem azon az alapon, ahogyan ma tennénk, hanem osztályszempontokat (is) figyelembe véve: *E meghatározás... különféle polgári esztétikák befolyása alatt... elmosza a közösségi (folklor) és személyes-individuális művészet minőségi más és más voltát... Ugyanakkor, leszűkítve érvényességi körére, ti. a folklorra, kifejezi annak legfontosabb jellemvonását, a kollektivitást, amelynek sikerült magyar nyelvi megfelelőjét kínálja. Megtörténik tehát a közköltészet = közösségi költészet = népköltészet egybemosódás – illetve egybemosás – és az éles, műköltészet – népköltészet kontraszt, kiemelve az előbbinek „személyes-individuális” és az utóbbinak „kollektív” voltát. S ebben implikaturaként ott vannak az iskolás tanulmányainkból jól ismert, a népköltészetéről alkotott féligazságok. Ilyenek a folklór alapvetően szóbeli jellegéről, „szájról szájra” terjedéséről, variálódásáról, közösségi voltáról, névtelenségéről stb. szóló elképzelések. Ezek azonban nem veszik figyelembe az orális és a „szkripturális” hagyomány közötti átmeneti jelenségeket, például tárgyalandó témánkat, a túlnyomórészt kézíratos ún. *kuruc költészetet* vagy egyéb, „félig irodalmat (*semi littérature*)”.³*

Feltételezésünk szerint ezek az alkotások lehetnek, amelyeket a lexikon rendre *félnépinek* nevez. A *kuruc énekek*, *kuruc dalok*, *kuruc nóták* címszó magyarázata szerint a *kuruc énekek* korábbi rétege *félnépi*, az *újabb irodalmi eredetű*, mindkét rétegből számos alkotás került be a szóhadományba;

¹ *Magyar Néprajzi Lexikon* (a továbbiakban *MNrL*), 3. kötet, *K–Né*, főszerk. ORTUTAY Gyula, Bp., 1980, 327.

² KÜLLŐS Imola, *Közköltészet és népköltészet*, Bp., 2004, 11.

³ *I. m.* 12.

az előző gyökerebben, az utóbbi alig alakult át. Két évszázadon át tartott e téren is az írás- és szóbeliség kölcsönhatása... Mindez megnehezíti a kutatást, mely máig lezáratlan...⁴ Már ebből is sejthető igazunk, ám az akadémiai kiadvány ebben is „segítségre siet”: bevezeti ugyanis a *félnépi folklór* fogalmát.⁵ Ennek magyarázatát – a megfelelő tanulságok levonása kedvéért – érdemes hosszabban idéznünk: az *osztálytársadalmak* alávetett, de nem kizsákmányolt [sic!] osztályainak (és rétegeinek) közösségi jellegű társadalmi tudata... Voltaképpen ide tartozik a hivatásos és a folklór jellegű művészet közötti számos átmeneti forma... Tartalmilag a folklórhoz hasonló témák és művészi eljárások jellemzik, ugyanakkor megfigyelhető benne az egyéniség fokozottabb szerepe. A hagyományozás nem csupán szóbeli lehet, és a közösségi jelleg természetesen a nem kizsákmányoltak megfelelő csoportjára [?] jellemző. Általában... minden közösségi jellege ellenére is az írásbeliség alapján áll... voltaképpen közösségi kultúra terméke, de nem értelmezhető sem a közköltészet, sem a tömegkultúra kategóriáival... Az uralkodó osztályok kultúrája és a folklór közötti kölcsönös kapcsolatok (bár nem kivétel nélkül) zömmel a ~ segítségével történnek.⁶

Ha dolgozatunk elején – a folklorisztika és az irodalomról való gondolkodás szempontjából – „vulgármarxista” hatások elszenvedését tételeztük, most megállapíthatjuk: ez a vulgármarxizmus maga. Habár az előbb kifejtett álláspontnak vannak használható elemei, amelyek tárgyalt korszakunk, a XVII–XVIII. század főként *kézírtos közköltészetére*, s annak speciális tematikájú részére, az ún. *kuruc költészetre* (is) jellemzőek. Ilyen például a nép- és a műköltészet közötti *átmeneti* jelleg, amely biztosítja a „magas irodalom” és a folklór közötti átjárhatóságot. Küllös Imola ezen az alapon – a történész Burke modelljének felhasználásával – feltételez a korábbi elit-népi oppozíció helyett egy U-alakú közlekedőedényre emlékeztető kultúramodell⁷, melynek lényege, hogy a kultúrjavak cseréje „a nagy- és kishagyomány” között nem közvetlenül történik, hanem egy médiumszerepet betöltő kommunikációs csatornán – illetve csatornák sokaságán – keresztül. A *közköltészet* – felfogásában – *olyan általánosan ismert, tömeges terjesztésű verses művek variánsokban létező halmaza, melyet egy adott közösség (társadalmi hovatartozásától függetlenül) használ; tekintet nélkül arra, hogy e műveknek van-e ismert szerzője vagy nincs, s függetlenül attól is, hogy az alkotás mely stílusrétegbe tartozik... [A közköltészetet] az alkalom és a funkció sokkal inkább meghatározza, mint az egyéni, költői invenció. Mind a névvel ismert szerzőktől származó, mind az anonim szövegek szájhagyományban és írott formákban is (kézíratos másolatok, illetőleg olcsó nyom-*

---

⁴ MNrL, 3. kötet, 1980, 360.

⁵ I. m. 2. kötet, F-Ka, 1979, 134.

⁶ I. h.

⁷ KÜLLÖS Imola, 2004, 20–21.

tatványok útján) terjedtek és variálódtak.⁸ Küllös azonban a közköltészet műszót leszűkíti a „kora újkori verses anyagra”⁹, holott – egyesek szerint – az tágabb értelemben az irodalom *mindenkori populáris regiszterét* jelenti, hiszen a *népköltészet* általunk ismert fogalmát csak a „Volksgeist” romantikus ideológiája, a XIX. századi programos népiesség hívta életre. Vagyis – e felfogás szerint – a műköltészettel a közköltészet állítható közvetlenül szembe. Nyilván ez az álláspont is megfontolandó, ám témánk szempontjából célszerűbb, ha Küllös definíciójánál maradunk. A *kuruc költészet* meghatározásánál pedig – kisebb kiigazításokkal ugyan, de – a néprajzi lexikont követjük.

Tematikai és időbeli határok; a *kuruc* szó eredete

Amit általában *kuruc ének* vagy épp *kurucnóta* névvel illetünk, nem fedile az az igen heterogén elemekből összeálló hagyományréteget és/vagy szövegkorpuszt, amely valamilyen módon kapcsolatba hozható a „kurucos” tematikával. Éppen ezért kívánatos, ha a „rarakódott” vagy „beágyazódott” rétegektől eltekintünk, és ennek a kultusznak – azt is mondhatnánk: „életérzésnek” – csak a magvát határozzuk meg *kuruc* költészetként. Ebben az értelemben korlátozzuk a kuruc énekeket a *Thököly Imre, majd II. Rákóczi Ferenc vezetésével vívott függetlenségi harcok eseményeivel és személyeivel foglalkozó epikus-lírai alkotások*¹⁰ körére, noha számos Zrínyi korabeli és az ő harcaihoz kapcsolódó, illetve a Wesselényi Ferenc nevével fémjelzett összeesküvéssel foglalkozó alkotás tartozik ide – az ún. *Thököly-kódex* első versei például az 1663–64-es évekre datálódnak –, nem beszélve a „kései kurucság” egészen a XVIII. század közepéig kitolódó versköltéséről.¹¹ Viszont ha a kuruc költészetet a történelmi „kuruc kor” versterméséiként igyekszünk megragadni, azzal a kellemetlen ténnyel szembesülünk, hogy a jelenség behatárolása történetileg is problematikus. Egyes történészek az – Ady szavaival élve – „csatát vesztvén alig csatázva” megkötött dicstelen vasvári békét követő „elementáris erejű felháborodástól és elkeseredéstől”¹² számolnak a mozgalommal, míg mások az 1670-es fegyveres felkeléstől számítják a kuruc küzdelmek korát. Maguk a kurucok általában a Bocskai István vezette felkelést tekintették a kezdetnek.¹³

Ami a *kuruc* szó etimológiáját illeti, Bél Mátyás óta elterjedt az az elmélet, miszerint a kifejezés a latin *crux*, *cruciatus*, *crucius* szavakból eredez-

⁸ I. m. 15.

⁹ I. m. 11.

¹⁰ *MNrL*, 3. kötet, 1980, 360.

¹¹ *A Thököly-kódex és kuruckori versei*, szerk. BUSA Margit, Bp., 1958, 13.

¹² NAGY László, „Nem jöttünk égi Hadak-Útján...”, Bp., 1982, 13.

¹³ I. h.

tethető, mely eredetileg Dózsa György kereszteseire vonatkozott volna. Ez az idea azonban eredendően nem a kétségtelenül jeles történetíró Bél Mátyástól, hanem egy alkalmi „historiográfustól”, a székely nemesúr – és egyébiránt udvarhű, „labanc” érzelmű – Cserei Mihálytól származik.¹⁴ Történeti visszapillantásában a következőket írja: *László király idejében támadta a paraszt had Dósa András [sic!] generálissága alatt; mely hadat a zászlójokon és köntösökön levő fejér keresztről cruciatusnak hívtanak, a honnan vett eredetet a kurucz nevezet...*¹⁵ De a szerző a *labanc* szónak is talál etimont: szerinte a „lobbants” kifejezésből keletkezett, mivel a németek puskával szoktanak inkább harcolni, mint karddal, a puskapor pedig felszokott lobbanni¹⁶. Érvéle nem túl meggyőző egyik esetben sem, ennek ellenére a történetírás felkarolta és a közelmúltig – sőt: talán még ma is – elfogadja ezt a vélekedést – ti. a *crux*ból, *cruciatus*ból való származtatást. A nyelvtörténet viszont nem foglal ilyen egységesen állást: néhányan osztják az imént idézett, Cserei laikus nyelvészkedésére alapozott föltevést, a TESz. viszont – amellett, hogy a *kuruc* kifejezést ismeretlen eredetűnek tartja – feltételezi a szóról, hogy kezdetben ’kóborló, kószáló, bujdosó személy’ jelentésű lehetett.¹⁷ Megint mások a török *kurudzsi* ’kóborló’ vagy a – török közvetítésű – görög *κυροσ* ’rabló’ alakból vezetik le a vitatott szót.¹⁸ A történész Nagy László egészen sajátos álláspontot képvisel ebben a kérdésben: egy 1646-os, a „két Rákóczi György” idején készült erdélyi udvari ceremóniatervből és II. Rákóczi György, illetve Báthory Zsófia esküvőjének leírásából –, valamint Kemény János *Önéletírásából* – arra következtet, hogy a kifejezés eredetileg ’páncélos udvari apród’-ot jelenthetett – minthogy az erdélyi nemesi ifjakat páncélosan járaták („apró kuruczok”), és a *páncél* korabeli elnevezése *kuraczin* vagy *kuraczél* volt. Nem zárja ki a *Kur* vagy *Kurmacher* szóból való eredet lehetőségét sem, ’udvaronc’ értelemben.¹⁹ Ezek alapján Nagy azt fejtegeti, hogy a *Habsburg-hatalom ellen harcoló I. Rákóczi György apródjainak nevét alkalmazta a hetvenes évek felkelőire valamelyik felső-magyarországi Habsburg-párti katona...*²⁰

A kuruc költemények műfaji, illetve tematikus besorolása

A néprajzi lexikon besorolása szerint a kuruc költemények „műfaji szempontból történeti énekekre, politikai dalokra, vitézi énekekre és bujdosóéne-

---

¹⁴ *I. m.* 33.

¹⁵ Idézi NAGY László, in *i. m.* 35.

¹⁶ *I. h.*

¹⁷ *I. m.* 37–38.

¹⁸ *I. m.* 45.

¹⁹ *I. m.* 40–42.

²⁰ *I. m.* 46.

kekre” oszthatók.²¹ Kérdés, hogy beszélhetünk-e egyáltalán műfajokról vagy csak nagyobb tematikus csoportokról. Küllös Imola „az egyes alkotások, műfajok *alkalomhoz és/vagy funkcióhoz kötöttsége*” alapján a kuruc „verstermés” egészét a „*történeti és társadalmi tematikájú költészet*” körébe sorolja, ideértve még a latorénekeket, katonanénekeket, bujdosóénekeket, porcióénekeket, rabénekeket, paszkvillusokat stb. is.²² Természetesen nem arról van szó, hogy léteznek kuruc dalok és katonanének, bujdosóénekek stb., hiszen a kuruc tematikájú költészet nagy része besorolható ezekbe a típuskategóriákba. Érdekes viszont, hogy a kuruc költészet egyik legjelentősebb gyűjteménye, a *Thököly-kódex* verseinek szinte mindegyike *olvadni való vers; dal, ének nincs egy sem*.²³ Először tekintsük át a ténylegesen „énekformájú” alkotásokat – amelyek a folklorra is nagyobb hatást gyakoroltak –, majd foglalkozunk részletesebben a *Thököly-kódex*ben szereplő egyik elterjedt XVII. századi műfajjal, a paszkvillussal.

Az ún. *történeti énekek* valamely fontos közéleti vagy hadi eseménnyel, nemritkán ezek meghatározó, kiemelkedő személyiségével foglalkozó lírai vagy epikus alkotások, dalok. Előlegezőjüknek tekinthetők a XVI. századi – hivatásos énekmondók által előadott, citált – *historiás énekek*. A *történeti ének* megnevezés használata széles körű: korszakunkból ide sorolható szinte az összes többi tárgyalandó énektípus; legjelentősebb alkotása a *Rákóczi-nóta*.²⁴ Utóbbi ismert és népszerű formájában a XVIII. század 30-as éveiben keletkezhetett, ám jelentős „előéletre” tekinthet vissza: többek között a „Querela Hungariae” – főként a protestáns szerzők műveiben – már a XVI. század óta ismert toposzára. Előképe Rimay Kiben *kesereg a magyar nemzetnek romlásán s fogyásán* című, „Ó, szegény megromlott s elfogyott magyar nép...” kezdetű verse²⁵, melyben megjelenik a később közhelyszámba menő *nép-szép-kép-ép* rímnégyes; ez később kiegészül a *tép-cserép-lép* stb. rímekkel, s végigkíséri – a „Magyarország panasz”-toposszal együtt – a manierista (és a barokk) költészetet – elsősorban református szerzőknél, s hatástörténete egészen a *Himnusz*ig nyúlik. A *Rákóczi-nóta* – tiltása ellenére vagy éppen azért – sokáig „szinte első nemzeti himnuszunk”²⁶ volt, a nemzeti-nemzeti ellenállás szimbóluma.

Érdekesek a közvetlenül Rákóczi fellépése előtt domináló *porcióénekek*. A *porció* kifejezés a latin *portio* ’rész, arány’ szóból ered; a *katonatartás-ként* vagy *rovásadóként* is ismert fogalom egy adónemre utal. A XVII–XVIII. századtól a jobbágyság állami hadiadójának az elnevezése, amelyet

²¹ *MNrL*, 3. kötet, 1980, 360.

²² Küllös Imola, 2004, 26.

²³ *A Thököly-kódex és kuruckori versei*, 1958, 9.

²⁴ *MNrL*, 5. kötet, Sz–Zs, 1982, 342.

²⁵ *A XVII. század költői*, szerk. LATOR László, Bp., 1995, 24.

²⁶ *MNrL*, 4. kötet, N–Szé, 1981, 301.

egy-egy gazdaság összeírt vagyontárgyai után vetettek ki. A *katonatartás* tkp. a fizetni nem tudó jobbágyok számára a császári katonák elszállásolását és élelmezését jelentette. A *porcióének* a jobbágyság ezzel kapcsolatos sérelmeit tárja fel – és a nemességét, hiszen figyelemre méltó módon a XVII. században még jellemzően a – jobbágyait „föltő” – nemes panaszdala.²⁷ Már a Thököly és Rákóczi közötti két évtizedben felbukkannak az első *bujdosóénekek*²⁸, annál is inkább, mivel a *bujdosik*, *bujdokol* szó eredeti értelmében ’úton van, utazik, elhagyja lakhelyét’ szemantikai tartalommal rendelkezhetett, s csak később rakódhatott rá a ’kényszerűségből teszi ezt’ jelentésárnyalat. A kuruc korban azonban már jellegzetesen panaszdal, a „bujdosó” lehet „végvári vitéz (*Buga Jakab éneke*), kuruc katona (*Egy bujdosó szegénylegény*), kóbor diák (*Szegénylegény dolga*) stb.” Ide sorolható a Geszti Istvánnak tulajdonított vallásos-elégikus *Igen szép, bujdosó legények éneke*, amely a folklórra igen erős hatást gyakorolt („Elindultam szép hazámbul...”, „Én Istenem, rendelj szállást!...”)²⁹ A Rákóczi-szabadságharc első győzelmeit ünneplik a *vitézi énekek*: „a lovaskatonák bizakodó táncdala, a *Csinom Palkó* (Nosza rajta, jó katonák...) és a gyalogosok szülőföld-dicséret éneke, az *Erdélyi hajdútánc* (Nosza hajdú, fűrgé varjú...)” A vereségeket jeremiád típusú kesergő énekek örökítették meg, a szabadságharc utolsó éveiben bukkannak fel a Rákóczihoz intézett panaszdalok.³⁰

A Thököly-kódex paszkvillusai

Az ún. *Thököly-kódex* tipikus kéziratos közköltészeti gyűjtemény: versei – és prózai szövegei – a kora kuruckorból, Thököly idejéből valók.³¹ A prózaszövegek főként „hivatalos iratok: manifestumok, pátensek, epitafiumok és hivatalos levelek” másolatai túlnyomórészt latin nyelven. A versek többsége magyar nyelvű, de néhány latin és német vers is található a gyűjteményben. A latin költemények egy része epitafium, mások gúnyos hangú paszkvillusok, mint a *Pasquillus Thelekianus* című is.³² Ezt megelőzi egy magyar nyelvű „válaszvers”, amely szintén gúnyoros hangnemben íródott és szintén Telekihez szól – ezt is vehetjük paszkvillusnak, mint ahogyan a latin-magyar makaróni-nyelven írott *Bellevári Dávidnak maghán Wiczmandy Mihály Lakodalmában eset Sorsarul uyobban job formaban irattatot*

---

²⁷ *I. m.* 264–265.

²⁸ *I. m.* 3. kötet, 1980, 360.

²⁹ *I. m.* 1. kötet, 1977, 381.

³⁰ *I. m.* 3. kötet, 1980, 360.

³¹ *A Thököly-kódex és kuruckori versei*, 1958, 7.

³² *I. m.* 8.

Rithmussy is; rövidebb címe: *Unghi lakodalom*. A szüzsé azt követi nyomon, miként vernek szét és fosztanak ki egy labanc lakodalmat a kurucok.³³

A *pasquillus* – vagy magyarosabban: *paszkvillus* – Varga Imre meghatározásában ... olyan gúnyvers, melynek létrehozója az alkalomszerűség, célja az irányzatosság. Háttérében mindig ott találunk valamilyen indulatot, érzelmi telítettséget, mely a támadás lírai alapját szolgáltatja. Bár vannak a műfajnak epikus jellegű hajtásai, a *pasquillus* műnemét tekintve lírai alkotás. A valódi vagy vélt sérelmet, bűnt, aljasságot, hibát, ferdeséget ostromozva vagy védelmezve ..., legtöbbször elfogultan szól egyénekről vagy közösségekről. (...) Céljának megfelelően nemcsak bírál és fedd, hanem ócsáról, sokszor becsmérel és rágalmoz is.³⁴ A XVII. században igen népszerű és elterjedt nemesi *paszkvillusok* azonban ... helyenkénti gorombaságaik ellenére sem alacsony művelődési szintű termékek, hanem a provinciális jellegű nemesi műveltségnek a kor társalgási nyelvén való (többször latin-magyar keverék nyelven) kifejeződésai. (...) Az antik elem lépten-nyomon keveredik bennük a bibliaival, az adagiás stílus összeolvad a póriás durvasággal.³⁵ A kuruc költészet számos alkotása verses *paszkvillus*, amelyek többségének történeti és esztétikai értéke is csekély, ugyanakkor jellemző műfaja a kor-szak közköltésének (is).

Mindezeknek az ismérveknek megfelel az előbb említett magyar nyelvű, a *Pasquillus Thelekianust* megelőző költemény, az *Egy erdélyi fő embernek némely írásira rövid felelet*³⁶ [a szöveget olvasatomban közlöm: N. T.], amely összevethető egy másik, Apafi Mihályra írt gúnyverssel (*Ad illustrissimum ac celsissimum principem Michaelem Apaffi*).³⁷ Mindkettő magas rangú személyhez szól (az első főemberhez: „Telekirül szól”, a másik fejedelemhez), és míg az első óva int a kurucok támogatásától, császári hűségre sarkallva, a másik a „közjót” és az igazságot kéri számon a fejedelmen – kioktató modorban. Ezt mindkét mű a megszólított rangjára való gúnyos utalással teszi a „szellemi fölény” pozíciójából, sőt: a másodiknak ez a felütése. *Ha az első lóra Isten felültetett, / Kit soha sem vártál, szíved sem remélt, / Mint jó fejedelem ő hazája mellett, / Fárasszad elmédet az igazság mellett.*³⁸ (Apafi); *Uram, kérlek, kövesd az bölcsnek tanácsát: / Mentül nagyobb lévélsz, megalázd magadat, / Ne keresd magadnál magassabb dolgokat, / S ne vizsgáld magadnál sokkal nagyobbakat.*³⁹ (Teleki). S mindkét al-

³³ I. m. 8–9.

³⁴ VARGA Imre 1963. *A nemesi verses pasquillus* (Szentpáli Ferenc). In: ItK, 291.

³⁵ I. m. 292.

³⁶ *A Thököly-kódex és kuruckori versei*, 1958, 70.

³⁷ *Külömb-külömb féle jó és rossz szagú virágokkal telyes kert*, szerk. LŐKÖS István, Bp., 1989, 71.

³⁸ I. h.

³⁹ *A Thököly-kódex és kuruckori versei*, 1958, 70.

kotás – továbbra is fölényes tudálékossággal – valamiféle morális érveléssel támasztja alá gúnyos hangütését: *Dicsősség okosnak az ő beszédiben. / De az esztelennek romlással nyelvén]: / Úgy jár az, ki nem tér ő maga bőrében, / S gáncsot keres maga jó fejedelmében.*⁴⁰ (Teleki); *Mert igazság nélkül semmi meg nem állhat, / Isten is anélkül nem gubernáltathat, / Tolvajok serege is jól meg nem maradhat, / Anélkül semmi rend nyugvást nem tanulhat.*⁴¹ (Apafi). A Telekiről szóló vers akkor ér a csúcspontjára, amikor már durván személyeskedik – a „felfuvalkodott béka” ókori eredetű toposzt használva: *Fől ne fuvalkodjál nagy gondolatidban, / Mint a fene béka ő búszulásiban, / Hogy valamiképpen le ne törjék abban / Az erőd (ki nincsen), s dagályos agyadban.*⁴² S a versszerző gúnyoros udvariassággal, *Vale*-val köszön el a költemény végén.

---

⁴⁰ I. h.

⁴¹ *Külömb-külömb féle...*, 1989, 71.

⁴² *A Thököly-kódex és kuruckori versei*, 1958, 71.

„Az én lelkemben harmónia van”
Beszélgetés Cene gál István festőművésszel

Az utóbbi időben sok helyen nyíltak kiállításaid Magyarországon. Jelenleg szűkebb pátriánkban is láthatók a festményeid, egyrészt a Nógrád megyei Prima-díjas képzőművészeket bemutató kiállításon a megyeházán és a nemrégiben nyílt Salgótarjáni Tavasz Tárlaton is jelen vagy. A festményeid külföldi galériákban is láthatók. A munkatempód és a munkamódszered lehetővé teszi, hogy sok alkotással tudj megmutatkozni egy időben?

Körülbelül 20 képet festek meg egy évben. Van, aki azt mondja, ez sok, van, aki azt, hogy kevés. A festészetből élek, ez a főállásom, ahhoz nem sok. Egy képet egy-másfél hónapig szoktam festeni. Egyszerre több képen is dolgozom és egy képnek több fázisa van. Ezenkívül az előmunkálatok is nagyon időigényesek.

Az alkotási folyamat minden képzőművész esetében más. Hogyan indul nálad a képalkotási folyamat?

Gyűjtöm az élményeket, sokat utazom. Mindig nálam van a fényképezőgép, fotózom, mivel fotó alapján festek. Amikor az élmények és a képek leülepednek, akkor ezeket földolgozom.

Ezt azt jelenti, hogy tudatosan szerkeszted a kompozíciót. Adott az élmény, a vászon... hogyan tovább?

Kifeszítem a vásznat a vakkeretre. Nekem nem tetszik a gyári alap, először mindig újraalapozom, van, amikor kétszer is. Szeretem, ha finom a vászon, ha eltűnnek a rostjai. Amikor ez megvan, akkor attól függően, hogy sötét vagy világos, hideg vagy meleg tónusú a kép, aláfestem egy szintónussal. Ezután döntöm el, hogy a képen mik lesznek a főhangsúlyok. Hogyha homogén háttérből indulok, akkor elkezdem azt megfesteni, ha valami nagyon precíz munkát kíván, akkor csinállok egy pontos előrajzot közvetlenül a vászonra. Az előrajzot nem úgy kell elképzelni, mint egy teljesen pontos ceruzarajzot. A fő arányrendszerek fenn vannak, amikor már az ecsettel megyek rá, akkor a színeket ez alapján oda teszem, ahová kell. Az általánostól haladok a részletek felé, mindig az apróbbakból indulok ki. Ha van főtéma, akkor ebből indulok ki, eköré festem a képet. Akkor van mélysége a képnek, ha rétegekből épül föl, ezért rétegről rétegre festek. Ami hátul van, azt festem meg először, majd a középteret, előteret... Ahogy épül össze a kép, úgy látom egységben és folyamatosan mélyítem az árnyékokat vagy emelik ki a fényeket. Aztán megnézem messzebből, és javítgatom utólag. Ezt a végtelenségig lehet játszani, míg olyan nem lesz, mint a fotó.

Aprólékos kidolgozással festesz. Könnyen kiadod a kezedből a képeket vagy sokat dolgozol rajtuk?

Sokat dolgozom rajtuk, és minél többet dolgozom rajtuk, annál elégedetlenebb leszek magammal. Pedig sokan azt hiszik, hogy ezek fotónyomatok. Mikor bekerül egy albumba vagy egy weboldalra, akkor tömörödik a nagy kép, így még fotószerűbb. Én mégse vagyok sok esetben elégedett.

A fotorealisztikus stílust képviseled. Korábban festettél szürrealisztikus képeket. Azok miből táplálkoztak?

Annak idején elkezdtem Madách *Tragédiájának* színeit festeni. Meg is festettem tizenötből hét színt. A londoni színnél akadtam el. Ahol szürreális lehetett, azok az első színek, az ókori, a bizánci, a párizsi, azokat viszonylag jól meg tudtam festeni. A londoni színt nem tudtam úgy földolgozni, ahogy szerettem volna. Mikor készült a festmény, már arra gondoltam, nem is ezt a témát kellett volna megfestenem.

*Érdekes, pedig úgy tudjuk, hogy Madách egy rézkarc alapján formálta meg a londoni kapitalista társadalmat, William Hogarth *A Southworki vásár* című képének ihletésére készült el ez a szín.*

Nem voltam magammal megelegedve ennek a színnek a kidolgozásában. Nagyméretű képek voltak, általában 1,20–1,40. Úgy terveztem, hogy mikor mind a 15 meglesz, akkor ebből csinálunk egy kiállítást. De olyan lassan haladtam vele, hogy a hat kép három év alatt készült el. Ráadásul szép lassan kezdtek megvenni. Jött egy vevő Franciaországból, elvitte a *Kiűzetés a Paradicsomból*, a bizánci elment Szombathelyre, szépen lassan szétszóródtak. Most jutottam el oda, hogy újra érdekel a téma. De ma már másképp festek. A szürrealista képeknél tiszta színekkel festettem, ma már csak tört színekkel dolgozom, lassan, vissza-visszanyúlva, a megszáradt részt javítgatva... Azért tart sokáig festeni, mert mindig meg kell száradni egy-egy rétegnek, hogy újra hozzányúlhassak. Minimum 2–3 napot várni kell a rétegekkel.

Nem tompul az ihlet, amikor napokig várni kell, amíg hetekig aprólékosan dolgozod ki a képet?

Ha van egy nagyméretű kép, és azt fested két hónapig... amikor két hónapig nézel egy felületet... az elején még nagy a lelkesedés, a végére kissé tompul. Ez olyan, mintha két hónapig ugyanazt a filmet néznéd közletről. Ráadásul közben a következő kép van az agyamban. Mikor az ember fest, rengeteg ideje van gondolkodni.

Ezért is van, hogy párhuzamosan dolgozol több képen?

Igen, van, amelyiket aláfestem, van, amelyik lakkozásra vár. Fő munka mindig egy van, amin dolgozom, de például az alapnak is száradni kell egy

hétig. Előrealapozok, előrerajzolok. A fotórealisztikus képeket nem is lehet másképpen csinálni, csak precízen.

Mikor kezdte el festeni és kitől tanult a mesterséget?

4–5 évesen már rajzoltam, ez volt a kikapcsolódás gyerekkoromban. Rajzoltattam, képregényeket másoltam. Művész nem volt a családban, de látták, hogy a gyerek ezzel akar foglalkozni. Salgótarjánban, a középiskola mellett folyamatosan jártam Iványi Dönci bácsihoz. Földi Péterhez 3 évig jártam rajzolni. Nála pasztelleztünk és skicceket, félalakokat, portrékat rajzoltunk. Mindenhová próbáltam eljutni, felkerestem a környékbelieket: Szabó Gáspárt, Mustót, a korosztályommal tartottam a kapcsolatot: Gelenesér Jani, Karácsony Attila, Ducsai Pisti... Aztán elkezdett érdekelni az olaj. Minden könyvet, ami ezzel foglalkozott, elolvastam. Egy Chardin-képen láttam, milyen ecseteket használ. 17 éves lehettem, amikor a barátommal elutaztam Pestre a művészellátóba, s amilyen festéket ott láttam, mindentől vettem egyet, meg egy méter vásznat. A vászonnak külön története van. Hazafelé jöttünk a vonaton, de át kellett szállni, mert a szerelvény egyik fele Egerbe ment, a másik Tarjánba. Mi a másik oldalon ültünk, elaludtunk és arra ébredtünk, hogy azt kiáltják: – Átszállás! Leugrottunk, s ott hagytam a vásznat, mert az föntre volt téve. A festék, ecset hazajött, a vászon meg utazott tovább Egerbe. Akkor farostokra festettem. 17–18 éves koromban elkezdtem olajjal dolgozni, azóta is csak azzal. 20–21 éves voltam, akkor már harmadszor se vettek föl a képzőre. Olyan szűk volt a keret, 30 embert vettek föl, 800-an jelentkeztek. Persze voltak kivételes szupertehetségek, de a 800 emberből 200-at biztosan fel lehetett volna venni. Megtudtam azt is, hogy Svábynak, a rektornak van egy felkészítője, ami számomra egy vagyonba került, hiszen alig kerestem. Kiderült, hogy aki oda jár, az jó eséllyel bekerül. Annyira nem is foglalkoztatott a rajz, én inkább festek. Mégis, mivel érdekelt a művészet, a festészet, jelentkeztem az akkor induló Miskolci Bölcsész Egyesületbe művészettörténet szakra. Kiváló tanáraink voltak, Töttösy, Végváry Lajos professzor volt a tanszékvezető, ő nyitotta meg az első kiállításomat, amelyik nem Tarjánban volt. Végváry professzornak ekkor elmeséltem, hogy nem akartak fölvenni a képzőre, mire ő megkérdezte, hogy minek akarok oda járni. – Hogy megtanuljak festeni – válaszoltam. Mire ő: – Pisti! Ott nem tanítanak festeni. Adnak instrukciókat, de ne képzeld, hogy effektíve tanítják, hogy kell színt keverni, mi a kompozíció. Ráadásul a 90-es években a figurális művészet nagyon el volt nyomva.

Most hogy áll ez?

Most sokkal jobban, bár Magyarországon kétesélyes. A 90-es években diplomát nem nagyon adtak ki figurális képre. Egy Patait, aki több tízmillióba kerül ma egy aukción, nem nézték semmibe. Vagy ma már azt mondják, hogy a XX. század egyik legnagyobb festője Csermus, de amikor 89-

ben a Múcsarnokban volt kiállítása, sokan prüszköltek, hogy lehet Caravagiót festeni a XX. században. Elindult az absztrakt, a 70-es években erre volt válasz a fotórealizmus, utána százfelé ágazott. Szép lassan eljött az egyéni mitológiák korszaka és minden eklektikus lett. Nekem ebből sok sikertelenségem volt. 91-ben beadtam a Tarjáni Tavasz Tárlatra képet, akkor kiszűrték, és csak 26 évvel később adtam be egy ismerősöm unszolására újra. Nem az én világom volt, mintha más univerzumban járnék. Abban nem akarok igazságot tenni, hogy jó vagy nem jó. Ez a szép a művészetben, hogy ilyen színes. Én mindig úgy osztályoztam a képeket, hogy érdekel vagy nem érdekel. Ha valami érdekel, elmegyek a világ végére is megnézni, ha nem, a szomszédba se megyek el. Egyébként szerintem sok a blöff az absztrakt és a nonfiguratív művészetben. Ha hozzám a realizmus áll közelebb, akkor ezt művelem. Ha van olyan szerencsém, hogy másnak is ez tetszik, akkor örülök, ha nem, akkor így jártam. Azért nem kezdek el másképp festeni, mert ez a divat, ez a modern, amiben már nem is vagyok egészen biztos. Régen a realista festészet vált akadémiámmá, ma már sok esetben az absztrakt az. Normál esetben mindennek meg kell férnie egymás mellett. A cél ugyanaz, hogy üzenjünk a képpel, csak az út eltérő.

Sikereid vannak, mert sok helyen vannak képeid, kiállításokon, galériákban és magánembereknél.

Amikor kiderült, hogy a Miskolci Bölcsész Egyesület nem ad államilag elismert diplomát, egy év után elhagytuk a képzést. De milyen az élet! Egy bezárl, egy kinyílik. Elkezdtek vásárolni a képeimet, meghívtak kiállításokra, éreztem, hogy ez az egész elkezd működni. Öt évig festettem úgy olajjal, hogy egyetlenegy kiállításom nem volt. 50–60 festményem volt, de nem éreztem úgy, hogy ezt ki lehetett volna állítani. Pál Jóska¹ volt az első, aki látott bennem fantáziát. Közös gyökerünk, a ceredi származás is szerepet játszott abban, hogy sokat segített nekem, többször nyitotta meg a kiállításaimat. Jó kiállítás-rendező is volt. Elvittük a képeket, rögtön kiszórt 10-et, ezt ide, ezt oda... Nagyon érezte, mi hová való. Aztán Magyarországon már sokat állítottam ki, de az ún. hivatalos művészéletben nem szerepeltem, nem adtam be tárlatokra a képeimet. Aztán jöttek az első külföldi kiállítások. A legelső Hollandiában volt. A Népjóléti Képzési Központban dolgoztam akkoriban, ott szinte állandó jelleggel kinn voltak a falakon a képeim. Egy alkalommal Hollandiából jöttek vendégek, ők kérték, hogy vigyük ki. Utána még egyszer volt ott, rá 8–10 évre. Az első külföldi utam Párizsban volt, ekkor teljesen átértéltem mindent.

Párizsban mi vagy ki volt rád hatással?

---

¹ Pál József a Palócföld egykori főszerkesztője. (A szerk.)

Sándorfi István volt véleményem szerint a legnevesebb magyar festő. Nála többször is jártam Párizsban. Hatéves korában került ki Magyarországról. Az apja az IBM magyar vezérigazgatója volt, de bebörtönözték, 56-ban szabadult, akkor ment ki a család külföldre. Nem tudtam olyan helyre menni a világon, ahol az ő nevét ne ismerték volna. Elmentem Londonba egy neves galériába. Egy idősebb úr jött befelé, amikor én mentem ki. Elkezdtünk beszélgetni, kiderült, hogy ő a galériás, mondtam neki, hogy Magyarországról jöttem. Csak egy magyar festőt ismert: Sándorfit. Mondtam, hogy én személyesen ismerem, erre adott egy Bernardi-albumot, kérte, hogy ha legközelebb találkozom Sándorfival, mondjam el, mennyire tiszteli őt. De ez így volt Olaszországban is. Most szeptemberben Barcelonában a Modern Művészetek Házában három szinten 150 Sándorfi-kép volt kiállítva. Ilyet még magyar festőnek nem láttam sehol. Hihetetlen, a Picasso Múzeum mellett pár méterre 3 hónapig... Itthon meg alig lehetett hallani a kiállításról.

Hogy ismerkedtetek meg?

Egyszer láttam egy festményt az interneten, nagyon tetszett, utánakerestem, kiderült, hogy Sándorfi festette. Megtaláltam a neten a weboldalát, de azt nem ő szerkesztette, hanem egy kanadai hölgy, aki a Sorbonne-ra járt. Neki írtam, ő adta meg István elérhetőségét. Aztán kimentem hozzá Párizsba, előtte föl se hívtam, csak e-mailt váltottunk. A címét se tudtam, csak egy telefonszám volt. Megérkeztem, először elmentem a Louvre-ba, csak azután hívtam föl egy telefonfülkéből. Üzenetrögzítő beszélt franciául. Rámondtam, hogy holnap 10-kor hívom. Gondoltam, ha nincs itthon, akkor se jöttem hiába, legalább megnézem a nagy dolgokat. Másnap hívtam, akkor már úgy szólt, hogy – Szervusz, István! Mikor szeretnél jönni? Mondta a címet. Nálam volt egy újság, arra lejegyeztem fonetikusán, amit mondott. Vettem egy térképet, ültem a Tuileriák kertjében egy hatalmas kihajtos térképpel. Arra emlékeztem, hogy az utcanévben *petit* van, aláhúzogattam ezeket. Őt ilyen utca volt. Választottam, elindultam az egyik felé gyalog, kezemben a térképpel. Útközben megálltam az érdekességeknél, pl. a Pompidou-központnál... A házon nem volt név, csak kódok a kaputelefonon. Fél óráig álltam ott, míg jött egy hölgy. Megkérdeztem, hogy ismeri-e. Hihetetlen! Ő volt a házvezetőnője. Nagyon izgatott voltam. Vastag falépcső ropogott a lábam alatt, rajta vastag, vörös szőnyeg. Egy teljes szint, hatalmas lakás, többméteres belmagasság... Ahol lakott, ott volt a műterem. Elöttem állt egy teljesen fekete ember fekete kimonóban, fekete ruha a lábára varrva, fekete rocker-haj. Kicsit archaikusan beszélt a magyart, nagyon lassan, úgy, mint a háború előtti magyar filmekben. Hatalmas bőr ülőgarnitúrára ültetett, először kellemetlenül, zavarban éreztem magamat, mit is fogok mondani. Aztán egy fél pohár fehér whiskey után másfél óra oldott hangulatú beszélgetés következett. Később találkoztunk Magyarországon is, amikor itt járt. Nagyon előzékeny, közvetlen, figyelmes, rendes figura, igazi úriember volt.

Látta a képeidet?

Igen. Akkoriban festettem az egyiptomi képeket. Talán miatta is hagytam abba. Elkezdtem neki mondani a történetet, hogy művészettörténeti korokat akarok megfesteni, egy kis görög, egy kis egyiptomi, eljutva egészen a modern korig... Leragadtam Egyiptomnál, összesen 36 képet festettem ebben a témában. Készült katalógus belőle, vittem neki. Azt mondta, hogy hagyjam abba a témát, mert az emberek elsősorban Egyiptomot nézik benne, másodsorban engem, a festőt. Azt javasolta, hogy semleges témákat fessek, mert akkor elsősorban a festőt nézik, másodsorban a témát. Már ott tartottam én is, hogy ismétlem magamat, éreztem, hogy ezt nem lehet a végtelenségig, mert kifulladás. Akkor jött a fény-árnyék korszak, olyan képeket festettem, hogy a fényen volt a hangsúly. Akkor hagytam el a tiszta színeket. Sándorfi is arra tanított, hogy tört színekkel kell festeni. Ez akkor nehéz volt, teljesen más festési módot jelent. Magadnak kell kikeverni a színt két-három-négy színből.

Most már te magad is mentorálsz, segítesz másokat. Cereden nemcsak egy művésztelep, hanem egy alkotótábor is szerveződik évről évre, melynek főszervezője, illetve az alkotók mentora, segítője vagy. Kiket gyűjtesz magad köré a ceredi alkotótáborban?

Fürjesi Csabáék művésztelepén az első két évben még én is részt vettem. De én mást akartam, ezért kezdtük el a budapesti barátommal, Szabó Gáborral ezt a szabad tábort, ahová bárki jöhet 12 éves kortól. Régen négy szakmai segítő volt: egy fafaragó, korongozó, egy kézműves, én pedig képviseltem az olajfestést. Most ketten irányítjuk a tábort. Egyre népszerűbb: a 20 év alatt kb. 200 ember megfordult itt. Szerveztünk már vagy 20–30 kiállítás. Van egy törzsmagunk, 25–30 ember. Köztük vannak profik, pl. az olasz, művészeti akadémiát végzett Luciano Esposito, és persze olyanok is, akik itt kezdtek elmélyedni a festészetben. 20 évesek vagyunk, ennek alkalmából szerkesztettünk egy patinás, keményborítású albumot. Ebben az évben július 21-én kezdődik a tábor, addigra szeretnénk megjelentetni egyrészt önéletrajzról, másrészt támogatók segítségével.

Külföldön sok képed elkel.

Igen. A debreceni Art Expo-ra elvittem egyszer a képeimet. Egy amerikaiak megtetszettek, azt mondta, hogy szeretne vásárolni, de most nem tudja elvinni, majd jelentkezik. Á! – gondoltam, nem lesz abból semmi. Három hónap múlva jelentkezett. Aztán jött az internet, fel tudtam tenni a képeimet. Egyre többen keresték itthon és külföldön is a képeket. Ma már 27 országban vannak festményeim. Az első komolyabb megkeresés Tajpejből érkezett. Ilyen csak a mesében van, úgy tűnt. Tizenegy képemet kiválasztott a tajpeji galéria művészeti menedzsere. Gondolkoztam, hogy hol láthatta meg a képeimet. Kiderült, hogy mivel régebben felraktam 30 képet egy

francia weboldalra, ott látta. Ilyenkor mindig eszembe jut a művészek sírása-rívása, hogy nem lehet képet eladni. Én meg megkérdezem, hogy tesztek érte valamit? Aztán volt még egy érdekes megkeresés. Pekingből, a kulturális minisztériumból hívtak, hogy 30 országból keresnek művészeket, egy nagy kiállítást terveznek az Európa Parlament dísztermében, a Chopin teremben abból az alkalomból, hogy 70 éve fejeződött be a háború. Azt kérték, hogy Magyarországot én képviseljem. Mindenkitől kértek egy képet a békéről és egyet a háborúról a *Művészek a békéért* című kiállításra. Meghívtak Brüsszelbe, ott 10 napig vendégül láttak, s aztán ezek a képek elmentek Pekingbe és egy múzeumi gyűjteménybe kerültek.

Tudsz úgy dolgozni, hogy meghatározzák a tematikát?

Először nemet mondtam, mert nagyon nehéz. Éppen benne voltam a tajpeji munkában. De nem hagytak békén. Nagyon kevés volt az idő és egyébként is más feladaton dolgoztam. Felhívtak egy hét múlva, hogy adnak plusz határidőt. Végül elkészítettem: az egyik fekete-fehérben ábrázol egy szövetséges repülőgépet, amint bombáz, a másik színesben mutat egy utasszállító gépet. Az egyik címe: *Félelem*, a másiké: *Szabadság*. A kettő kontrasztja egymásnak. Kiküldtem a képeket, és azt mondták, hogy nem fogadják el, mert nem náci gép van rajta, hanem szövetséges. Aztán elmagyaráztam, hogy itt nem az a lényeg, hanem az, hogy aki a földön van, az fél, teljesen mindegy, felülről ki bombázza. Végül elfogadták és nemhogy gond nem volt, hanem Brüsszelben még a European Art Star elnevezésű díjat is megkaptam. Ami a legtöbbet ért ebben, az az, hogy azokkal a művészekkel, akik a harminc országot képviselték, együtt voltam 10 napig.

A vevőid és a kiállítások is visszaigazolják, hogy jogosultsága van ma is a realiztikus művészetnek, a szép ábrázolásának.

Van ilyen és van olyan vevő. Az biztos, hogy keresik ezt a fajta stílust. A távol-keletiek egyik pályázati kiírásában is szerepelt, hogy csak realiztikus képeket fogadnak el. Ez megnyugvás volt a lelkemnek. Nálam nem zárja ki a szép és a harmonikus fogalma azt, hogy az műalkotás legyen. A magyar gondolkodásban benne van a bús magyar sors. A Távol-Keleten sokkal jobban keresik a harmóniát, színben, kompozícióban. Ott nem a negatívumokat látják először, míg Magyarországon sok esetben ennek ellenkezőjét érzem világlátásban is és a művészetben is, azt, hogy ami harmonizál, ami megy az esztétikai szép felé, az kétesélyes. Persze akinek lelkületében a depresszív hajlam kerekedik felül, nem hazudtolhatja meg önmagát, de senkinek nincs kizárólagos igazsága. Volt egy Monet, aki egész életében a szépet festette. És van, aki szereti az életben és a művészetben is a harmóniát, a szépet, a pontosságot. Az én lelkemben ez van benne, és ezért, remélem, a képeimen is ez látszik.

(Az interjút Grécsi-Zsoldos Enikő készítette.)

SUHAI PÁL

Mikszáth Kálmán versei 2. rész¹

Sötét évek – Mikszáth pályakezdése

I. Az Igazmondóban megjelent versek

Az *Otthon* című vers zárlatát akár jóslatnak is tekinthetjük. Mikszáthnak mintegy másfél évtizedébe került, mire a maga útját megtalálta. „Sötétnek” azért is nevezem élete e szakaszának legalább az első éveit, a jogi pályára igyekvés időszakát, az egyetemi éveket, mert ezekről igazán keveset tudunk. Az a kevés is bizonytalan, ellentmondásokkal terhes. Az irodalomtörténetek is elintézik egy-két szóval. Mikszáth, a pesti joghallgató. Mikszáth győri évei. Kellettek, hogy legyenek – és mégse. A Mikszáth Kálmán Társaság honlapján olvasható rövid életrajzban egyenesen ez áll: „Jogi tanulmányokat kezdene, de ennek sem Pesten, sem Győrben nincs nyoma.” Nekik tudniuk kell, elégedjünk meg ennyivel (tudatlanságunkkal). Diplomát bizonyosan nem szerzett.

Fontosabbnak vélem az életrajz következő mondatát: „Egyre erősebb az írói elhivatottság benne.” Szép-szép, de e törekvése hamarosan szembekeült az egzisztenciateremtésnek a szülők s maga által is óhajtott elképzelésével. „Iskolái befejezése” után (elégedjünk meg e kifejezéssel!) Nógrádba, pontosabban Balassagyarmatra ment, ahol Mauks Mátyás szolgabíró mellett esküdtként helyezkedett el. A vármegyei élet ekkor éppúgy megragadta Mikszáth fantáziáját, mint kenyéradó gazdájának nagyobbik lánya, Ilona. Mindkettő egy életre szóló szerelemnek bizonyult. Az előbbi az újságírás, az utóbbi a házasság vizeire sodorta a fiatalember hajóját. Csakhogy ezek, eleinte mindenképpen, nagyon is viharos vizeknek bizonyultak. Megpróbáltatásai között ért íróvá-újságíróvá a fiatalember.

A hányattatás éveiben keletkezett művekről ad áttekintést W. Petrolay Margitnak főntebb már emlegetett tanulmánya (*Mikszáth Kálmán elfelejtett ifjúkori írásai I–II.*) Ebben a következő figyelemre méltó sorokat olvasom: „A kezdő írónak a [...] művei nem érik el a klasszikus író színvonalát, [...] mégsem érdektelenek, mert bepillantást engednek az író életének sötét éveibe, a nélkülözések, nyomorúság, testi nyavalyák és lelki válságok időszaká-

---

¹ Az 1. rész a Palócföld 2017/1. számában olvasható.

ba, megvilágítva [...] írói pályakezdését. Másrészt az alkotás műhelyitkai-
ba engednek betekintést...” Oda-vissza. 1877-ben megjelent *Vakációra* cí-
mű versének didaxisa költészetének tehertétele, de ha életrajzként olvassuk,
nagyon is megszenvedett „tanítás”, hiteles vallomás: „De jó majd az élet.
Új tanítómester / Kegyetlen virgáccsal szolgává keresztel...”

Mikszáthot persze nem, keményebb fából faragták ennél. Szinte nem is
volt olyan lap, amelynél ne jelentkezett volna írásával. Pest, Balassagyar-
mat, majd ismét Pest, pontosabban már Budapest tartózkodásának helyszi-
nei ekkor – a hatvanas évek végétől a hetvenes évek végéig. Némelyik új-
ságnak, mint 1873-ban a *Nógrádi Lapok*nak, 1873–75 között a *Magyar*
*Néplap*nak szerkesztője is. A reményeket azonban újabb és újabb kudarcok
követik. Meg kell elégednie az alkalmi közlésekkel járó csekély honorári-
ummal, s bele kell törődnie házassága anyagi okokból következő lehetetlen-
né válásába. Közben még mindig írja, de most már publikálja is verseit.

15. Az időrendben ezután következő versek első csoportja a *Hon* vasárnapi
melléklapjában, az *Igazmondó*ban jelent meg. A lapot a kiegyezés évé-
ben Jókai Mór indította, ekkor még ellenzéki hangot hangoztatva: „A bal-
oldal néplapja.” A felügyelőbizottság tagjai később „befutott” kormány-
pártiak, köztük a későbbi miniszterelnökkel, Tisza Kálmánnal. Egyelőre
azonban valamennyien meggyőződéses ellenzékiek. Ha az itt következő,
1869. december 12-én közölt, egyszerre „pajzán” és gáláns labanc-gú-
nyoló vers epikumára gondolunk – kurucok:

A labanc neje
(*Régi történet.*)

Szécsény mellett tanyázik a kuruc tábor;
Deli hősök, büszke hősök legjavából.
A vezérek jó Bercsényi őkegyelme,
Őt rendelte a sereghez fejedelme.

Közel már az este, tábortüzek gyúlnak;
Egész mulatság a harcedzett fiúknak.
Ellepik a mezőt, e nagy, társas termet,
S lobogó láng mellett szőnek ezer tervet.

Jár köztök a kulaes s ezernyi sok kaland,
(Miknél cifrabbakat unokám sem halland)
... Mint vágta le Gyurka a labanc hadnagyot,
Kiből akkurate két darab maradt.

Mint vették be múltkor a füleki várat,
Labanc várparancsnok hogy könnyekbe lábadt,
S miként kiáltott rá kevélyen egy vitéz:
„Ne sírjon kend, hiszen csak tréfa az egész.”

Huszt alatt meg mikor zúgott a golyó is,
Mikes süvegébe fogott egy golyóbist,
S azt a fejedelem elé vivé, mondván:
„Sánta öreg anyám sem járt ilyen lomhán”...

Egyszóval a tűznél nagyon víg az élet.
Egyik a jövőbe, más a múltba mélyed,
S ha van is itt, vagy ott valami keserű,
Eloszlatja azt a muzsikus emberül.

Megzendül a nóta, a Rákóczi-nóta...
Szomorú, fájó az, a nagy idők óta:
Mintha megölt szellem lelke sírna benne...
Megölt szellem? Talán szabadság szelleme.

Hanem akkor az sem olyan búsan zengett,
Jóllehet hangjára rögtön néma csend lett.
Egy-egy gyenge sóhaj halk szárnyakon repdes,
Itt-ott egy kard csördül... itt-ott egy szem nedves.

És amint hallgatva bámulnak a tűzbe,
Viadalt, diadalt gondolatba fűzve:
Egyszer csak ott terem egy lovas levente
Lassan lép, – gyanúsán lóg rajta a mente.

„Atyafiak!” – mondá – nem tudnák kelmetek,
Bercsényi urammal, hogy hol beszélhetek?”
A sorból egy öreg mogorva katona
A túlsó tűz felé mutat, hogy: „Ahon a’!”

A lovag egyenest arra felé tartva,
Odaért és hosszú mentéjét felhajtja.
– Egy alélt nőt emel le fakó lovárul,
S azután a vezér színe elé járul.

„Uram, vezér! Ehol van egy gazdag fogoly.”
– Hol vetted – kiált az – beszélj, de ne koholj!
„Úgy segéljen uram, hogy igazat mondok:
Amint az imént a tábor körül bolygok,

Hát messziről látok fényes úri hintót;
Felé vágok s aztán akképp volt, a mint volt...
Ez a fehérchseléd ült benn’, – kioroztam
Egy szökéssel, s aztán gyú!... míg idehoztam.

A kocsis a beste, mindjárt észrevette,
De huszárral lévén dolga, restellette
Utánam hajtani; pedig lett vón’ helye,
Mert ez Strumvix labanc óbesternek neje.”

E közben a bájos hölgy felnyitá szemét:
„Hol vagyok istenem?”... bágyadtan néze szét:
– Köztünk van – felelé Bercsényi – ne féljen!
Üljön le s pihenjen, ha úgy tetszik, kérem. –

De Strumvixné, amint a tábort meglátta,
Sikoltott s lelkét a fájdalom átjárta.
„Hisz ezek kurucok és én itt rab vagyok”...
Térdre esék: „Urak! Oh, irgalmazzatok!

Eresszetek haza férjemhez szabadon;
Legyen a váltságdíj bár mily nagy, megadom.”
Közbeszól a vezér, a deli Bercsényi:
„Szépasszony, galambom, semmit sem kell félni.

Te nem fogoly, hanem vendégünk vagy mára,
Ha már ez a vitéz hozott vacsorára;
Nem is kell váltságdíj... no, az volna derék,
Ha Rákóczi Ferenc nőekkel kereskednék.

De reggelig, mivel éjjel nem eresztlek,
S mert hintód is elment, maradj köztünk veszteg.
Addig hajszáladnak sem történik baja;
Reggel pedig aztán, én vitetlek haza”. –

A csinos menyecske a vezérre nézett,
S látván, hogy nyílt arcán ott a nemes érzet,
Bátor kacérsággal ült a tisztek mellé,
Hogyha már a fátum ily furcsán rendelé.

A kuruc tisztek meg csintalan gyerekek.
Egyik sem fél, hogy a beszédétől bereked.
A csinos menyecskét unni nem engedték.
A mosolyt szívesen adták is, meg vették:

Különösen egy, a legdélcegebb: Bethlen
Gyakran nyugtatá rajt’ szemét önfeledten,
Mít a szép asszonyság éppen nem vett zokon.
... Labanc szív is lehet kuruc szívvel rokon...

– Egy szó, mint száz, minek nyújtsam a beszédet,
A víg csevegésnek reggel vetett véget.
És a felkelő nap első pillantása,
A hölgy kezét kuruc tiszt kezében látta.

Bercsényi pediglen, ki egy bunda alatt
Kergetett álmában futó labanc hadat,
Mikor felébredett legelső dolga volt
Beváltani rögtön, a tegnap adott szót.

„Strumvixné asszonyom! Mehetsz már szabadon,
Ezt a tiz vitézt meg kíséretül adom;
Biztosabbá teszik számodra az utat...
Tiszteltetem férjed, – az óbester urat.”

A menyecske mintha gondolkoznék rajta,
Egészen elmélyed, a fejét lehajtja,
Majd meg egy olvadó hamis pillantással
Titkos beszédet vált Bethlen Barnabással.

A titkos beszédnek pedig az lett vége;
A nő odalépett a vezér elébe,
S azt súgta szemérmes hangon, félmeghitten:
„Hadd maradjak én csak közöttetek itten.”

Úgy is volt, ott maradt, s egy szép csatanapon
Strumvix is megtudta, hova lett az asszony;
S tudom meg is őszült vón' belé a feje,
De levágták aznap. Nem volt rá ideje.

16. Az *Igazmondó* jelentette meg az Erdélyi Fejedelemség korát megidéző Mikszáth-verset, *A két Pókai* című balladát is (1869. december 26-án). A témát, a Bekes-pártiakat legyőző Báthory István kegyetlen ítéletét és ennek tragikus következményét korábban, 1851-ben Gyulai Pál is megverselte. Ha *A labanc neje* az anekdotaformálás és az élőbeszédszerűség sajátosságait mutatja már, a kiteljesedett Mikszáth-epika hangját versben, *A két Pókai* sokkal inkább a korábbi iskolai feladványokét. Újszerű vonást azonban e költeménye is mutat: a mesteri szerkesztést s az ugyanekkor megjelent Jókai-regény, *A kőszívű ember fiai* csattanóra kihelyezett altruizmusának szerepeltetését. Ahogy is mindez az itt következő versben áll:

A két Pókai

Pókai Jakabné néz le ablakából
Kolozsvár terére.
Hajh! Mi épül ottan puha fenyőfából?...
Vérpad épül ottan; –
Leroskad legottan,
Lélegzete eláll, elkábul, elképül,
Mikor megtudja, hogy ki számára épül,
– Két fia számára.

„Nagyságos fejedelem! Légy hozzám kegyelmes.
Özvegy, árva szívem
Nem lehet, hogy széttépd; nem lehet, hogy elmesd
Törzsétől a tagot:

A két ifjú rabot
Vagy bocsásd szabadon, vagy engem is ölj meg!
A fájdalom, bánat nagyon későn öl meg,
– Kínos lesz bevárni!”...

Így könyörgött, térdén, talpig gyászruhába’
A szomorú özvegy;
És a fejedelem sötét haragjába
Belopószik egy-egy
Fényes sugár: – a kegy.
„Asszonyom, teljék hát kedve kegyelmednek;
Mond a fejedelem: kegyelem az egynek,
De csupán az egynek!” –

Két halálra ítélt ül némán, nem sír, nem nyög,
Mint a gyávák szoktak,
Midőn jó száguldva fejedelmi hírnök:
Hogy csak egyik haljon!
...De melyik hát vajjon?
„Én legyek az, bátya! – „De bizony haljak én,
Ki oka vagyok, mert én csaltalak öcsém
Lázadók sorába.”

„Nem te csaltál engem, egészen más vitt el,
A szent meggyőződés,
A jog, az igazság, azon édes hittel,
Hogy győzni kénytelen.
Jó anyáknak, aki vigasztalja, ója
Te maradj meg, bátya, te légy ápolója,
Légy hű gyámolója!”

„Jól van, elfogadom nemes ajánlatod’,
Hogyha már ekképp van.
De im, megszámlálva minden pillanatot...
Tudom, mi a vágyad:
Az édesanyádat
Szeretnéd még látni? Elmenjek-e érte?
Az ifjabb Pókai szinte arra kérte:
„Eredj hamar érte!”

El is megy. Az őr is kiengedi menni.
A fejedelem szerint
Csak egy fogolynak kell a börtönben lenni.
Az az egy meg ott van,
Csendesen, nyugodtan;
Nem bántja borzalmas gondolatok árja,
Nem a halált, hanem édesanyját várja...
De hiába várja.

Minden perc egy hónap, minden óra század,
„Ugyan hová késnek?”...
Lelkének türelme, hevesen fellázad:
„Istenem! Istenem!
Tehát így kell mennem
A halál mélyére, búcsútlan, hidegen,
Ugyan hova késnek?”...

Hej, hogy hova késnek? jó vitéz, meghalod!
Ne várd, nem jönnek el!
Testvéred nem jöhet, mert az hideg halott,
Életéért váltott
Neked szabadságot!
Jó anyád nem jöhet, mert az tébolyodott,
Véres feje láttán megőrült, lerogyott.
Félig ő is halott.

17. Történelmi allegória az *Igazmondó* 1870. szeptember 11-i számában közölt vers, *A vén fa* is, e bánatos életkép, melyben a szabadságharc bukását személyes sorsukban elszenvető szereplők tragédiáját a természet körforgásának vigaszával ellenpontozza a költő. Mikszáthot ekkor még mindig negyvennyolc szelleme kísérti. (Majd csak 1875, a balközépnek a Deák-párttal és a kiegyezés rendszerével való megbékélése után szűnik meg a forradalom miatti lelki konvulziók sora – Mikszáth ugyan még a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján, Szegeden is ellenzéki.) Mint ebben a jóval korábbi versében is:

A vén fa

Ősz öregember ül az agg hársfa alatt;
Képzetele messze idők zaján mulat.
Az agg hársfa lombja rejtélyesen susog,
És elbeszél sok-sok régi történetet:
„Mikor még alatta széplányt ölelgetett”...

Az öregúr talán érti a beszédet,
Miről a fa lombja susogva beszélget.
Régi szép emlékek! Fájó is van közte...
Hisz alatta mondá egykor két fiának:
„Menjete! Küzdjete!...” S mentek katonának.

Itt ült estelenkint s várta sóhajtozva,
Mikor jön már a hír, győzedelmet hozva,
Büszke győzedelmet küzdők táborából...
Nem jött a hír, hanem egyéb jött helyette,
Béna honvéd, – veszített csaták kísértete.

Béna honvéd kardját a vén hársához vágta
Mégében, dühében most már nem sajnálta;
Minek a kard, ha nincs mit védeni vele?
Ha szent közös anyánk, a haza elveszett.
A kard kettétörött; a béna könnyezett.

Aztán odaborult apja kebelére,
És sírtak mindketten hosszan, míg végtére
Megtörülte szemét s szelíd fájdalommal
Meggkérde az öreg: „Hát öcséd hol maradt?”
„Annak jó dolga van már ott a föld alatt.”

A föld alatt, hová nem kísér a bánat,
Hol honvéd testéből nem por, virág támad.
Milyen virág lesz az? Olyan virág, melynek
Illatjától, hogyha kibúvik a földből,
Férfi karja mozdul, férfi kardja csördül...

A föld alatt... s az agg megnyugoszik benne,
Hiszen itt fenn százszor rosszabb dolga lenne.
De most már a fiú kérde: „Hol van anyám?”
Oh, mily nagyon könnyű bevágni a szóba:
„Anyád? az is jól van rég – a koporsóban.”

Csak ők ninesenek jól, az ittmaradottak,
Rém-kriptában járó eleven halottak,
Bármerre tekintnek, mindenütt temető,
És a temetőben megvérezett térdel
A kétségbeesés rémalakja térdel.

Két szobor ők a vén hársfa árnyékába,
Akik élnek, de már egészen hiába.
Nem remélnek semmit, sem jobbat, sem rosszat;
Ott ülnek órákig, némán a fa alatt,
S nap nap után megyen, év év után halad.

Egy nap mint a másik, egy év mint a másik,
A sötét éjszaka oszlani nem látszik;
A sors örökösen nyakukban felejt
Az ürömcseppekkel telt olajos korsót...
Ah mégsem! Ím hozott végre egy – koporsót.

És a koporsóba betette az apa
Béna honvéd fiát... Utolsó magzata!
Oda temetteté a vén hársfa alá,
S most alatta tölti már az egész napot,
Lombsusogást, szellembeszédet hallgat ott.

Lombsusogás pedig titkos regét beszél,
Mit jövendők felől vallott neki a szél:
– Szabadság zászlója lobogni fog újra,
Széttört kard egybeforr... a halott feltámad...
És millió kebel tápláland egy vágyat...

És mikor a vén fát a zivatar rázza:
Az öregúrnak ezt meg is magyarázza.
Csörömpölnek búsan sárgult levelei,
Aztán lehullanak, nem marad rajt' semmi...
S új tavaszkor ott van megint valamennyi.

18. Történelmi eseményt idéz a *Párizs alatt...* című 1871-ben keletkezett vers is. Csakhogy az eddigiekkel szemben a történelem itt sokkal inkább a jelen, mint a múlt „szenzációja” – a francia–porosz háború. Az összes eddigi közül talán a legrejtélyesebb vers. Nem mintha nem lennének azonnal átláthatóak e népdal formájú költemény motívumai. A témához vezető lelki motívumok kétségesek. Mi köze volt Mikszáthnak a „frank” háborúhoz? S volt-e köze egyáltalán – mi köze volt a vershez? (E meghökkentő kérdésről még lesz szó *A prózairó költészete* című fejezetben – lásd ott.)² S ha e kérdéstől itt most el is tekintünk, miféle lelki rezonancia kényszerítette Mikszáthot a háború, általában a háború szörnyűségeinek a megmutatására? Különös, későbbi mélységeket és magasságokat megelőlegező költemény. A vers nyomtatott forrását nem leltem, Rejtő István gyűjteménye alapján közlöm:

Párizs alatt...

Párizs alatt áll
Fekete lovam
– Tombol szüntelen –
S azon a lovon
Fekete lovon
Én és fegyverem.

Veszélyes csata
A német csata
És oly szomorú...
De még ezerszer,
Három ezerszer
A frank háború.

Tudod-e rózsám,
Mi az ebédem?
Nem halok éhen...

---

² A Mikszáth-versek közlése folytatódik a 2017. évi lapszámainkban. (A szerk.)

Ételem lóból,
Italom hóból,
– Ez az ebédem.

Tudod-e rózsám,
Milyen az ágyam,
Mely ringat lágyan?
Jéghideg kövön
Terített köpöny,
– Az az én ágyam.

Tudni óhajtod,
Milyen halálom?
Szép harci halál,
Észre sem veszem,
A földre esem
S jó kardom alám.

Tudni óhajtod
A temetésem?
Miséznek szépen
Az öreg ágyú
S a dob, a bárgyú,
– A temetésem.

19. A fenti verssel szemben az alábbira igaznak kell tekintenünk Rubinyi Mózes már idézett előtanulmányából az ifjú Mikszáth némely versére adott jellemzését, jelen esetben itt konkrétan éppen a *Szelim bég*re vonatkozót: „hosszan eldöcögő `népies kisebb elbeszélés, vagy inkább krónika` – ahogy [Mikszáth] maga megállapítja egyiknek műfaját, – [...] olyik 32 nagy strófában írva. A *Szelim bég* címűnél, mely az *Igazmondó* 1871. febr. 12-i számában jelent meg, gondosan oda is teszi, hogy tárgyát `Josephus Szabó: Historia de Em. Thököly` cz. munkájából merítette. Akkori tudálékos természete elnyomja már jelentkező humort.” Igaz ez is. A verssel egyéb célja is lehetett – Rejtő István gépiratában olvasom az utolsó versszakra vonatkozó megjegyzést: „értelme hazahozni Thököly csontjait!” (A nagy újratemetések – egyelőre inkább csak óhajtásának – időszaka volt ez is.) A költemény az *Igazmondó* említett publikációja alapján:

Szelim bég
(Történeti rege)

Rima partján, Szabadkánál
Egy nagy, kopott kőoszlop áll,
És virraszt a török vezér
Két százados álmainál.

Cifra török ábécével
Rá van írva minden tette;
Hanem amit én mondok el,
Azt a szobrász kifelelte.

Mikor még a jó Thököly Imre
Híres kardja villogott mellettünk,
Bort ivott a török kedvünkért,
Mi meg vele kávéét szörcsölgettünk.

Jó barát lett a sas és a sólyom,
Együtt küzdve támadó csatában
Rima partján, hol a kőoszlop áll,
Ott ütöttek tábort hajdanában.

Rimaszombat városa tanácsa
Ezüst ruhás követséget küldött:
„Hozta Isten közibünk nagyságod!”,
Szólt a vezér előtt egyik küldött.

„Hódolatát küldi is a város,
És elvárja egy kis jó ebédre.”
„Elfogadom a szíves meghívást”,
Mond Thököly a nyájas beszédre.

Török vezér a délceg Szelim bég
Karját fűzi a Thökölyébe:
„Jó barátom, nagyságos vezér úr!
Ne menjünk mi sehova ebédre.

Ne menjünk el, félek, baj ér ottan,
Rossz álmom volt, ijesztő... megrázó!”
„Ejh, mit álom! – mond Thököly hetykén –
Nem vagyok én álommagyarázó.”

Megbántódva vonult el az ifjú;
Egy vén dervist híva sátorába:
„Jámbor dervis, fogjad a szent könyvet,
És tekints be a jövő titkába!”

Nagyszakállú dervis szent morgással
Ákom-bákom könyvben megtalálja:
„Kegyelmes bég! a magyar vezérnek
Ez nap délben léssen a halála.”

Szelim arca megdöbbenve sápad,
Igazi mély fájdalom dül rajta,
Leroskad a cifra tábor-ágyra,
S szép fejét a tenyerébe hajtja.

„... Élttem menté meg egyszer Kassánál:
Most rajtam sor. Allah, adj tanácsot!
Egy jó eszmét... Ah! megvan az eszme:
Felkeresem az öreg szakácsot.”

Veres Gáspár, Thököly szakácsa
Könnyen hagyta a fejébe verni:
„Őnagysága fölöstökömébe
Jó lesz egy kis mákonyt bekeverni.”

Dél lőn. Jött egy ezüstös disz-hintó,
Mely Thökölyt viszi az ebédre;
Bandérium előtte, utána,
Hat fehér mén van fogva elébe.

De Thököly aluszik, nem látja,
Szelim lép be most a sátorába,
S lehányván a török mezt magáról,
Felöltözik fejedelmi ruhába.

Szűk nadrágra zöld szín bársony mentét
S fejedelmi kucsmát tett fejére,
Aztán délceg, büszke főtartással
Ült a hintó elzárt belsejébe.

Fedett hintó, belülről is fényes,
Az ülése olyan, mint egy láda,
Piros bársony, gyöngyökkel kirakva.
... Csak gazdag a magyar nép – hiába.

De az ülés mégis gyanús, vagy mi...
Mond magában Szelim bég sötétén:
No de talán megvéd, hogyha baj lesz
Talizmánom és kíséző népem.

Aztán, hiszen tulajdonképp mindegy
Bármilyen módon, ha már meg kell halni;
Ami meg van írva a szent könyvben,
Azt nem lehet onnan kikaparni.

Így tűnődött, mikoron megzendült
Rimaszombat mindegyik harangja.
Brum, drum!... dördült meg egyszerre kétszáz
Mozsárágyú ünnepélyes hangja.

Egy perc alatt siket lett mindenki,
És az ülés felpattant hirtelen...
Sötét arcú bérgyilkos törivel
Kísértetként belőle megjelen.

S törét a bég szívébe döfte be
Áldozatját zaj nélkül megöli:
Aztán e holt mellé ülve mondja:
Ilyen ebédre hittünk, Thököly.³

Rimaszombat városa tanácsa
Fejedelem ő nagyságát várja;
Gonosz szívük gonosz óhaját
Labanc főnök, Stramm Fülöp táplálja.

Jön a hintó, jön a hintó... itt van.
Jaj istenem! én istenem, véres! ...
Csak Stramm Fülöp és a tanács örvend,
Hogy ügyesen működött a béres.

Jaj istenem!, borzad, zúg a népség:
„A fejdelem meg van ölve benne.”
A tanács is, a labanc is borzad:
„Oh hisz nem az!/? Oh! bárcsak az lenne.”

Rimaszombat városa tanácsa
Reszkess! fuss el bűnöd érzetében!...
Thökölynek bosszúálló kardja
Még ma itten fürödni fog vérben.

Ah! itt jön már. El sem lehet futni...
A nyomában hős kuruc had lépdel;
Rimaszombat városa tanácsa
A fejdelem elé porba térdel.

„Keljetek fel eltévedt emberek,
S hogy megjavultok, adjatok kezet!”,
Mondá a hős s némán leborulva
Holt társára, sokáig könnyezett.

Rima partján, Szabadkánál
Egy nagy, kopott kőoszlop áll:
És virraszt a jó Szelim bég
Kétszázados álmainál.

Zivataros éjféleken
Bolygó vándor látja néha:
Két alak ül a kő alatt,
Mind a kettő bús és néma...

Az egyik a jó Szelim bég,
A másik a magyar vezér,
Aki messze Ázsiából
Szellemszárnynon honába tér.

---

³ Josephus Szabó. Historia de Emerico Tököly.

Mikor aztán soká ülnek,
Búsan, némán egymás mellett,
Megszólal a magyar vezér:
„Ne cseréljünk nyugóhelyet?”

5. A *Hátrahagyott iratok* első (a *Mikszáth Kálmán munkái* 33.) kötetének belső címlapja (a kötetben Rubinyi Mózes többször idézett előtanulmányával)

20. *A sváb hercegnőre* is illik egy Rubinyi-idézet, ezúttal rövid: „vers-tréfa.” De a vers nem rövid – ez sem –: elbeszélő költemény, melynek hőse, a nagyotmondó Lánzos Mihály Garay *Háry János*ának kései leszármazottja. „Kései”: némi patópálos beütéssel, ő is, mint egyébként a fölkelte inszurgens-hadak Győrnél – ez is Petőfi-reminiszcencia. Mikszáth nemcsak témáit váltogatja tehát, de hangját is próbálgatja. A vers az *Igazmondó* 1871. augusztus 6-i számában jelent meg:

A sváb hercegnő

Nagy vitéz volt hajdan Lánzos Mihály bátya,
Mikor háborúba kellett neki menni,
Fringiát kötött a kék bekecs-kabátra,
S azontúl elkezdett vitéz ember lenni:
Adta franciája, – mondá – most már véged,
Lánzos Mihály kardja majd megzaklat téged.

Vala pedig vitéz Lánzos Mihály uram
Szegény nemes ember legidősebb sarja,
Akit a családi hét szilvafa mellől
Kiszóltított a nagy csaták zivatarja...
Mert hát a kutyabőr olyan jószág, vagy mi...
Néha saját bőrét kell érte otthagyni.
No de mindegy, annak most már meg kell lenni.

Mint mondám, fringiát kötött Mihály bátya
S elment, elszárgult, otthagyván a falut
Azzal a szóval, hogy: őt többé nem látja,
Mert van esze, ha már elmegy, hogy nem tér meg,
Két hét múlva úgymint megteszik vezérnek.

Így ment Lánzos bácsi, így érkezett Vácig,
Hol valami százhusz darabra gyűlnek
Szép délceg vitézek, hetyke insurgensek.
Lesz min gyönyörködni a király szemének.
Hátha még azt látná, ami belül dobog:
Harci tűz, bátorság s több efféle dolog.

Különben hiszen az annálék elmondják:
Egyet iszik a had Vácon, s tovább megyen.
Sötét az éj... bömböl, zúg a szél, de se baj,
Katonadolog ez, csak rosszabb ne legyen...
Mert a nemes ember bunda nélkül semmi...
Csak már ne kellene nagyon messze menni;

Csak már itt lenne hát az a mennykő ellen,
Hadd vágnánk le amúgy röptiben, hirtelen.
Mert a nemes ember már azt úgy szereti,
Míg lát, vág, azután ha győzött, megpihen. –
Az insurgens-hadban ily nemes tűz lángol,
Lelkük a győzelem hitében ficáncol.

S amint mennek, mennek koromsötét éjjel –
Cifránál cifrában szidva a franciát,
Aki nekik ilyen kegyetlen időben
Olyan haszontalan komóciót csinált;
„No de üsse a kő! Ő bánja meg s nem mi,
Ha majd amit főzött, meg is kellend enni!”

Mondom, amint mennek, viszi őket útjok,
Erdőn, hegyen, völgyön, úttalan lapályon,
S amint álmodoznak ellenséggel, harccal,
Hát csak azon veszük észre, hogy *nem álom*...
A sötétben messze valami kóvályog...
Itt van az ellenség, épp szemközt jó rájuk;

Messziről hallatszik tompa dobogásuk,
Amint közelednek – a föld szinte rendül –
Már a beszédjüket is ki lehet venni...
Ah, az ellenség az! Most már hiszik szentül,
S e hitre az arcuk megdöbbenve sárgul:
Ősi vitézség! No, most ránts ki a sárbul!

És az insurgens-had tanácskozni áll meg
S aggódva kérdi a kapitány Dél János:
„Nemzetes és nemes, vitézlő uraim!
Szóljon kegyelmetek, mit csináljunk már most?
Határozzunk. Fussunk, vagy pedig bevárjuk?
Nini, már itt vannak... amott látszik árnyuk!

No'isz a' kellett csak! ... Uccu, vesd el magad!...
Ki jobbra, ki balra, mind kereket oldott,
És néhány perc múlva sem híre, sem hamva,
Hogy valaha híres magyar sereg volt ott. –
Így történt futása az insurgens-hadnak,
És ha meg nem álltak, máig is szaladnak.

Vitéz Lánosz Mihály is ekképp cselekvék,
Mert egymaga minek maradt vón' ottan?...
Futott tehát ő is nagy lélekszakadva,
Meg sem állva sehol hajnalig, nyugodtan,
És ahol hajnalban nyugodtan megállott,
Azon a helyen egy rozszant csárda állott.

S ha már csárda, hogyan ment volna hát bele
Egy kis bú-oszlató jó papramorgóra?
Hiszen munka után édes a nyugalom,
Elkel a vitéznek egy pihenő óra
S egy korty a hazáért, melynek oltalmába
Annyit fáradozott a tüdeje és lába!

A korcsmáros derék sváb ember volt, s mi több,
Vala neki három takaros leánya,
Kik közül az egyik csintalan teremtés:
Pillantását Mihály bácsi felé hányja,
Ki mint olyanféle nőtlen emberfajta,
Szokás szerint meg sem botránkozott rajta,

Hanem sürgött ő is a szép Háni körül,
S jelekkel mutatva végtelen szerelmet, –
Mert ő svábul, az meg magyarul nem tudott, –
No de a szerelem megért minden nyelvet.
Azért megértette egymást a két kebel,
Hogy csak ásó, kapa választja őket el.

Elmúlt egy nap, két nap, egy hét... kettő... három,
S Mihály úr még mindig a csárdában mulat.
Hjah! azóta talán régen kikergették
A magyar bokorból a francia nyulat!
Hogy nélküle történt, baj, hanem hiába!
Befúlt a vitézség a szív mámorába!

Diktum-faktum... az lett a dolognak vége:
Mihály bácsi egy szép lanya téli reggel
Meggérte apjától Háni kezét, és az
A világ kincséért sem mondta: „Ne vedd el.”
Megtartották tehát a lagzit emberül,
Már ahogy az ilyen pusztá helyből kerül.

Lakodalom után pedig valahára
Haza indulának mindketten lóháton,
Mert a menyasszonyi hozomány nem volt sok:
Egy pár tallér, s egy pár szoknya, az is kárton...
Így ballagott Mihály a nejével szépen,
Sokféle gondolat fordult meg fejében.

„Ejnye, Mihály uram – mondja egy vénasszony,
Látván, hogy a lovag idegen helyre ment –
Hiszen nem ez ám a kegyelmetek háza.”
„Hát melyik? – rivallt rá hetykén – Mutassa kend!
Nem plajbász a fejem, mindent fel nem róhat,
Az ördög ismere minden apró ólat.”

Így vezették saját fundusára Mihályt,
Aki elfelejté, hogy hol áll a háza,
Úgy megzavarta őt, amint később mondá,
A nagy diadalmak emlékének láza.
No, volt öröm otthon, amint hazaére,
Fél falu jött nyomban a tiszteletére.

Mihály bácsi pedig elmondá egy szuszra,
Hol járt, mit tett, mint jött egyszer sötét éjjel
Tengernyi ellenség, ezernyi francia,
S hogyan verték egy fél óra alatt széjjel...
És még ezenkívül sok kalandos dolgot
Hol mindenütt szörnyű veszélyekben forgott.

Bámulva, szájtátva hallgatták szavait:
Büszkén a rokonok, irigykedve mások,
Szinte elképzelték, milyenek lehettek
Azok a nagy csaták, rémes bajvívások...
Csak az öreg apa szólt mogorván bele:
Hogy ki az a szép nő, és minek jött vele?

„Hogy ki e’? Ez bizony kedves atyámuram
Hadi zsákmány, egy sváb princnek a leánya;
Apjával fogtam el, hanem az megszökött,
Különben okosan tette... ördög bánja...
Legalább lesz, aki váltságot küld érte.
Egymillió arany ennek az értéke.

„Egymillió arany! – förmedt el a népség –
Hisz akkor kegyelmed szörnyen-nagyon gazdag!”
„Bizony hallják kendtek – bizonyítja Mihály
Kikerül belőle egy kis bankó-asztag:
Csakhogy mi az nekem? Csak kismiska, semmi...
Mikor lehet, akkor kell okosnak lenni.”

Mert hát őfensége, a princ gazdag ember,
A hercegnő pedig egyetlen leánya,
Úgyhogy a tizenhét gyönyörű vármegyét
Mit az öregúr bír, ő kapja utána.
„Mit tehettem volna mást, mint amit tettem,
A gazdag örököst feleségül vettem.”

Erre lőn csak aztán bámulat, csodálat;
A sok hallgató közt egy-egy urambátyám
Még a süveget is lekapta fejről
Ilyen rettenetes gazdag ember láttán:
Azt sem tudták, miképp kell szólítani már most:
„Mihály öcsém”-e vagy „kegyelmes nagyságos.”

Ő magának pedig, jó Lánosz Mihálynak,
A nagy boldogságtól majd kilyukadt lelke,
S odaugorván a magyar szót nem értő
Menyecskéhez, forrón, némán megölelte:
„No lássák – dünnyögi – ez aztán valami,
Az angyalát! Ilyet nem mindig hallani.”

Bizony nagy eset volt, mesének is furcsa,
Mégis hitték; kár hogy nem nagyon sokáig;
Mikor Háni asszony megtanult magyarul,
Elmondá a dolgot amint volt, egy szálíg...
Szegény Mihály bácsi irult-pirult nagyon.
...Biz’ a füllentésnek ilyen bére vagyon...

Hát még, mikor a hír nevetve széthordta,
Hogy az insurgents-had Györbe menet éjjel
Kukoricazúgást hallván a távolból,
Megijedt és gyáván futamodott széjjel,
Akkor esett le csak Mihály úr a fáról,
S nem szeretett többé beszélni magáról.

***

Sok év múlt el, ősz lett a jó Mihály bácsi,
Felesége pedig ráncos vén anyóka,
S egy-egy pajkos suhanc még most is megkérdi:
„Édes Mihály bátyó, ej hát, hogy is volt a’,
Mikor hercegasszony volt a Háni néni?
El tudná-e kelmed még most is beszélni?”

Mihály bátyó egyet esavarint a bajszán,
Szemére húzván az ómódi kalapot,
Aztán kelletlenül vakarja a fülét,
Mint aki keserű almába harapott:
„Ne bolygasd a múltat, öcsém, ne is fárasz!
Régen történt, talán nem is igaz már az.”

21. Mikszáth időrendben következő versét, az *Apafi kulacsát* még mindig az *Igazmondóban* olvashatjuk (ezúttal az 1872. január 1-jei számban). Apafi Mihály erdélyi fejedelem személyét kétszer is érinti Rubinyi főntebb már idézett tanulmánya. Előbb Mikszáth még tudományos igényű korai publikációival kapcsolatban. Itt megjegyzi, hogy *A jellem (Szabad Egyház, 1870. szeptember 8.)* címűben „tudományosan defineálja [sic!] a jellemet és példákat idéz az egyes vérmérsékletekre. A ’mélás’ vérmérsékletre a többi közt éppen – Apafi Mihály uramat.” Ilyen „elmélázónak” mutatja a fejedelmet a két évvel későbbi Mikszáth-vers is. Csak-hogy a diáksínyt sajátos humorával felülíró fejedelem történetét, sok, ami sok, „az ifjú költő tizennyolcz strófában pengeti ki”. Az alábbi közlés tanúsága szerint is:

Apafi kulacsa

Amint régi, igaz krónikák beszélnek,
Apafi uramnak egy-egy viselt dolgát,
Kiolvasom, hogy őnagysága csak félig
Volt fejedelem; félig vak eszközül szolgált.

No de oszt’ neki is voltak eszközei,
Mik jámbor szívének örömére váltak,
A magas polcokon poros, vén könyvei
Mellett, illő rendben telt kulacsok álltak.

És mikor olvasta Flaccust vagy Horácot,
Egy-egy jeles mondat után „ámen” helyett
Őnagysága bizony gyakran jónak látott
Valamely kulacsból hörpinteni egyet.

S ha néha szép napon a kertbe ballagott,
Hogy a fák árnyában némán merengessen,
Mellőle a kulacs soh’ el nem maradott;
Utána hozván azt az apród rendesen.

Ez ott felakasztá egy leálló gallyra,
Hogy a fejedelemnek kézügyébe essék;
Így költettek aztán általános bajra
Iszákosságáról szép furfangos mesék.

... Miként döngeté el a szász követséget,
Mely megtagadni jött az adót elébe.
Mint tréfált meg egy bort nem szerető béget:
Erővel öntetett egy iccét fülébe.

Vagy midőn a múltkor Czibles vadonában
Sokáig vadászván, elfogytak a borok,
Egy icce lőréeért rettentő szomjában,
Két falut ígért a fejedelmi torok...

Így költettek mondom, mindenféle dolgok,
Istentelen népek még nagyítva rajtok:
Úgy, hogyha valami nem igazat mondok,
Az ő vétkők: én csak a szavakra hajtok.

... Volt pedig Kolozsvártt egy nagy kópé diák
S ha már az volt, mindjárt volna esze máson!
Kikkel verekedni szeret – csizmadiák
Futásán, széplányon, potya áldomásán.

Gergely deák egyszer társai körében
Sétált, a fejdelem komor kertje mellett,
És fejét valami csínyen törve éppen
Gyakran vetett abba fürkészgető szemet.

Hát mit lát, mit nem lát? Valóságos csoda!
Egy ezüsttel kivert kulacs függ az ágon!
Ezüst is, kulacs is... epedve néz oda;
Lehet-e annál szebb látvány a világon?

S lehet-e diák, ki be ne menjen érte?
Bizonytalanságba, életbe, halálba...
Magas volt a palánk, de Gergely nem mérte;
Van hozzája úgyis elég hosszú lába.

Átvette magát könnyedén, s nesztelen
A kijelölt fához érkezvén ökelme,
Akkor vette észre, hogy a mondott helyen
Ott szundikál Erdély jámbor fejedelme.

Párnája egy kopott táblájú Biblia.
Fojtó szuszogása rossz álmra sejtet...
(Körülbelül arról álmodozik biz a',
Hogy jég esik s elver minden szőlőkertet.)

Fránya Gergely diák meghökkenve rémül,
A nagy ijedtségtől majdnem összeesik.
„Mit tegyen? Ne oldjon kereket vitézül?”
Hah! Ott kinn a társak hahotára lesik.

Most már nem habozhat. Most már meg kell lenni.
A kulacsot szépen leveszi az ágrul,
Aztán lassan vissza, kifelé kezd menni;
Hanem ingó lépte, az mindent elárul.

Apafi Mihály meg a támasztott zajra
Felrebben álmából s szemét megdörzsölvén,
Amint mosolyogva nézne jobbra, balra,
Látja a kulacsot, hogy a diákkal mén:

„Ejnye, ilyen-olyan beste lélek... Állj meg!
Hohó, hiszen üres; hová szaladsz vele?!” –
Kiált a fejdelem s az remegve áll meg: –
„Jer vissza! legalább hadd töltessem tele.”

22. *Hogy születnek a népdalok?* Mikszáth e versét Rubinyi (i. m.) a legszébb ifjúkoriak közé sorolja („Legcsinosabb költeménye...”). A Kossuth emlékét idéző megszólalásban a mai olvasó előbb veszi észre a kiegyezés intézményével szembeni dacos ellenállást, mint a vers invencióját, szerkezeti rendjét, személyes hitelét. Az *Igazmondó* 1872. február 25-i számában közölte e költeményt:

Hogy születnek a népdalok?

Jött az ellen; ágyúk hangja,
Villogó kardok csengése...
Mindenki azt hitte, hogy ez
Magyarország temetése.
Hisz még nem is volt katonánk!
Azt kéne hát teremteni,
Véres karddal körüljárni,
Lelket, erőt ébreszteni.

S ím! a véres kard sem kellett,
Mert támadt egy dalunk, melyre
Mint a fű, úgy nőtt a honvéd;
Mely behangzott minden helyre,
Hol született, a kunyhóktól
Egészen a palotákig.
Délceg ifjú, roskadt öreg
Ezt énekelgette váltig.
Az a dal járt országszerte:
„Kossuth Lajos azt üzente.”

Aztán csendes újra minden...
Lengő zászló lenn a porba'
Villogó kard összetörve,
Küzdő hősök letiporva...

Egy börtönben, más a sírban...
 Nincsen, ki a hazát óvja.
 Ő is, aki a legnagyobb,
 Ország-világ bujdosója;
 Haza sorsán zokog túl a
 Tengereken messze-messze...
 Csak nagy ritkán hallatszik át
 Fájdalmának hangja, nesze,
 Meg is érzi, és azóta
 Született a népnek ajkán
 Az a csendes, fájó nóta:
 – Könny vegyül a dallamába –
 „Kossuth Lajos nagy bújába”.

És végre a teher alatt
 Magyar nemzet fejét hajtja.
 Hosszú évek, kínos évek!
 Mindegyik egy nagy seb rajta...
 Hamis bölcsek, jogtapodók
 Csinálják az igazságot,
 Mindent adnak a nemzetnek,
 Csak azt nem, amire vágyott:
 Népjogot és *szabadságot*.
 De ő mégis tőr és néma,
 Szenvedésben már megedzve;
 Csak a népdal sóhajt néha...
 Nem is dal az, hanem zsoltár,
 Mely a szívből megy az égbe,
 Hogy azt, aki oly messze van,
 A hazának visszakérje;
 Ő viseljen gondot reánk:
 „Kossuth Lajos, édesapánk.”

23. Versbe írta Mikszáth, tehát ide kívánczok drámatörredéke, pontosabban mustrája egy soha meg nem írt népszínműnek is. Saját lapjában, a *Magyar Néplap* melléklapjában, a *Mulattató* 1874. május 22-i számában „harangozta be” az itt következő részlettel. *Szüreten* a dráma címe, szereplői pedig az alkotmányosság mibenléte és ellentmondásai körül szerencsétlenkedő, az eszmecsere örvén magukat semmit- és nagyotmondásba hajszoló, igazi Mikszáth-humorról megidézett figurák – ezúttal versben. A Rejtő-dosszié e párrímes jambusokban megírt költői műnek csak a címét nyugtázza. A jelenetet a *Mulattató* publikációja alapján olvashatjuk:

Szüreten

Az I. felv. 4-ik jelenetéből

Gyurka.

Hát a konstitúció?

Már a nevében benne van a jó:
Annyit tesz, hogy alkotmány.

Tanácsbeliek

Hát a' mi?

Gyurka

Az alkotmány az olyan valami,
Mint meleg fürdő, míg benn' nem vagyunk,
Belekíváncozunk, s ha benn vagyunk,
Kikíváncozunk.

Tanácsbeliek

Nem értjük.

Gyurka

Dehogy,

Pedig elég világos a dolog.
Az alkotmány, barátim, semmi más:
Parasztnak „profunt” sovány harapás,
Az úrnak jó falat, „dupla lénung”.
A kabátunkért bundát cserélünk.
Profuntban a paraszt foga kitörik,
Jó falattól úr megcsömörödik.
S míg rokkban fáztunk, most az lesz a bajunk,
Hogy a bundában megizzadunk.

Miska

Sok beszédnek sok az alja, bátya!

Gyurka

Mert kegyelmetek följét nem látja;
De azonnal megértik, ha figyelnek:
Ha az iccét megtennék meszelynek,
Példának okáért, – hát mi lenne?

Törvénybíró.

Üdvös intézkedés.

Tanácsbeliek

Úgy van.

Gyurka

Hehe,

Nem volna rossz, nem, persze nem; de lám,
Vegyük – teszem – hogy ez az alkotmány
Nem rossz, szeretjük, fű-fa dicséri,
A bort a koersmában duplán mérik,
És mert így mérik, duplán isszuk ám,
S főfájás áll be az ivás után.
Nos, a főfájás jó-e? Mi?

Miska
 Jó-e? Ha jó-e? Dejszen...
Gyurka Lásd bohó.
 Lehet egy fán is kétféle gyümölcs,
 Ki jól válogat köztök, az a böles,
 Hát annyit mondok, hogy semmi
 Egyebet nem mondok.
Törvénybíró Ej csak ennyi!
 Kend valóságos rüdjatört szekér:
 Nincs eleje, hát sehová se ér.
Gyurka
 Kelmetek pedig faragatlan szán,
 Lassan dőcögnek a tudás haván;
 Most már kiolvadt alóluk a hó.
 Nem magyarázok.
Többen (körtülveszik)
 De ha kérjük.
Gyurka Jó.
 (félre) Dehogy jó, dehogy, egészen kifogytam,
 Azazhogy, hüm-hüm, (fennhangon) Aha, megvan!
 Hát földiek, cakumpakk, összevissza,
 No, no, nem éppen tréfadolog biz a',
 A sok pogány diákos mondatot,
 Amit a bíró uram olvasott,
 Rövidre fogva, egy darabban,
 Sallang hám nélkül, az van abban.
 (lelkesen) Hogy' kijött az igazság!
Mindnyájan (lelkesen) Most értjük.
 Éljen a király, a hon!
Gyurka S mi értük.
 Király, hon és nép legyen egy darab –
 Jó szót sem ér, ha együtt nem marad.

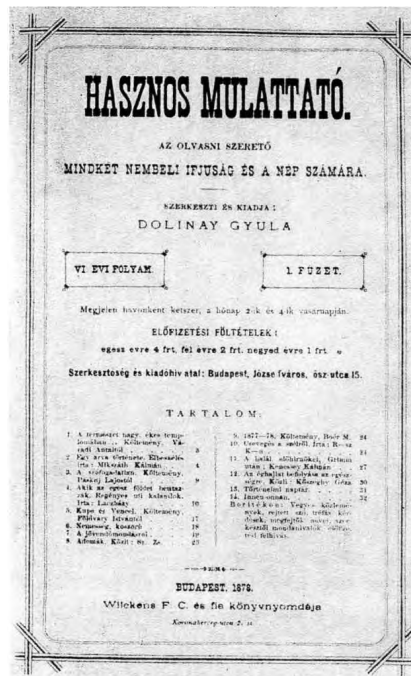
II. A *Hasznos Mulattató* és a *Lányok Lapja* versei

A főnti drámatörredék kivételével öt év telt el anélkül, hogy (a rendelkezésünkre álló adatok tanúsága szerint legalábbis) Mikszáth valahol is verset közölt volna. Nem akármilyen esztendőök voltak ezek. A hetvenes évek eleje a balassagyarmati szerencsepróbálás időszaka volt – a polgári pálya és a művészi ambíciók egyeztetési kísérletének korszaka. S hadd tegyem mind-

járt hozzá: az alkotásokat egy egész életre ellátó vármegyei tapasztalatszerzésé, a *Nógrádi Lapok* szerkesztőjének és az első elbeszélések írójának társasági sikereié is. Mindez többnyire a pesti *Igazmondó*hoz küldözgetett versek ambícióval teltségén, magabiztos formáltságán, írói motiváltságának hitelén is érződik. A lánykérés visszautasítása s a szülői tiltás ellenére kötött házasság, a lányszöktetés „lázdása” azonban látványos kudarcba fűlt. Ez utóbbiak immár a fővárosban, az éppen ekkoriban egyesült Budapesten. Bár Mikszáthot itt a *Magyar Néplap* és társlapjának, a *Mulattatónak* szerkesztői állása várta, csak a velük járó munka volt sok, a bevétel oly kevésnek bizonyult, hogy ebből a családot képtelenség volt fenntartani. A feleség kénytelen volt hazaköltözni – az író (becsületből!) a házasság felbontását is kieszakolta. A nyomor évei következtek. Az írás egyre inkább a kenyérkereset kiszolgáltatója lett. Legalábbis a versek esetében, amelyek színvonala (hogy kellően óvatosan fogalmazzak) némely esetben ezt látszik igazolni. 1877-et írunk éppen – Mikszáth ekkor az 1873-ban alapított *Hasznos Mulattató* és a belőle két évvel később kivált *Lányok Lapja* alkalmi megbízásaiból próbál jövedelmet szerezni – a *Budapesti Napilaphoz* való belépése után fokozatosan el is maradnak az előbbi újságokban a publikációi.

Nem mintha távol állt volna tőle e lapok irányultsága: a nép-, illetve a gyermeknevelés. „A verses műzsákhoz – Rubinyi Mózes 1914-es megjegyzése szerint – csak a *nép* vagy a *gyermek* miatt tért még néha vissza.” A későbbiekben is. Egyetértett tehát e lapokat jegyző Dolinay Gyula programjával: „a lelket mérgező” ponyvairodalomnak s „a babona kiirtásának” a törekvésével – amely időközben a nép- és iskolai könyvtárak fölállítását elrendelő vallásügyi és közoktatási miniszter, Trefort Ágoston támogatását is maga mögött tudhatta. W. Petrolay Margit azt is valószínűsíti (i. m.: *Mikszáth Kálmán ifjúkori írásai I–II.*, Irodalomtörténeti Közlemények 1956. 3–4.), hogy – bár e témák „már korábbról is foglalkoztatták” – „szerkesztői megbízásból nyúlt Mikszáth Kálmán ezekhez...”. De nyugodtan hozzátehetjük: anyagi gondjainak enyhítésére is. Mindezt annak fenntartásával is mondani kell, hogy tudjuk, Mikszáthot gyermekkorában – még rimaszombati évei alatt is – ugyancsak lekötötték a ponyvairodalom termékei. A „babona” pedig nem egy későbbi elbeszélésének ihlető forrása és élesztője volt. Az előbbire a múltból-félmúltból elég itt talán a hivatkozottan nagyszerű *Pisera bácsijára* utalni.

6. Dolinay Gyula néplapjának, a *Hasznos Mulattató* VI. évfolyamának első száma (A Krk 29. kötetéből)

24. Az itt következő *Magyar zászló* című versét már a *Hasznos Mulattató*-ban jelentette meg Mikszáth (a lap 1877. január 28-i számában) – valamivel később az *Igazmondó* is közölte. Műfaját tekintve még a balladák közé sorolható: a szülőföldjéhez közeli Kékkő várának ostromáról szól (Rubinyi ismételt kifejezésével élve) „a Zápolya öldöklő századjából”. A téma ugyan riasztó – a vers azonban hazafias tanulsága okán mégis ajánlhatónak bizonyult a kicsinyeknek. Oly egyszerű ez: a magyar zászlót, bármekkora is a pártoskodás, magyar golyó nem fogja. Az alábbiakban a vers a *Hasznos Mulattató* szövegtáblájának alapján olvasható:

Magyar zászló

Hogy Kékkőhöz ére
Ferdinánd vezére,
Balassának üzeni:
Adja fel a várat!
– De mert nem adja fel –
Nagy erővel támad.

...Hull a golyó, kartács,
Gomolyog a füstje!...
De a vár sem enged,
S rajta még a büszke,
Föllegekkel játszó
Háromszínű zászló.

Lent is olyan járja,
Szakasztott a párja,
Csakhogy míg az egyik
Szapolyait ója:
Másik a Ferdinánd
Hadi lobogója.
Magyar ez is, az is,
Mindkettő királyé,
Bizony rosszul esik,
Hogy egy koronáért
Magyar ont magyar vért.

De a váron látszó,
Meg nem ingott zászló
A vezért bosszantja:
„Hej, fiúk! Vitézek!
Micsoda dolog az,
Hogy le nem lövétek?!
Többé ott ne lássam;
Tiszt, aki találja.
... Ezer puska, kartács
Irányul reája...
Be összenyiszálja!

Eloszlik a komor,
Fekete füstgomoly,
Odanéz a vezér...
És csodák csodája,
A zászló a tüzet
Sértetlenül állja.
Állja méltósággal,
Egyre feszesebben,
Még csak meg sem inog,
Még csak meg se lebben
... Soha sem állt szebben.

Ferdinánd vezére!
Tudd meg tehát végre,
Ne lövess! Ne fáradj
Hasztalan dologba!
Magyar katonának
Golyója nem fogja

A magyar zászlót, ha
 – Löveds bár négy végből –
 Rajta magyar címer
 Van hímezve ékül:
 Kétfejű sas nélkül.

25. Tréfás gyermekvers következik komoly tanulsággal: nem jó a félbehagyott munka. Petrolay Margit (is) „középszerű versikének” tekinti. Arra talán mégis jó, hogy lássuk: volt idő, amikor kézimunka, lányok nem-szeretem feladata volt a harisnyakötés. A *Lányok Lapjában* 1877. február 4-én jelent meg M – n. monogrammal, Mikszáth szokásos álnevei közül az egyikkel:

A fél harisnya

– *Tréfás mese* –

Harisnyát kötött, soká kötött
 Egy pajkos, kedves szőke lányka:
 Hej, szaporátlan volt a munka,
 Bosszankodott és dobta-hányta
 Egyik szögbe a másik szögbe:
 Nem volt meg kellő munkakedve.

Pedig így-úgy, fél harisnyának
 Meg kell lenni jövő szerdára,
 Mama meghagyta szigorúan,
 S mamát akkorra haza várja.
 Meg is lesz az kettős dologgal!
 S hozzá is fog nagy hévvel-lobbal.

Éjjel is fenn van, mert elkésett,
 S az éji munka ki is vágja,
 Nini! Csak szombat még s ihol már,
 Majdnem készen van harisnyája:
 Egy órát kell csak kötni s vége;
 Azt hagyhatja kedden estére.

Nosza, eldobja vígan nyomban,
 Bevégzetlen, – ez a hibája.
 Egy gonosz macska hétfőn, kedden
 Ezzel mulat és ráncigálja;
 Egy pamutszálat húzva-vonva
 Magát a pamut-hámba fogja.

S mert a kötés leszúrva lévén
A macskának sehogy sem enged,
S a folytatásnak szánt pamutszál
Bolygatja ám fel most a rendet,
Fejtődik le... fogy a kötés-szem...
A macska fut, fejtí merészen.

Egyszóval elfogy lassan-lassan
A fáradságos munka, s végre
A kezdetnél áll meg, ott, ahol
Mamája adta a kezébe.
Van hát sírás-rívás. Hiába,
Lefejté már a macska lába!

Ő a hibás. Hajrá utána!
El is fogja – szurkol a vásott,
S kéri a lánykát, hogy ne bántsa,
Ad majd akkor egy jó tanácsot:
Mit ma végezhetsz, jó barátom,
Ne hagyd holnapra, azt tanácslom.

26. *A legdicsebb nő* című verset a *Lányok Lapja* következő száma hozta (kéthetenkénti megjelenéssel számolva ez pontosan február 18-ika). A tanítás poénja itt sem maradhatott el – ezúttal történelmi témába, római erényekbe oltva: az egyszerű életmódú nő két gyermeke drágább kincs a fényűző dáma minden ékszerénél:

A legdicsebb nő

Egyszerűn rendezett, tiszta teremben ül,
Előtte nyitott könyv, olvasgat egyedül
A nagy római nő.
S ím, valaki halkán kopogtat ajtaján,
Föláll Kornélia, a lelkes honleány
Megnézni, hogy ki jó.

Barátnéja lép be, szép, úriás, deli,
S látszik, hogy amiben legfőbb kedvét leli:
Fényűzés s pipere.
Ruháját fény, haját borítja illatár,
Oly dúsan ragyog, mint maga a napsugár
Tömerdek ékszere.

Hogy milyen tárgyakon jártatja az eszét,
Az asszonynál mindig mutatja a beszéd,
Fő gondja a divat.
Foly ajkán, mint patak, ha megered:
„Oh, jó Kornélia, mutasd az ékszered

És drágaságodat!”
 Róma legnemesebb asszonya elpirul
 E kérésre, nem jó válasz ajkairól.
 Mit is szóljon? De ím...
 Megnyílik az ajtó és belép két fia,
 S büszke arccal mutat rájuk Kornélia:
 „Íme, ékszereim!”

Hol ilyen az anya, hol gyermek az ékszer,
 S az úgy van nevelve, hogy gyémánttal ér fel,
 Ott van a nagy Róma.
 Boldog lenne hazánk, hogyha minden lánya,
 Figyelve az ő nagy, híres mondatára:
 Követője volna.

27. A *Hasznos Mulattató* 1877. március 11-i számában Gyarmati álnévvel közölt Mikszáth-vers ismét egy ballada. Bár az ismeretterjesztés szándéka s a tanulság kényszere egyként köthette a költő kezét, sikerültebb alkotásai közé sorolhatjuk:

Mátyás fia

Halálmadár huhog a Szent-István tornyán,
 S varjúserreg lepi sötétén, mogorván...
 Bécsnek városában
 Reggeli órában
 Sírva sír a lélekharang Szent-István tornyában.

Szomorú, gyászos nap, sosem volt szomorúbb,
 Még a felhő is sír, még az ég is borult,
 Mátyás király lelke
 Van költöző-félbe?:
 Ragyogó üstökös oszlik szét az éjbe...

Ország színe-java az ágya körül áll:
 Zápolya, Bebek, Derzs s a hős Kinizsi Pál,
 S haldokló királyuk
 Ekképp szól hozzájuk:
 „Főurak! barátim! Én a sírba szállok.

De a hon hadd éljen s az, kit én neveltem,
 Kinek lelkébe van oltva az én lelkem,
 Az én édes fiam:
 Őt hagyom reátok
 Esküdjetek meg, hogy ő lesz a királytok.”

„Jó Kinizsi Pálom, emeld föl kezedet,
Tartsd fel két ujjadat... tedd le az esküdet,
Hogy megvéded karral,
Fényes seregeddel,
Egész hatalmaddal, ragyogó neveddel...”

„Mim van, mind te adtad, fölséges királyom.
Emelem két ujjam, Isten átka szálljon
Őszülő fejemre:
Hogyha meg nem védem,
Ne legyen nyugalmam sem földön, sem égben.”

Kinizsi esküje, király végsóhaja,
Egyszerre röppen el. Ravatal a haza,
Ravatal ma, hanem
Csatater már holnap.
Kettészakad a hon... vérpatakok folynak.

Fekszik a nagy halott, akit eltemettek,
Fia barátai, hej!... megkevesedtek.
Csekély serge száma
Jó János hercegnek,
De azért vitézül harcba keverednek.

Lángokon, véren át viszik Hunyad fiát,
Igazi honfi szív rebeg forró imát,
Ő győzzön, senki más,
Ő nyerje el a trónt,
S legyen nagy a magyar, mint apja alatt volt.

De igazi honfi nagyon-nagyon kevés...
Mindegy, megütözköznek, – nincs köztük csüggedés.
Ulászló pártjával
Vadul foly a csata,
Hogy ki lesz a király, eldőlt az éjszaka.

Éj van. Mély sötétség ereszkedik alá,
Jobb is, hogy ne lásson testvér testvér-halált,
Amint önkezétől
Véresen lefordul...
Oh, hogy ez a nemzet sokszor megbolondul!

Csattognak a kardok... halálhörgés között
Egyre tüzesebb lesz az elszánt ütőzet.
S már-már ingadozik
Lengyel László háda,
Jó Korvin Jánosnak léssen itt igaza.

Rendetlenül fut az Ulászló balszárnya...
 „Éljen Korvin János, magyarok királya!”
 Mennydörgik a bércék.
 Úgy is lenne már most,
 De valaki kiált: „Vesszen Korvin János!”

És szava túlharsog csattogást, mennydörgést,
 Villám-hordó kardja szakít rettentő rést
 A Korvin hadain.
 Ki ez az óriás?
 Hej, Kinizsi Pál, ki is lehetne más?

Segítséget hozott Ulászló hadának,
 A Mátyás fekete seregével támad
 A Mátyás fiára.
 Az Isten megverje!
 Ne legyen nyugalma a fekete földbe!

Megvirrad, megvirrad... minek is virrad meg?
 Minek a napfény a nagy hullatömegnek,
 Korvin hű népének?
 Csendes a csatatér...
 Minden fűszál Korvin bánatáról beszél.

Megvirrad, megvirrad... minden jó léleknek
 Szól a lélekharang, sok embert temetnek,
 De mint vén Kinizsit,
 Senkit olyan mélyen...
 A többi feltámad... ő soha többé nem.

Megvirrad, vége az éjnek s a csatának,
 De soha nem virrad meg Kinizsi Pálnak!
 Megbüntette Isten
 A *hálátlanságát*,
 Elveszté örökre két szeme világát.

28. A *Lányok Lapjában* 1877. május 6-án Gyarmati álnévvel megjelent Mikszáth-vers, a *Megint itt a tavasz...* első pillantásra a tavaszköszöntő lírai természetábrázolások körébe tartozik. (Ide sorolva a hirtelen fagy pusztításának képét is – elvégre Janus Pannonius *Egy dunántúli mandula-fáról* című verse is hasonló megoldással él.) Mikszáth verse azonban, nyilván a korabeli népnevelés elvárásaiból kiindulva, itt is didaktikus befejezést kap: óvja a lányokat a korai „virágzástól”:

Megint itt a tavasz...

Megint itt a tavasz, rügye, fája, lombja.
 Madárdal, napmosoly, elragadó pompa
 Minden nyomon-lépten.

Mosolyra derülnek hegyek, völgyek, berkek,
Mint anyai csóktól az ébredő gyermek
Repeső kedvében.

Az egész természet magasztos, ünnepi,
Isten a világot legszebb ruhájába
Mostan öltözteti.

És mindez a szépség és mindez a pompa
Hogy' foszlik, hogy' fonnyad el, hogy' hanyatlik romba
Egy kis éles dértől.

Rügy elfagy, a virág szomorún lekonyul,
Ha hideg kezével kegyetlen hozzá nyúl.
Zöld mező elkékül.

Madárdal elhallgat, s a bimbó, a fészék
Elválnak kelyhétől, fa gyümölcsöt nem hoz...
Szomorú tavasz az... szomorú és meddő.

És megbánják a fák, bánják a virágok,
Hogy oly *nagyon korán* hozták a virágjok,
De késő a bánat.

Leányok! Akiknek a tavasz élete,
Tavasznak bűbájos, színdús költészete,
Értsétek példámat.

Ne virágozzatok korán, mert nem lehet...
Virágnak az idő ad tavaszt, nem egyet,
De nektek nem adott – csak egyetlen egyet.

29. A *Hasznos Mulattató*ban rendelkezésünkre álló utolsó vers a *Vakációra* címet viseli s a lap 1877. július 22-i számában Gyarmati álnév alatt jelent meg. W. Petrolay Margit ezt a költeményt egyértelműen a „megszívlelendő tanácsokat” osztogató, az „ihlet elapadásáról” tanúskodó versek közé sorolja. Csak részben osztom felfogását. Kétségtelen, van alapja e kijelentésnek, de csak részben. A magam részéről a didaktikus szándék jelenlétét ugyanis egy kissé másképp ítélem meg. A vers „tanításában” sokkal inkább vélek tapasztalati fedezetet észrevenni, mint a Mikszáth által mindig ironiával emlegetett „tanügyi bácsik” korlátolt szemléletének propagálását. Igaz, hogy a felnőtt, de a „sötét évek” szenvedéseinek tapasztalatával rendelkező felnőtt panasz a diákoknak megszívlelendőket: becsüljék meg kiváltságos helyzetüket. Az „ihlet elapadását” tehát, a magam részéről legalábbis, nem ehhez a vershez kötném:

Vakációra

Boldog diákévek, jaj de boldog évek,
Amiket ti mostan oly rosszaknak vélték;
Be el nem cserélném semmiért sem, ha még
Eltolván a múltat – tanuló lehetnék.

Mily kevés az, amit tőletek kívánnak:
Szép egyenes útján erkölcs s tudománynak
Egy-egy lépést tenni, egyetlent naponta
S ott is gyámoló kéz igazít a nyomba.

De jó majd az élet. Új tanítómester
Kegyetlen virgáccsal szolgálva keresztel,
Tömérdek a lecke, sokat követel-vár,
Nem ösmer „eleget”, nincsen nála határ.

Nyájas szava nincsen, csak kemény parancsa;
Nógatása sincsen, mely lángra lobbantsa
A jóakaratot pihenőn, lankadón...
Elítél, mielőtt figyelmeztetett vón’.

Nem gyámolít soha, nem magyaráz semmit,
Cipeljük Herkules tizenkét terheit,
Nem mondja: „így kezdjed, így végezzed, az jó!”
És nincs pihenő nap, nincsen vakáció.

Jó ifjú barátom, ki mostan ünnepepsz,
Kinél most az óra hirtelen tűnő perc,
Mert a vakáció, jól tudom, hogy milyen,
Fut, mintha éppen csak gyorsvonaton menne.

Ha otthon ülsz, mondom, és szorongva nézed
A közelgő újabb iskolai évet,
Új feladatait, újabb kötelmeit,
Melyekkel, mint véled, vállad túlterhelik,

És kivágyol onnan, jobbnak, szebbnek látva,
Amit még eltakar a jövőnek fátyla,
Hej pedig dehogy jobb, hej pedig dehogy szebb,
Több ott a feladat s ezerszer nehezebb.

Elégedett lehetsz: maradj te csak ott s ha
Sok a feladatod, végezd mosolyogva,
És ne szokd meg nagyon a hosszú pihenést,
Amiből nekünk csak nagy ritkán jut kevés.

30. A hetvenes évtized utolsó verse, *A légyott* már nem tartozik a főnti, „népnevelői” körbe. Fogadás eredménye, fogadásé, melyet mégis az

előbbiekkal való összehasonlításban rögzít W. Petrolay Margit (i. m.) emlékezete: „Nyilván maga is érzekelte az ihlet elapadását verseiben – ezzel a versével [a *Vakációra* cíművel – SP] mond búcsút a versírásnak. Csupán Vahot Imrével kötött fogadásból vesz még egyszer tollat a kezébe, hogy rímes sorokban légyottra hívja Borcsát, a szép korcsmáros-lányt.” Tegyük hozzá: egyetlen ilyen témájú, magánérdekű, jambikus versében, mely ráadásul nem is tanúskodik „az ihlet elapadásáról”. A Vahot Imréről szóló nekrológjában (*Vahot Imre bácsi*, in: *Az én halottaim*, Mikszáth Kálmán munkái 37.) maga is büszkén említi sikerét (sőt, a verset is közli). Itt az eredeti, a *Magyarország és a Nagyvilág* 1877. december 16-i számából vett átirat következik:

A légyott

A kertbe' várj, ha jó az alkonyat,
Sötét ruhát öltvén fel, mely alatt
Tovább szövődhet az édes titok.
A kertbe' várj, – kicsiny virágaid,
A jázmin bokrok megszólítanak ott
Suttogva lágyan, mintha mondanák:
Sorsunk közös, mi is, te is virág.
Egy kéz letép gyöngéden, édesen...
Szébb tájra visz; a szív mellé teszen.
Vizsgáld meg a csukott virágkehelyt,
Hol a kifáradt méh tanyát talált
És szívja a mézédese mámorát,
Vigyázd a lombot, a fa ágiról
Elszállt madár után hogy' integet;
S szólítsd meg végül a természetet,
Az majd kinyitja titkos lapjait
S ott minden sor szeretni is tanít.
.....
S ha ott lesz ő, – természet, légy szelíd!
Jó puha fű, tompítsd el lépteit,
Kis lábnyomán üdébb, zöldebb leszesz,
Takard el éj, ki nálam boldogabb,
Körülölelve karesú termetét
A kéjbe halsz, mert nem lehetsz *setét*.
Patak, míg én jövök, regélj neki,
De óvakodj, nehogy partidra csald,
Mert ám ha rád tekint, elbűvölend,
Vized megáll őt nézni s *tó leend*.

BÁRDOS JÓZSEF

Arany János korszerűségéről

Arany János költészete, különösen a balladák és a *Toldi* korán és méltán került be a magyar irodalomtörténeti kánonba, és ezzel szinte egy időben az iskolai tananyagba is. Azonban ennek az örömteli és ma is vitathatatlannul helyes eljárásnak következtében elég hamar, de ma különösen szembe kellett/kell nézni azzal a problémával, hogy a korai kanonizálódás az értelmezések megkövesedését is eredményezte. Így a mai olvasók, a mai diákok egyre kevésbé érzik magukénak ezeket a remekműveket.

Így például megjelenésekor – és bizonyos értelemben még a XIX. század második felében is – fontos és időszerű lehetett Toldi Miklós alakjának, az érdekegyesítő politika „nemzeti hőse”-ként, később a „magyar karakter” tulajdonságainak hordozójaként való értelmezése. Ez testesült meg a már a költő életében megjelent, s később évtizedekig alapvetőnek tekintett Lehr Albert-féle magyarázatos *Toldi*-kiadásban¹, melynek hatása máig jelen van a közoktatásban.

Szó sincs arról, hogy Lehr Albert munkájának kiválóságát kétségbe akar-nám vonni. Pusztán arra gondolok, a *Toldi*-trilógia kínál ennél sokkal korsze-rőbb, a mai diákokhoz/olvasókhöz közelebb álló értelmezési lehetőséget is. Megtehetjük, hogy mindhárom műhöz egy közös problematika felől közeli-tünk. Ez pedig az identitás válsága.

A három különböző időben, különböző társadalmi-történeti viszonyok között született alkotást tehát nemcsak a szerző személye, a főhős élettörté-nete és bizonyos formai sajátosságok kötik össze. Egy közös, talán igazából még nem vizsgált, ma nagyon is aktuális vonásukra szeretném felhívni a fi-gyelmet. Arra, hogy bizonyos értelemben a *Toldi-trilógia* mindhárom részé-nek központi kérdése, hogyan változik meg a személyiség önmagához és a társadalomhoz való viszonya.

---

¹ A kérdésről igen alapos tanulmányt jelentetett meg Lengyel András: LENGYEL András: *Lehr Albert magyarázatos Toldi-kiadása*. Kortárs online 2015/11. <http://www.kortarsonline.hu/2015/11/arch-lehr-albert-magyarazatos-toldi-kiadasa/30296> (Letöltés: 2017. március 31.)

A Toldi

Az „ÉN”-identitás és „MI”-identitás konfliktusa

Mielőtt erről beszélnék, álljon itt egy gondolat Pataki Ferenc tanulmányából: *A kevésbé tagolt, hagyományhoz kötött társadalmakban, amelyekben a létezőnek nincs alternatívája, s az szinte természet adta kényszerűséggel és szükségszerűséggel érvényesül, a kétfajta reprodukció még igen közel áll egymáshoz. A kollektív lét az egyénhez – fejlődése különböző szakaszaiban – kész, merev, alternatívákat és személyes döntést nem ismerő, vagyis nem választható „identitásprogramokat” rendel hozzá.*²

Ilyen „kevésbé tagolt” volt a magyar társadalom 1848 előtt. Ezt a helyzetet, illetve ennek egy speciális problémává emelkedését láthatjuk a *Toldi* című elbeszélő költeményben. Egy ilyen társadalomban a „MI”-identitás szinte teljes mértékben meghatározza az „ÉN”-identitást. Az ember az, akinek születik. Lehet nemes, vagy lehet paraszt.

A *Toldi* azt a ritka és rendkívüli helyzetet jeleníti meg, amikor a *nemesi* „ÉN”-tudattal rendelkező Miklós, akit bátyja paraszti sorban tartat, neveltet, szembetalálkozik az őt *paraszt*nak látó világ ítéletével. Arany világosan kiemeli ezt a pillanatot, ismételt szóbeli megjelenítésével kifejezetten ráirányítja figyelmünket. Előbb Laczfi nádor szólítja meg Toldit így:

*„Hé, paraszt! melyik út megyen itt Budára?”
Kérdi Laczfi hetykén, csak amúgy félvállra;
De Toldinak a szó szívébe nyilallik,
És olyat döbben rá, hogy kívül is hallik.
„Hm, paraszt én!” emígy füstölög magában,
„Hát ki volna úr más széles e határban?”*

S a megaláztatás még meg is ismétlődik, amikor – előbb az elbeszélő szavaival – halljuk:

*Szégyen és gyalázat: zúg, morog mindenki,
Egy paraszt fiúval még sem áll ki senki!*

Majd harmadszorra a hadnép egyik tagja szól le „szánva” Miklósnak:

*„Szép öcsém, be nagy kár,
Hogy apád paraszt volt s te is az maradtál.”*

Aki parasztnak született, az se képességgel, se tehetséggel nem léphet ki ebből a társadalmi szerepből. De hogy a születés dönt el mindent, ezt tudja Miklós is, ezért kéri jussát bátyjától: *pénzt, paripát, fegyvert*. Ezek azok a nemesi külsőt meghatározó dolgok, amelyekre Toldinak szüksége van ah-

---

² PATAKI Ferenc 2002. *Identitás – személyiség – társadalom*. In: *Szociálpszichológia (szöveggyűjtemény, vál.: LENGYEL Zsuzsanna)*. Osiris, Bp. 513.

hoz, hogy el tudja fogadtatni „ÉN”-azonosságát a társadalommal. Hogy mennyire igaza van, azonnal kiderül, amikor Bencétől megkapja a száz aranyat: tudja, milyen lovat, milyen fegyvert, milyen páncélt kell vennie, sőt másnap azt is tudja, mit és hogyan kell tennie, amikor a lovagi párviadalra sor kerül.

Az efféle külsődleges identitásprobléma a merev hierarchiájú, hagyományos társadalmakban fordulhatott elő (jól eljátszanak vele például a Mátyás-mesék vagy akár Mark Twain *Koldus és királyfi* című regénye).

Arany János a saját családjában, saját sorsában élte meg ezt a konfliktust. Tudjuk, a család őrizte a hajdúnemességet igazoló oklevelet, de annak érvényességét, elfogadását nem tudták elérni a kor hatóságainál. Hogy a költőt mennyire elkísérte ez a csalódás, azt jelzi, hogy még a *Toldi szerelme* ars poetica-szerű zárlatában is visszatér rá:

*Ami úgy is történt: gyarapodott névvel
Háromszáz esztendőn át mindenik évvel,
Nem is hagyta Miklóst homályba borulni
A Nagyfalusi és Szalontai Toldi.
Szolgált a királyát, – majd a fejedelmet,
Kinek én ezt íráim tört címere mellett
Zárt sisakon s pajzson kézbe' kivont kardú
Nagyfalusi Arany, szalontai hajdú.*

A Toldi estéje

A „NEMZETI” és az „EURÓPAI” identitás konfliktusa

A *Toldi estéje* 1848 nyarán lényegében készen volt, de az 1854-es megjelenéséig Arany még simított rajta. Így a nemzeti katasztrófa hatására nyilván még sokkal tragikusabbá vált az az alapvető probléma, melyet bizonyos szempontból azonnal érzekelték vele kapcsolatban, s amely azóta is meghatározza a vele kapcsolatos közfelfogást.

Nem akármiről van itt szó, hanem arról, hogy Kölcsey híres, *Búcsú az országos rendektől* című beszédének sokat idézett szavai: (*Jelszavaink valának: haza és haladás*) az idők változásával gyökeresen ellenkezőjükkre fordultak: kiderült, hogy 1849 után az a kérdés: „haza vagy haladás?”, vagyis: „nemzeti ellenállás vagy osztrák-németes modernizáció?”

Ez a központi gondolat állítja szembe a *Toldi estéjében* egymással Lajos király olaszosodó udvarát és Toldit, ezért van, hogy ott szinte már el is feledték Miklóst, aki maga is idejétmúltnak érzi magát: a mű elején halni készül. Ez a két, ellenségesnek tűnő felfogás feszül egymásnak a mű tetőpontján, amikor a király meglátogatja a halálos ágyán fekvő Toldit, aki így végrendelkezik:

*„Szeresd a magyart, de ne faragd le” – szóla
„Erejét, formáját, durva kérgét róla:
Mert mi haszna simább, ha jól megfaragják?
Nehezebb eltörni a faragatlan fát.”*

[...]

*A király pediglen így felelt szavára:
„Hogyne lenne gondom az öreg szolgára?
S a magyart, a népet, mikor nem szerettem? –
Birodalmát három tengerig vettem.”*

És még csak most következik a legfontosabb gondolkör. Az, amelyik a magyar történelmet Gézától, Istvántól kíséri. Ez pedig nem más, mint a nemzeti identitás kérdése. Hogy vajon a hagyományos magyar-identitás hogyan egyeztethető össze az Európába való beilleszkedéssel? Vajon a mindenkori modernitáshoz való kényszerű felzárkózás nem jár-e a hagyományos magyar értékek elvesztésével? S vajon az ezekhez való merev ragaszkodás nem vezet-e a magyarság lemaradásához, pusztulásához.

*„Hajt az idő gyorsan – rendes útján eljár –
Ha felülünk felvesz, ha maradunk, nem vár;
Változik a világ: gyengül, ami erős,
És erős lesz, ami gyenge volt azelőtt.*

*Hajt az idő, nem vár: elhalunk mi, vének,
Csak hirtel marad fenn karunk erejének:
Más öltöbéli nép, más ivadék nő fel,
Aki ésszel hódít nem testi erővel.*

*Ím az ész nemrég is egyszerű port talált,
Mely egész hadakra képes szórni halált;
Toldi vagy nem Toldi... hull előtte sorban:
Az ész ereje győz abban a kis porban!”*

Beszélgetésük kiegyezés nélkül, lezáratlanul végződik. Mi pedig, százhatvan évvel a mű megjelenése után sem tudunk könnyen válaszolni. Mert érezzük Toldi igazát, amit halálával hitelesít. De érezzük bukását, tragédiáját. És érezzük a király igazságát is. S hogy Arany milyen hihetetlen tudatossággal komponál, azt a király imént idézett szavai mutatják, melyeket viszont az első mű előhangja igazol:

*Ez volt ám az ember, ha kellett, a gáton,
Nem terem ma párja hetedhét országon;
Ha most feltámadna, s eljöne közétek,
Minden dolgát szemfényvesztésnek hinnétek.*

Lám, a magyarság megvan még, de a Toldik ideje réges-régen elmúlt – mondja Arany, aki ezt a konfliktust is testközelből tapasztalta meg, amikor

nagykőrösi tanárként szembetalálta magát az új osztrák tanügyi rendelettel, az *Entwurf*al. Ez porosz és francia mintára modernizálta a gimnáziumi oktatást, ugyanakkor világos volt, hogy a bevezetés módja, az új feltételek előírása, a német nyelv szerepének növelése a legtöbb magyarországi felekezeti gimnázium nyilvánosságát kétségessé teheti. A nagykőrösi református gimnázium a város nagy anyagi áldozatának hála megtartotta nyilvános főgimnáziumi státuszát, így jött létre a nevezetes, hét akadémikust felsorakoztató „nagy tanári kar”.

A nemzeti identitás válsága pedig tart ma is. A múltba fordulás újra könnyen tévútra vezethet. Vajon ma is még a „puszta, a csikós, a gulyás, a délibáb és »Puskás Öcsi« országa” volnánk?

Talán ideje volna a nemrég elhunyt Hankiss Elemérre hallgatnunk: *Találjunk ki egy jobb országot!*³ Találjuk ki (a modern) Magyarországot!

A Toldi szerelme

Az „EGYÉNI” és „SZEMÉLYES” identitás konfliktusa

Ez a trilógia legutolsó, legnagyobb terjedelmű része. A *Toldi estéje* és a *Toldi szerelme* megjelenése között egy negyedszázad telt el, benne a Bach-korszakkal, a kiegyezéssel, a gyors modernizáció megindulásával. Bizonyos értelemben megkésett mű, hiszen az elbeszélő költemény (vagy verses regény, amely felé egyesek szerint műfajilag eltolódott a *Toldi szerelme*) már „kiment a divatból”. Ilyen terjedelmű verses mű olvasására akkor már igen kevesen vállalkoztak. Ez pedig kissé meg is pecsételte sorsát. S Arany nem volt olyan szerencséje, mint barátjának, Madách Imrének, akinek műve újjászületett a színpadon, és ottani sikere azóta is töretlen.

A *Toldi szerelme* inkább filmre, tévésorozatba kíváncoznék, csakhogy hol találni ma egy olyan rendezőt, aki bele merne, bele tudna fogni egy ilyen műbe. Várkonyi Zoltán megtehetné volna, sajnos az ő figyelmét elkerülte Arany remekművének korszerűsége.

Így – bár a köztudatban benne él, olvasni mégis kevesen olvasták/olvasák. Annál is kevésbé, mert már az első kritikák is vegyesek voltak, mentették a művet a részletek szépségével, a koncepció és kompozíció hibáival szemben. Már Riedl Frigyes kimondta az ítéletet: *Nagyjában tekintve, három réteget lehet a Toldi szerelmében megkülönböztetni: egy a lovagkor kalandjait és erkölceit feltüntető derült eposzt: a Daliás időket (a mai alakban az I. éneket és a II. ének 1–34. versszakait), egy lélektanilag részletesen rajzolt szerelemnek, Toldi és Piroska viszonyának történetét, mely a mű zöme, Arany legnagyobb remeke, harmadszor egy bő, kissé fárasztó toldalék-*

³ HANKISS Elemér 2015. *A befejezetlen ember*. Helikon, Bp. 239.

kompozíciót, mely Nagy Lajos olasz hadjáratának fő eseményeit, váróvívását és bosszúállását adja elő.⁴

A végső szót egyelőre, úgy tűnik, Keresztury Dezső mondta ki: *A magyar-rázók igényesebbje általában az első hat éneket tartja a mű igazán sikerült részének. [...] Bizonyos, hogy igen különmemű, egybeszövött s mégis szétartó elemeivel inkább gomolygó, mint kristályos egység.*⁵

Igaz ugyan, hogy Csűrös Miklós egy tanulmányában már 1982-ben felhívta a figyelmet arra, hogy *a vezérmotívumok egyikét az inkognitó: az álruha, az álarc, a színlelés mozzanatában fedezzük föl: annyiszor s oly leleményesen variálva kerül elő, hogy jelentése, jelentősége túlnő az egyedi előfordulások összégén, a világgkép emblémájává, a költői mitológia szimbólumává válik.*⁶

Keresztury teljes Arany-monográfiája⁷ kiadásakor mégsem változtatott korábbi véleményén.

Úgy gondolom pedig, érdemes a Csűrös Miklós jelezte úton elindulni. A motívumisméltolásnál ugyanis sokkal többről van szó. Mert igaz ugyan, hogy a *Toldi szerelme* cselekménye sokkal bonyolultabb a két korábbi műnél, de a felvett és levett álarcokra, szerepekre épülő kompozíció kristálytiszta szimmetriára épül.

S ha így közelítünk hozzá, a *Toldi szerelme* is a helyére kerül. A műben végig ember és társadalmi szerepe kettészakadásának vagyunk tanúi. Hogy miről van szó, azt jobban megértjük, ha figyelembe vesszük Jan Assmann felfogását az „ÉN”-identitás részeiről: *az Énen belül továbbá különbséget teszünk „egyéni” és „személyes” identitás közt. Az egyéni identitás az egyén tudatában kiépült és fenntartott kép az őt mindenki mástól („szignifikánsan”) megkülönböztető vonásokkal [...] Ezzel szemben a személyes identitás az egyén minden olyan szerepének, tulajdonságának és képességének foglalata, melyek a társadalmi építmény speciális konstellációiba tagolódása révén hárulnak rá.*⁸

Hogy ez mennyire aktuális, azt hadd igazoljam ismét Pataki Ferenc szavaival: *Még inkább kiéleződnek az identitásproblémák akkor, ha a társadalmi változások üteme oly sebes lesz, hogy már az egymást követő nemzedékek sem tudják változatlan alakban átszármaztatni öröklött identitásmintáikat. [...] ha az azonosságtudat elveszti ezt a különös minőségét, s az identitásérvényesítési törekvések kudarcainak megtapasztalása vagy a környezeti*

---

⁴ RIEDL Frigyes 1982. *Arany János*. Szépirodalmi, Bp. 178.

⁵ KERESZTURY Dezső 1987. *Csak hangköre más*. Szépirodalmi, Bp. 624.

⁶ CSÜRÖS Miklós 1983. *Közelítések a Toldi szerelméhez*. In: *Arany János Centenárium Emlékezés* (szerk.: CSÁKY Edit és NOVÁK László). Arany János Múzeum, Nagykőrös. 67–74.

⁷ KERESZTURY Dezső 1990. *Mindvégig*, Szépirodalmi, Bp.

⁸ JAN ASSMANN 2013. *A kulturális emlékezet*. Atlantisz, Bp. 134–135.

minősítések kedvezőtlenre fordulása következtében megszűnik hozzájárulni az egyén kedvező önértékelésének fenntartásához, akár gyökeres átrendeződések – identitásváltsók, -kiürülések, -tagadások és -váltások – kiindulópontja és serkentője is lehet.⁹

A társadalmi változásoknak ezt a felgyorsulását élte meg, és az ÉN-identitásra tett hatását mutatta be Arany János a *Toldi szerelmében* (gondoljunk csak bele, hány „rendszer-váltást” élt meg ő maga). A műben döntő motívumként megjelenő, az „ÉN”-identitás belsejében történt szakadás, az ember és szerepe közötti szakadás napjaink egyik legsúlyosabb problémája.

Ezt írja le Esterházy Péter a rá jellemző meggyőző erővel az *Élet és irodalom* című munkájában: *Ez azért meglepett. Mi is? Hogy az író író és a kiadó kiadó? Nemcsak (noha bárminő ilyen azonosság, vaskos meglepetés.). Inkább az, hogy itt a világ nincsen kettérepesztve magánra és hivatalosra, a kiadó (hogy úgy mondjam mint ember) mindig kiadó, egész álló nap és egész álló éjszaka az, az álmaimban is az, pontosabban ő az, aki, és akisága nem változik a munkaideje befejeztével.¹⁰*

Vonzó kép. S vele szemben Arany János, a költő, aki a hivatali időben tanár, társasági elnök, főtitkár, lapszerkesztő, s ki tudja, mi nem még.

S a megoldás? Menekülés, kilépés a társadalomból? Lehet az alkoholba menekülni (mint a műben Toldi kétszer is) vagy a halálba, az apácázárdába (mint Piroska), vagy úgy, ahogy Toldi Miklós teszi a XII. ének végén, illetve minden szerepet, végképp kilépve a társadalomból:

*Amelyik ellenben részeg, vagy garázda,
No! abbul a násznagy a lelket kirázza;
Toldi az a násznagy; – de ha békén hagyják,
Szótlán az asztalfőn öntözi bánatját.*

Ahogy Arany János is teszi, mikor végre teheti, a Margitszigeten, *A tölgyek alatt*.

Számunkra is ismerős helyzetek. És ha számításba vesszük a napjainkban jelentkező szakadást a generációk között, a fiatalok kivonulását a plázák világába vagy a virtuális térbe, no meg az öngyilkosságok magas arányát, láthatjuk, mennyire oda kellene figyelniük erre az Arany előre jelezte válságra. S mennyit nyerhetnénk, ha új szemmel tudnánk nézni a *Toldi-trilógiára*.

⁹ PATAKI Ferenc i. m. 513–514. és 522–523.

¹⁰ KERTÉSZ Imre 1993. *Jegyzőkönyv és ESTERHÁZY Péter Élet és irodalom*. Magvető – Századvég, Bp. 45.

KOVÁCS KRISZTIÁN

Protestáns gyökerek

A Balassa család szerepe a lutheri egyház elterjesztésében
Nógrád vármegyében a 16. század folyamán

Luther Márton, a wittenbergi egyetem teológiaprofesszora 1517. október 31-én a helyi vártemplom kapujára tűzte ki 95 pontból álló vitairatát. Bár az Ágoston-rendi szerzetes eredetileg csak bizonyos vallási kérdésekről akart vitát nyitni, azonban fellépése mégis gyökeres változást eredményezett nemcsak a vallás, de a társadalom és a politika terén is.¹

A reformáció hatása nem sokáig váratott magára, hogy a Magyar Királyság területére is betörjön. A protestáns egyháztörténeti hagyomány 1521-től tartja számon a reformáció magyarországi megjelenését; ez évben hirdette ki a Luther kiközösítéséről szóló pápai bullát Szatmári György esztergomi érsek, mely jelezheti már, hogy a lutheri tanok az országban is elterjedtek.² Okolicsányi József – aki 1917-ben megírta a nógrádi evangélikus egyház monográfiáját – viszont úgy tartja, hogy kevesebb, mint egy hónappal a ki-függesztés után már ismerték a vitatételeket Bártfán, 1520-ban a Szepességben és Erdélyben pedig már közkezen forogtak Luther iratai főként a német nyelvű szász lakosság körében.³

Az 1880. évi evangélikus névtár 46 anyaegyházat tartott számon Nógrádban. Jól mutatja a vallási irányzat korai jelentőségét, hogy Tablic Bogvoszló (1769–1832)⁴ egyházmárai pap, nagyhonti alesperes a 16. században 48-ra tette az *Ágostai hitvallás rövid története* című munkájában a nógrádi evangélikus egyházak számát. A nógrádi esperesség legkorábbi – 1524[!] és 1620 között keletkezett iratai – 1663-64 körül semmisülhettek meg, amikor is Rotaridesz János esperest, nógrádszennai lelkészt a borosznoki erdőben a törökök agyonverték, megsemmisítve a nála lévő legrégebbi iratokat, emiatt pon-

---

¹ ifj. Barta János 2001. „*Napkirályok*” *tündöklése – Európa a 16–18. században*. Történelmi kézikönyvtár, Debrecen. 80-87.

² Engel Pál–Kristó Gyula–Kubinyi András 2003. *Magyarország története 1301–1526*. Bp. 402–403.

³ Okolicsányi József 2009. *A Nógrádi Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházmegye monográfiája*. A kötetet sajtó alá rendezte: Galcsik Zsolt. METEM Könyvek 67., Bp. 23.

⁴ Életről és műveiről: <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=3&p=2901> (Zoványi Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon; letöltve: 2017. április 27.)

tosan nem azonosítható be az egyes egyházak keletkezési ideje, valamint korai történetük is igen hézagos, olykor a történeti emlékezeten alapul.⁵

Kérdés az, hogy Nógrád vármegye népe mikor térhetett át az új – itt kezdetben és egészen a 16. század végéig meghatározó lutheri – vallási irányzatra. A reformáció kezdetekor az országban az elsősorban német lakta vidékekre ható tanok a magyar és szláv lakosságú Nógrádban kevésbé jelentkeztek. A katolikus egyház védőbástyái voltak ekkoriban a szécsényi, füleki és gyöngyösi ferences rendi kolostorok, melyekben 1521-ben a rend vezetősége kötelezte a szerzeteseket, hogy a lutheranizmus ellen buzgó tanítással és napi imádsággal küzdjenek.⁶

Mivel a megyében hiányoztak azok a központok – szabad királyi városok –, melyek máshol táptalajává váltak a lutheri irányzat terjedésének, így Nógrádban csak azután vehetett lendületet az új vallás, hogy a nógrádi főurak a híveivé váltak. A legnagyobb impulzust azután kapta a lutheri irányzat nógrádi terjedése, miután a Balassa család a katolikus hitről áttérve a reformált vallás nagy terjesztője lett. A mohácsi csatátéren maradt Balassa I. Ferenc még 1522-ben II. Lajos kíséretében járt Csehországban, ahol megismerkedhetett az új tanokkal. Atyjuk 1526. évi halála után fiai folytatták az új irány terjesztését; Balassa Menyhért vagy János lehetett az, aki 1537 körül alkalmazott először lutheránus lelkészt Kékkő várában.⁷ A 16. század folyamán a megye nemes családjai mind a lutheri irányzat híveivé váltak. A földesurak áttérésének egyenes következménye volt a lakosság áttérése is az új tanokra. A nógrádi nemesség közül az áttértek között volt többek között a kislibercesei Libercesey, a sztegovai és kiskelecsényi Madách, a losonci Gyürki, a nagyréti Darvas (első képviselője 1614 előtt költözhetett a megyébe),⁸ a poltári Soós és a Derencsényi családok.

A Balassák térítő tevékenységét jól jelzi, hogy a 16. századra gyökerezethető evangélikus egyházak majdnem mindegyike valamelyik Balassauradalom (kékkői, divényi, szklabonyai) – vagy az alá is – tartozó településeken alakultak ki. Az alábbi térképen bejelöltem a 16–17. századból ere-

⁵ A magyarhoni ágostai hitvallású evangélikusok négy egyházkerületének egyetemes névtára 1880.; Evangélikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek – Bányai Egyházkerület – 1876 Nógrádi egyházmegye „L. XXIII” – Alsósztegovai. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Banyai_07_1876_Nograd/?pg=99&layout=s (letöltve: 2017. április 27.) – Okolicsányi József munkájában Rotaridesz személyével kapcsolatban tesz kiigazításokat (*Okolicsányi* 2009: 26).

⁶ Borovszky Samu (szerk.) [1911]. *Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye*. Országos Monográfiai Társaság, Bp. 511.; Belitzky János 1972. *Nógrád megye története 896–1849*. Salgótarján. 152.

⁷ Borovszky i. m. 511., Okolicsányi i. m. 24–25.

⁸ Nagy Iván 1858. *Magyarország családjai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. III. kötet. Pest. 243.

deztethető evangélikus egyházakat⁹ – Okolicsányi maga is a 17. századból adatolható gyülekezeteket korábbinak feltételezi – megkülönböztetve (háromszöggel) azokat a településeket, ahol a 16. században részben vagy egészben a Balassa család bírt javakat. Ezek közül Szentpétert – melynek egyháza a 16. század vége körül keletkezett – és Szennát bírta teljesen Balassa Zsigmond; Tamásit, Dobrocst és Lónyabányát gúthi Országkristóf örökösivel (Nyáry, Török) egyetemben. Szügyben – ahol a hagyomány szerint 1577-ben már éltek evangélikus vallásúak – 1549-ben Névery Mátyás és Orbonás András volt birtokos.¹⁰

A térképen megfigyelhető, hogy a korai – 16. századból eredeztethető – egyházak főként az Ipolytól északra jöttek létre, kissé távolabb azoktól az erősségektől – Szécsény, Fülek, Balassagyarmat – melyek 1552–1553 folyamán az oszmán seregek kezébe került, főként a még Balassa-kézben lévő kékkői és divényi várak szomszédságában. Divény 1575-ben, Kékkő egy évre rá esett el, majd 1593-ban került mindkettő ismét magyar fennhatóság alá. Így feltételezhetően a korai lutheránus egyházak – melyek pontos keletkezési ideje nem ismert – még 1575 előtt vagy 1593 – a megye szinte egészének felszabadulása – után keletkezettek.

Írásom végén táblázatba gyűjtöttem a térképen is feltüntetett, 1700-ig keletkezett 32 nógrádi lutheránus [anya]egyházat, jelezve a portális összeírások segítségével a földesúri tulajdonviszonyokat a 16. század közepétől a 17. század elejéig.

---

⁹ Az adatok hiánya miatt még csak kísérletet sem tehetünk arra, hogy a Bogyoszló által 48-ra tett 16. századi evangélikus egyházat pontosan rekonstruáljuk. Feltételezhetően a 19. század végén létezett 46 anyaegyház nagy része rendelkezhetett 16. századi gyökerekkel, mindez azonban kétséget kizárhatóan nehezen bizonyítható.

¹⁰ Maksay Ferenc 1990. *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. I. kötet. MOL kiadványai, II. Forráskiadványok 16. Bp. 495–536., Okolicsányi i. m. 205., MNL-OL E-158 1639-1640. d. Tom. XXIV. (részletesebb hivatkozás a levéltári források felsorolásánál)

16. századi gyökerű lutheri egyházak

A Balassák által 1537 körül Kékkő várába hívott Lovcsányi György udvari prédikátor tisztsége valószínűsíthetően a vár 1576. évi elfoglalásáig működhetett, és 1593-as visszafoglalása után – előzőleg a törökök felrobantották – már nem tért ide vissza egyházi személy.¹² Mocsáry Antal szerint már a reformáció kezdetétől Alsóesztergályhoz affiliálták Kékkőt. Esztergályon, mely község már a 13. század második felétől volt a Balassa család birtoka, tehát a lutheri eklézsia – amennyiben hitelt adunk Mocsáry szavainak – már a legkorábbi időben kialakulhatott. A reformációt megelőzően husziták éltek és építettek itt templomot a 15. század folyamán, melyet aztán a lutheri hívek vettek birtokba. Alsóesztergály lelkészei azonban csak az 1620-as évektől követhetők nyomon.¹³

A 16–17. század állandó változásai következtében az evangélikus egyházak nem párhuzamosan léteztek végig egymás mellett. Több település esetében hosszabb-rövidebb pusztulás figyelhető meg, emiatt egy-egy településen nem tekinthetők jogfolytonosnak a legkorábbi – a 16. században – és a 17. század folyamán keletkezett egyházak. Itt hozható fel példának többek között Szügy, ahol – a hagyomány szerint – már 1577 körül találhatók evangélikusok, majd a 15 éves háború alatt elpusztult; már 1596-ban mint „török és tatárok által elpusztított” települést jegyezték, ezt követően a 17. század közepéig nem is szerepel az összeírásokban.¹⁴ Az 1670-es évek végén az elszéledt lakosság visszatért régi helyére és a faluba hívták Suhajda Mátyás lelkészt. 1683-ban a szécsényi bég útban Bécs felé feldúlta Szügyöt, melynek lakossága a Hont-megyei Drénó-völgybe menekült, majd tért vissza a veszély elmúltával.¹⁵

Szintén hányatott sorsa volt a 16. század közepén még Balassa, majd a század végén az Orle család tulajdonában lévő, legdélibb evangélikus egy-

¹² Borovszky i. m. 65–66.; Csáky i. m. 78–82.; Okolicsányi i. m. 26.

¹³ Mocsáry Antal 1820. *Nemes Nógrád Vármegyének Historiái, Geographiai és Statistikai Esmertetése*. Első kötet. Pest. (Hasonmás kiadás. Kecskemét, 1982) 303–305, 315–316; Borovszky i. m. 12.; Evangélikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek – Bányai Egyházkerület – 1876 Nógrádi egyházmegye „L. XXIII” – Alsóesztergály: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Banyai_07_1876_Nograd/?pg=397&layout=s (letöltve: 2017. április 27.)

¹⁴ Okolicsányi i. m. 205., MNL-OL E-158 1639–1640. d. Tom. XXIV. (részletesebb hivatkozás a levéltári források felsorolásánál)

¹⁵ Hausel Sándor 2001. *Szügy története*. Szügy Község Önkormányzata. 178–179.; Okolicsányi i. m. 205–206., Csáky i. m. 37–39.; Evangélikus Egyházlátogatási Jegyzőkönyvek – Dunáninnyi Egyházkerület – Mosoni és Nógrádi egyházmegye 1899. – Nógrádi esperesség 1899.: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Dunaninnyi_92_1899_Mosoni_Nograd_egyhm/?pg=1417&layout=s (letöltve: 2017. április 27.)

házú Sziráknak is, ahol a 16. század második felétől lehetett jelen a lutheri irányzat. Szintén a tizenöt éves háború idején pusztulhatott el, 1600-ban már nem említik létét, és egészen 1647-ig nem is szerepel az összeírásokban, ezen évben is még mint töröknek alávetettet jegyzik. Ebből az évből ismert lelkésze, Pirole Márton, aki ekkor hagyja el a sziráki egyházat. A 18. század elején a török alóli felszabadulás után a Felvidékről evangélikus tót lakosság költözött ide a nagyrészt kipusztult magyar népek helyére.¹⁶

Az evangélikus hagyomány 16. századi eredetüként tartja számon Balassagyarmat esetében is a lutheri vallás első megjelenését.¹⁷ Az eredetileg Hont várához tartozó település a 13. század közepén került a Balassa család őseinek kezébe, 1542-ben Balassa Zsigmond – a mohácsi mezőn maradt Ferenc fia – volt a földesura, így az új hitvallás már a 16. század közepén megjelenhetett itt is. Sokáig azonban nem virágozhatott, mert 1552-ben a város ostrom nélkül került a török seregek kezére, ezután erősségét teljesen lerombolták. 1593-ban visszafoglalták, de az élet nehezen tért vissza az egykori városba; még 1596-ban is mint „törökök és tatárok által elpusztított” helységet írták le, és egészen 1609-ig a portális összeírások sem említik – köszönhetően a folyamatos harcoknak. Első lelkésze: Niger Lőrinc 1622-ből ismert, a település hányatott sorsa miatt – 1663-ban ismét elfoglalván a török 1688-ig pusztán állt – vallási élete is csak jóval az oszmánok alóli felszabadulás után indulhatott meg.¹⁸

A Balassák kékkői és divényi uradalmához tartozott a 16. század folyamán keletkezett lónyabányai és szennai evangélikus egyház. Közös bennük, hogy mindkét helység már a korai időktől a Balassa család birtoka, és úgy Lónyabányán, mint Szennán az 1620-as évektől kezdődően ismertek az ott szolgált lelkészek. Az evangélikus jegyzőkönyvek és a hagyomány szerint Lónyabányán a 15. században nagy huszita gyülekezet működött, melynek

¹⁶ Okolicsányi i. m. 195–196.; Detre János (szerk.) 2006. *Őrállók* – A Magyarországi Evangélikus Egyház Északi Egyházkerülete gyülekezeteinek története. Bp. 565.; Evangélikus Egyházlátogatási Jegyzőkönyvek – Dunáninneni Egyházkerület – Nógrádi Egyházmegye 1900.: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Dunaninnyi_93a_1900_Nogradi_egyhazmegye/?pg=1323&layout=s (letöltve: 2017. április 27.)

¹⁷ Az *Őrállók* című munkában a következő olvasható: „vannak írások, amelyek tudatják, hogy 1577-ben éltek a városban evangélikusok”. (Detre i. m. 501)

¹⁸ Maksay i. m. 506., Nováki Gyula–Feld István–Guba Szilvia–Mordovin Maxim–Sárközy Sebestyén 2017. *Nógrád megye várai az őskortól a kuruc korig*. Magyarország várainak topográfiája 4. Bp. 97.; Okolicsányi i. m. Evangélikus Egyházlátogatási Jegyzőkönyvek – Dunáninneni Egyházkerület – Nógrádi Egyházmegye 1928.: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Dunaninnyi_93b_1925_1931_Nogradi_egyhazmegye/?pg=78&layout=s (letöltve: 2017. május 2.)

temploma – amit 1861-ben bontottak le – a reformáció után az ágostai hitvallásuak birtokába ment át.¹⁹

A 16. század közepén a szintén a Balassák uradalma alá tartozó Nógrád-szentpéteren, a vizitációk tanúsága szerint már a 16. század végén létezett evangélikus közösség. A különálló harangláb ajtaja felett volt olvasható: „Luther tana megmarad örökké. Javítottott 1599...”²⁰ Lelkészei 1618-tól kisebb-nagyobb megszakításokkal ismertek.²¹

Dobrocson és Tamási falvakban, valamint Losonc városában közös, hogy a 16. század közepétől – feltételezhetően a végéig – a Balassa család a gúthi Országokkal és Losonczyakkal – majd azok örökösével – bírta a 17. század elejéig. Dobrocson és Losoncon is a korábbi huszita örökséget vették át a lutheri vallás képviselői. Losonc már csak amiatt is kiemelkedő, mivel a 16. század végén itt került sor a lutheri és kálvini irányzatok szétválására. Amint Mocsáry írja művében: „Az ezer ötszáz kilentzvenedik esztendőben, oda is beférkezvén az eretnekség, a’ szent képet oltárostól kivetették. Az iratik, hogy a’ Reformatió idejében ezen város akkori lakosai közül három ezeren egyszerre Reformatusokká lettenek, és a’ már romladozásban pusztán hagyott templom’ kő-falait felépítették egészen...”²² Ez viszont már egy másik fejezetet nyit Nógrád vármegye protestáns történetében.

A fentiekből látható tehát, hogy a Balassa családnak – bár I. Ferenc ükunokája, VI. Péter már 1615-ben a katolikus hitre tért vissza – meghatározó szerepe volt abban, hogy a 16. század folyamán egyrészt megjelenhetett, másrészt elterjedhetett az új vallási irányzat Nógrád vármegyében. Hogy töretlenül nem virágozhatott – mint akár Erdélyben a református vallás –, be tudható annak a szerencsétlen történelmi körülménynek, amely a 16. század közepétől vármegyénket sújtotta. Az evangélikus hagyomány méltán tarthatja számon a Balassa famíliát úgy, mint vallásuk korai ügyének nagy előmozdítóját.

¹⁹ Okolicsányi i. m. 152., 179.; Evangélikus Egyházlátogatási Jegyzőkönyvek – Dunáninnyi Egyházkerület – Nógrádi Egyházmegye 1900.: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Dunaninnyi_93a_1900_Nograd_egyhazi_megye/?pg=547&layout=s (letöltve: 2017. április 27.)

²⁰ Okolicsányi fordításában Okolicsányi i. m. 180.; teljes felirat: VERBUM ET DOCTRINA LUTHERI MANEBIT IN ETERNUM PRIOR FUN. A. 1599 POST A. 1731 PASTOR D. PAN. FJgVRA AE THO. FABIAN, Evangélikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek – Bányai Egyházkerület – 1876 Nógrádi egyházmegye „L.XXIII” – Nógrádszentpéter: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Banyai_07_1876_Nograd/?pg=443&layout=s (letöltve: 2017. április 27.)

²¹ Okolicsányi i. m. 181.

²² Okolicsányi i. m. 151.; Mocsáry i. m. 68–69.

**Evangelikus egyházak viszonyainak változása
a 16-17. században a portális összeírások fényében**

Helység (mai elnevezés) - ev. egyh-a fennállt /keletkezett	1549	1596	1598	1600	1603	1608
	birtokos(ok)					
<i>Alsósztergály (Dolné Strháre) 16. sz. (1622)</i>	Balassa Imre (kék-kői urad.), Balassa János (szklabonyai urad.)	Balassa uradalom	Balassa Zsigmond	Balassa uradalom	Balassa uradalom	Balassa uradalom
<i>Szűgy 1577 k.</i>	Névery Mátyás, Orbonás András	törökök és tatárok által elpusztítva	nincs említve			
<i>Szenna (Zelená) 16. sz.</i>	Balassa Imre (kék-kői urad.), Balassa János (szklabonyai urad.)	Balassa Zsigmond	Balassa Zsigmond	Balassa uradalom	Balassa uradalom	Balassa uradalom
<i>Lónyabánya (Lovinabaňa) 16. sz.</i>	Országh Kristóf, Balassa Zsigmond (divényi urad.)	Balassa Zsigmond, Nyáry Pál, Török István, Homonnay István	Losonczy család	Forgách Zsigmond	Nyáry Pál és többek	Nyáry uradalom és többek
<i>Szirák 16. sz. 2. fele</i>	Balassa Zsigmond, Vidffy Pál	Orle Miklós, Vidffy Kristóf (töröknek alávetett)	Orle Miklós (töröknek alávetett)		nincs említve	
<i>Dobroc (Dobroč) 16. sz. vége</i>	Balassa Zsigmond (divényi urad.), Országh Kristóf	Balassa Zsigmond, Nyáry Pál, Török István, Homonnay István	Losonczy család	Forgách Zsigmond	Nyáry Pál és többek	Nyáry uradalom és többek
<i>Tamási (Tomášovce) 16. sz. vége</i>	Országh Kristóf, Balassa Zsigmond (divényi urad.)	Balassa Zsigmond, Nyáry Pál, Török István, Homonnay István	Balassa Zsigmond	Forgách Zsigmond	Nyáry Pál és többek	Nyáry uradalom és többek
<i>Szent Péter (Pótor) 1590</i>	Balassa Imre (kék-kői urad.), Balassa János (szklabonyai urad.)	Balassa Zsigmond	Balassa Zsigmond	Balassa uradalom	Balassa uradalom	Balassa uradalom
<i>Balassagyarmat 16. sz. (1622)</i>	Balassa Zsigmond (1542)	törökök és tatárok által elpusztítva	nincs említve			
<i>Szinóbánya (Cinobaňa) 17. sz. eleje</i>	Losonczy István (somoskői urad.), Basó Mátyás	Forgách Zsigmond, Nyáry Pál, Török István, Homonnay István	Losonczy család, Balassa Zsigmond	Balassa uradalom	Forgách uradalom	nincs említve
<i>Uhorszka (Vhorské) 1607</i>	Bebek Ferenc (füleki urad.)	Radovánszky Ferenc	Radovánszky Ferenc	nincs említve	uradalom	nincs említve
<i>Lest (Lest) 1610</i>	Balassa Imre (kék-kői urad.), Balassa János	Balassa Zsigmond	Balassa Zsigmond	Balassa uradalom	Balassa uradalom	Balassa Zsigmond és Imre
<i>Turopolya (Turie Pole) 1610</i>	Balassa Imre (kék-kői urad.), Balassa János (szklabonyai urad.)	Balassa Zsigmond	Balassa Zsigmond	Balassa uradalom	Balassa uradalom	Balassa Zsigmond és Imre

Reformáció 500

Helység (mai elnevezés) - ev. egyh-a fennállt /keletkezett	1549	1596	1598	1600	1603	1608
	birtokos(ok)					
<i>Nagykürtös (Vel'ky Krtiš)</i> 1614	Balassa Imre (kék-kői urad.) Soós Tamás, Soós Sebestyén, Kürtössy Pál	Balassa Zsigmond, Soós Gábor és János	Soós uradalom, Balassa Zsigmond	Soós uradalom, Balassa uradalom	Balassa uradalom	Balassa uradalom
<i>Nagylibercse (L'uboreč)</i> 1615	Bebek Ferenc (füleki urad.), Balassa Imre (kék-kői urad.) Libercsey Bernát	Balassa Zsigmond	Balassa Zsigmond	Balassa uradalom	Balassa uradalom	Balassa uradalom
<i>Turicska (Turický)</i> 1615	Derencsényi Farkas (salgói urad.), Szöllősy János, Szöllősy Lőrinc	Balassa Zsigmond, Balogh Gáspár	Balassa Zsigmond	Balassa uradalom	Balassa uradalom	nincs említve
<i>Abelova (Abelova)</i> 1619	Lossonczy István (gácsi urad.), Balassa Imre (kék-kői urad.)	Balassa Zsigmond, Forgách Zsigmond, Nyáry Pál, Török István, Homonnay István	Balassa Zsigmond, Forgách Zsigmond	Balassa uradalom	Balassa uradalom	Balassa Zsigmond és Imre
<i>[Galga]Guta</i> 1620	Balassa Zsigmond (1542)	törökök és tatárok által elpusztítva	nincs említve			
<i>Ozdín (Ozd'any)</i> 1620	Derencsényi Farkas (salgói urad.)	Kubinyi Kristóf	Orle Miklós	Orle Miklós	Orle uraság	nincs említve
<i>Kálnógaráb (Hrabovo)</i> 1622	Etthre Benedek, Etthre Balázs, Etthre Péter	Serény Mihály (töröknek alávetett)	Etthre család	Etthre uradalom	uradalom	nincs említve
<i>Poltár (Poltár)</i> 1622	Soós Tamás, Soós Sebestyén	Soós János és Gábor	Soós Gábor és János	Soós János	Soós uradalom	nincs említve
<i>Polichno (Polichno)</i> 1630	Országh Kristóf, Balassa Zsigmond (divényi urad.)	Balassa Zsigmond, Török István, Nyáry Pál, Homonnay István	Balassa Zsigmond, Forgách Zsigmond	Losonczy család	Balassa uradalom	Balassa Zsigmond és Imre
<i>Kiszellő (Malé Zlievce)</i> 1633	Kutasy Balázs, Herédy István	törökök és tatárok által elpusztítva	Romhány Gergely (töröknek alávetett)	nincs említve		
<i>Maskfalva (Mašková)</i> 1640	Losonczy István (somoskői urad.)	Forgách Zsigmond	Forgách Zsigmond	Forgách Zsigmond	Forgách uradalom	Forgách Zsigmond és többek
<i>Alsós-Tregova (Dolná Streho-vá)</i> 1652	Madách István, Madách Márton	Madách Péter	Madách Péter	Madách Péter	uradalom	nincs említve
<i>Bér</i> 1662	Báthori György (bujáki urad.)	Nádasdy Ferenc (töröknek alávetett)	Nádasdy Ferenc (töröknek alávetett)	nincs említve		
<i>Nagylám (Vel'ky Lom)</i> 1662	Balassa Imre (kék-kői urad.), Balassa János (szklabonyai urad.)	Balassa Zsigmond	Balassa Zsigmond	Balassa uradalom	Balassa uradalom	Balassa Zsigmond és Imre

Helység (mai elnevezés) - ev. egyh-a fennállt /keletkezett	1549	1596	1598	1600	1603	1608
	birtokos(ok)					
<i>Alsóbodony</i> 1677	Bodonyi Bendek	Bodonyi Miklós, Sambokréti Tamás, Peleny Benedek (töröknek alávetett)	Bodony János			nincs említve
<i>Sámsonháza</i> 1678	Losonczy István, Országgh Kristóf	Forgách Zsigmond, Nyáry Pál, Török István, Homonnay István (töröknek alávetett)	Török István (töröknek alávetett)			nincs említve
<i>Legénd</i> 1681	Ráskay család, Iszván András, Legéndy Gergely, Bernáthy Bernát (1542)	Legéndy Baltazár, Gyürky Benedek (töröknek alávetett)	Legéndi György (töröknek alávetett)			nincs említve
<i>Bánk</i> 1699	Balassa Zsigmond, bánki plébános (1542)		nincs említve			
<i>Agárd</i> 1700	Balassa Zsigmond (1542)	Paczoth András (töröknek alávetett)	Paczoth András özvegye (töröknek alávetett)	nincs említve		

Levéltári források

1549-es összeírás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos levéltára (MNL-OL)
E-158 – 1672. doboz

1596: MNL-OL E-158 – 1639. doboz, Tom. XXIV. 477-503. o.

1600, 1603, 1608: MNL-OL E-158 – 1640. doboz, Tom. XXIV. 522-547. o.

1609, 1610: uo. 551-567. o.

1613, 1614: uo. 570-582. o.

1618, 1622: uo. 587-629. o.

1626, 1647: uo. 634-649. o.

1635: MOL E-158 – 1639. doboz XXIII. (XXII.?) kötet 323-346. o.

1638: uo. 347-362. o.

1661: Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára (MNL-NML)
IV.7.B. Nr. 2.

1683: MNL-NML IV.7.B. Nr. 5.

Evangélikus Országos Levéltár - Evangélikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek
Bányai Egyházkerület – 1876 Nógrádi egyházmegye „L. XXIII”

Dunáninneni Egyházkerület - Mosoni és Nógrádi egyházmegye 1899. –
Nógrádi esperesség 1899.

Dunáninneni Egyházkerület – Nógrádi Egyházmegye 1900.

Dunáninneni Egyházkerület – Nógrádi Egyházmegye 1928.

CSONGRÁDY BÉLA

Madách nyomában (is)
Kozma Dezső: Irodalmunk útjain – Erdélyben
Válogatott írások

Az 1964-ben alapított Madách-díjat mindig is szép számmal kapták meg olyan arra érdemes kutatók, szakemberek, akik vagy nem is magyar anyanyelvűek voltak, vagy ha igen, a határainkon kívül éltek, illetve élnek. Az utóbbiak sorát gyarapította 2000-ben Kozma Dezső kolozsvári irodalomtörténész, egyetemi tanár, mintegy kéttucatnyi könyv szerzője is. A díjat a hagyományos balassagyarmati Madách-napon – amelyet a Tragédia-költő szerzőjének születésnapja tiszteletére tartanak – január 21-én vette át Becsó Zsoltól, a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnökétől „Madách életművének kutatásában, publikálásában, népszerűsítésében elért eredményeiért.”

Ráadásul – nyilván nem véletlenszerűen – az ilyenkor szokásos ünnepi beszédet ugyancsak Kozma Dezső – akkor a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem dékánhelyettese – tartotta. Ebben – többek között – az alábbiakat hangsúlyozta: *Megcsonkítanánk Madách szellemi örökségét, ha fő művét, „Az ember tragédiáját”-t csak úgy emlegetnénk, mint a magyar irodalom társtalan alkotását, ha szem elől tévesztenénk írójának szoros kötődését korához, irodalmunk korabeli állapotához... Nem titok az sem, hogy Madách Imre a magyar irodalom egyik legegységesebb költő-gondolkodója, hogy a világirodalom jeleseinek szellemi rokona, s hogy 1860-ban befejezett, több nyelvre lefordított és a világ színpadait meghódító műve milyen alkotások „családját” gyarapítja... A magyar költő is az emberi lét alapkérdéseinek avat részeseivé... Most, egy új évezred kezdetén, sok eddigi értéket kétségessé tevő világunkban megkérdőjelezhetjük: Melyik Madáchra van szükségünk? Az örök küzdés értelmét megfogalmazóra? Az emberi cselekedet hiábavalóságát felmutatóra? A kétségek és meghasonlások közepette is a bizva bizást kimondóra? Sorolhatnám a kínálkozó kérdéseket. Nem teszem már csak azért sem, mert önmagukban kirekesztők lehetnek. És Madách szelleméhez sem lennénk hűek, ha megelégednénk egyetlen válasszal, hisz a költő nem a boldogulás bizonyosságát, hanem annak lehetőségeit kínálja a sorsát alakító ember számára... A nagyságnak, a magasztosnak, az emberi-*

nek és az isteninek olyan ígérete ez, amelynek éppúgy része a ködképeket oszlató realitás, mint a soha meg nem szűnő vágyakra ösztönző képzelet. „Karod erős, – szíved emelkedett” – mélyíti meggyőződését Madách az ehhez vezető út feltételeit... S e szöveg – *A lélek él – e kínos szent örökség* címmel (*Madách – ma*) alcímmel napvilágot látott az irodalomtudós legutóbbi – jelen recenzió tárgyát képező – *Irodalmunk útjain – Erdélyben* című, válogatott írásokat tartalmazó kötetében is...

E szakszerű értelmezésnek természetesen nemcsak a Madách-díjat „megszolgált” előzményei voltak, de volt utóélete is. 2003-ban Salgótarjánban a Palócföld Könyvek új folyamában jelent meg Kozma Dezső *Madách* című tanulmánykötetete. Ebben a fenti balassagyarmati beszéd, valamint a *Biblia, mint élményforrás, a Hatalom és szabadság lehetőségei Madách műveiben, Fráter Erzsébetről többféleképpen* című írások és Andor Csaba *A siker éve: 1861* című könyvéről írott ismertetés mellett több olyan – Madách és Erdély témakörű – dolgozat is megelőlegeződött, amely az *Irodalmunk útjain...*-ba is bekerült vagy szó szerint, vagy némiképp módosított változatban. Annál is inkább, mert e hatszáz oldalas kötet csaknem fél évszázad során papírra vetett, tematikailag, műfajilag sokféle írásból válogatott és – mint a szerző az ajánlásban megfogalmazta – *a magyar irodalom különböző korszakaiba vezeti el az érdeklődő olvasót.*

Kozma Dezső 1935-ben az egykori Kolozs megyei Középlakon született, tehát válogatott kötetének megjelenésének évében volt nyolcvanéves. 1959-ben végzett a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, ahol – egy rövid ideig tartó sepsiszentgyörgyi középiskolai tanárkodás után – hamarosan gyakornokként, illetve tanársegédként foglalkoztatták. Kolozsvárott végigjárta az úgynevezett ranglétrát, volt adjunktus, docens, 1994-ben lett professzor, s az oktatás, kutatás mellett irányította a doktoranduszok képzését, s betöltötte a dékánhelyettesi funkciót is. Nyugdíjazását követően 2003-tól az akkor alakult nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemtől kapott meghívást. Egy évtizedig utazgatott Váradra, ahol dékánként is segítette az új egyetem működését.

Munkásságának jelentős részét főként 19., kisebb részben a 20. századi magyar irodalmi értékek felmutatása, népszerűsítése jelentette, illetve jelenté. Első írása 1961-ben látott napvilágot, azt követően számtalan publikációja jelent meg az erdélyi folyóiratokban, lapokban. Bevezetésekkel és jegyzetekkel látta el a *Tanulók Könyvtára* és a *Magyar Klasszikusok* sorozat több kötetét, monográfiát adott ki – mások mellett – Mikszáth Kálmánról, könyvet írt Petőfiről, Arany Jánosról, a századfordulós magyar irodalomról. Bécsben és Rómában nemzetközi ülészak résztvevője volt, miközben előadások sorát tartotta Erdély-szerte, de az anyaországban is. Így került szoros munkakapcsolatba – a válogatott kötetét is kiadó – Madách Irodalmi Társasággal és a Nógrád megyei központú Mikszáth Kálmán Társasággal.

Az *Irodalmunk útjain – Erdélyben* négy fejezetre tagolódik. A Madách-csal kapcsolatos írások a *Nagy idők vonzásában* című első részben kaptak helyet. Nemcsak a legnagyobb – csaknem húszoldalnyi – terjedelme, de tartalma következtében is *A Madách-kultusz kezdetei Erdélyben (1884–1918)* című tanulmány kívánkozik mindenekelőtt a kiemelésre. Az *ősbemutatótól – a kolozsvári színpadig* című fejezet értelemszerűen *Az ember tragédiája* színházi „karrierjét” elemzi. Az 1883. szeptember 20-i budapesti Nemzeti Színház-i ősbemutató után alig öt hónappal – 1884. február 27-én – már a kolozsvári Nemzeti Színház közönsége is megismerhette Ecsedi Kovács Gyula – aki Ádámot is alakította – rendezésében Madách Imre drámai költeményét. Évát nem kisebb személyiség, mint Jászai Mari formálta meg nagy elismerést aratva. A *Tragédia* sikerét követően Ecsedi Kovács Gyula a *Csák végnapjait* (1886), a *Mózes*t (1888), valamint a *Férfi és a nő*t (1892) is megrendezte. Az 1895/96-os évadban újra műsorra került *Az ember tragédiája*, amely Kolozsvárott 1918. december 18-án a századik előadást is megérte, de Nagyváradon is gyakran láthatta a publikum. Ugyanezen írás *Irodalmi értelmezések* című részében Kozma Dezső a *Tragédia* erdélyi színrevitelével párhuzamosan megjelent két Madách-elemzésre hívja fel a figyelmet: Morvay Győző – nagybányai és budapesti gimnáziumokban tanított – bölcsészdoktor 1897-ben Nagybányán (saját költségén) megjelentetett *Magyarázó tanulmány Az ember tragédiájához* című könyvére, egy „korai szintéziskísérletre”, valamint a Petőfi és Madách műveit német nyelven népszerűsítő szintén kolozsvári tanár, Barabás Ábel Madách-értelmezésére. Az előbbiben Morvay Győző *világirodalmi párhuzamaiban jórészt az akkor még gyermekcipőben járó összehasonlító irodalomtudomány szempontjai érhetők tetten*. Hasonló módon járt el Barabás Ábel – aki szintén tanár volt Kolozsvárott – is, aki szerint a *Tragédia* első színének „hatalmas harmóniája” egyfajta egyetemes ideál megjelenítője.

Ravasz László teológiai tanár, akadémikus, református püspök és Páskándi Géza író Madách-értelmezésének egy-egy önálló tanulmányt szentelt Kozma Dezső. Az előbbi tartalmát a cím – *Az ember tragédiája teológiai szemmel egyértelműsíti*. Ravasz László *a mű sokat emlegetett pesszimizmusára az eszményi és a realitás, a vágy és a lehetőség, az ember és az isteni egyensúlyának az igényével válaszol*. Az irodalomtudós szerint lényegében Páskándi Géza is hasonló következtetésre jut *Az Úr „kiegyezése” és a ráció magáramaradottsága* címmel: *A teremtéstörténet szorosan összefügg az emberi küzdelmekkel, a keret nem szó szerint bibliai, inkább annak egy mitikus formája. A bibliai elem csak kiindulási pont a szimbolikus felnagyításhoz. Az „égi” és a „földi” – nem válik el egymástól, az Úr megengedi Lucifernek a „próbát”, ami nem jelenti az Úrtól való teljes elszakadást, csupán a „kételkedő kereszténységet.”*

Értelemszerűen külön dolgozatban foglalkozott Kozma Dezső 2014-ben az új évezred küszöbén született erdélyi Madách-értelmezésekkel. A *Változó útjelzések* címmel megfogalmazott bevezetőben azt állapította meg, hogy az utóbbi időszakban *Madách gondolatisága, világképe, etikai megközelítése kapott nagyobb nyomatékot...* Mások mellett idézi például Deák Tamás író, műfordító 1983-as esszesorozatát, amelynek már a címei is árulkodóak: *Száz év Madách, Egyedüli esélyünk a gondolat, Az üdvözült szellem*. Kozma Dezső ezen tanulmányában esik szó arról a rendhagyó nagyváradi vállalkozásról is, amelyik két színművész, Varga Vilmos és Kiss Török Ildikó nevéhez fűződik. 1994-ben ők alapították a Kiss Stúdió Színház magyar nyelvű magántársulatot, amelyik 2000. július 8-án oratorikus formában mutatta be a *Tragédiát*, a színeket összevonva, mindössze nyolc szereplővel. A művet egyedi módon színre vivő Varga Vilmos a következőket írta a *Bihari Napló* hasábjain ugyanazon év november 7-én: *Ez az előadás mindenképp szól. Ez a darab elgondolkozgat arról, hogy miért is születünk erre a világra, mi célból élünk ezen a földön. Vagyis azt hozza elénk, amiről minden ember adott pillanatban óhatatlanul elgondolkozik...* Tematikájában ide sorolandó az *Egy Tragédia-rendezés műhelytitkai* című, 2006-ban papírra vetett opus is. Ez a Marosvásárhelyi Színművészeti Főiskolán oktató Kovács Levente rendező 2003-as *Madách és Harag Marosvásárhelyen* című könyvével foglalkozik. Pontosabban a kötet azon részével, amely Harag György 1975-ös rendezését – amelyben Kovács Levente a rendező munkatársaként maga is részt vett – elemzi az előadást létrejöttének krónikája, művészi célkitűzései, színpadi megvalósításának és visszhangjának tükrében. A negyvenegy alkalommal színre vitt előadás kivételes sikeréhez hozzájárult, hogy a főbb szerepeket a korabeli erdélyi színművészet kiváló egyéniségei játszották. Éva Tanai Bella és Farkas Ibolya, Ádám Bács Ferenc és Ferenczy Csongor, Lucifer Lohinszky Loránd, az Úr Csorba András volt.

A *Madách lírai versei – kettős tükörben* című tanulmány a Madách Irodalmi Társaság 2008-as balassagyarmati ülészakán elhangzott és a társaság kiadványsorozatában megjelent előadás átdolgozott változata. Kozma Dezső Máté Zsuzsanna és Bene Kálmán közös, *Madách Imre lírája – irodalomesztétikai és filológiai nézőpontból* című könyvére reagálva fejtette ki álláspontját. Nem szándékozott eldönteni a Madách-magyarázók sokéves vitáját, hogy mennyire egyműves *Az ember tragédiája* költője, de úgy véli, hogy *a lírai verseknek az elméleti-filológiai megközelítése a 19. századi magyar líra új olvasatának lehetőségeit kínálja*. S végül, de nem utolsósorban e „Madách-blokkba” Andor Csaba Madách életéről írott – fentebb már említett – könyvének méltatása is bekerült.

E reprezentatív válogatás első fejezetében nemcsak Madách Imréről esik szó, hanem Petőfi Sándorról, Arany Jánosról, Vörösmarty Mihályról, Tompa Mihályról, Jókai Mórról, Kemény Zsigmondról, sőt a 16–17. században

Szemle

élt Szenczi Molnár Albert zsoltároskönyvéről is. Felsorolni sem lenne könnyű, hogy a *Korok fordulóján*, a *Régi erdélyi arcok* és az *Új évszázad sodrában* című további három részben kikerül ír Kozma Dezső, bizonyítva széles szellemi horizontját, sokoldalú érdeklődését, imponálóan gazdag ismereteit, enciklopedikus tárgyi tudását. S ez gyakorlatilag az egész 19–20. századi magyar irodalomra igaz, még ha az orientációt, az iránytűt az „erdélyiség” képezi is. Azt, hogy egy Nógrád megyében megjelenő folyóirat szemlerovatában miért éppen Madách Imre lett a figyelemre különösen érdemes szerző – ha úgy tetszik, a „primus inter pares”, azaz „első az egyenlők között” –, aligha kell magyarázni...

(*Madách Irodalmi Társaság, Szeged, 2015*)

SZERZŐINKRŐL

- ACSAI ROLAND (1975, Cegléd) Radnóti-díjas, Zelk Zoltán-díjas és Bárka-díjas író. Sok műfajban alkot. Legújabb könyvei: *Szellem-kócsagok* (versek), *A betonzsungel könyve* (ifjúsági regény). Van egy lánya, Zsófi. Az *Esumi és Asao* című drámája megnyerte az RS9 Színház fesztiváljának fődíját.
- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, szerkesztő, újságíró. Folyóiratokban, antológiákban közöl verseket. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a MÚOSZ-nak. 11 kötete közül az első (*Gyökerek lélegzése*) a Palócföld Könyvek sorozatban jelent meg, az utolsó kötete 2014-ben látott napvilágot *Macskaszerdák* címmel.
- BÁRDOS JÓZSEF, DR. (1949, Szeged) főiskolai tanár, irodalomtörténész. Magyar-orosz szakon végzett a József Attila Tudományegyetemen Szegeden, itt szerzett egyetemi doktori címet, majd PhD-fokozatot. Másfél évtizedig tanított irodalmat, gyermekirodalmat a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán. Kutatási területe Madách Imre életműve, a XIX. század második felének magyar irodalma, valamint a mesék világa.
- CSÁK GYÖNGYI (1950, Kisvaszar) költő, író, pedagógus. 2013 óta a Magyar Írószövetség tagja. Budapesten él. Versei, novellái, drámái számos folyóiratban jelentek meg. Eddig nyolc verseskötete látott napvilágot. Munkásságát 2008-ban Bánkúti Miklós-díjjal ismerték el.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, Hatvan) közíró, szerkesztő, középiskolai tanár. A Nógrád Megyei Hírlapnak 1996-tól 2002-ig volt a felelős szerkesztője. Évek óta szerkeszti a napilap Kultúra rovatát. A Madách-hagyomány Ápoló Egyesület elnöke, több ciklus óta tagja a TIT országos elnökségének.
- GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ, DR. (1974, Körmen) szerkesztő, irodalmi publikációk szerzője, nyelvész, egyetemi oktató. *Madách Imre levelezését* (2014) bemutató legutóbbi kötetét Andor Csabával állította össze.
- KALÁSZ ISTVÁN (1959, Budapest) író, tanár, szerkesztő. Prózát, cikkeket, forgatókönyveket ír. Irodalmi folyóiratokban publikál, több antológiában szerepelt. Több önálló kötete jelent meg. Dolgozott a televíziónak, közösségi rádiót vezetett. Stuttgartban, Budapesten él.
- KESZTHELYI-MANGÓ GABRIELLA, DR. (1965, Szécsény) költő, háziorvos, természetgyógyász. Gyöngyösön él. Verseket és szakmai írásokat publikál. Az Aranyanyu Díj különdíjasa.
- KOVÁCS KRISZTIÁN (1984, Balassagyarmat) történész. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza. Fő kutatási területei: a Ráday család birtoklástörténete, a paraszti családok története (ezzel kapcsolatban már két könyve megjelent), a 25-ös losonci gyalogezred története, Nógrád megye 16–18. századi története.
- KOVACSICS ZSUZSANNA (1960, Budapest) költő, műfordító, tolmács. Az ELTE BTK történelem-olasz szakán diplomázott. Elvégezte a Magyar Íróakadémia Szépiró Mesterkurzusát. Különböző antológiákban jelentek meg versei. Két online felület, a Litera-Túra Irodalmi és Művészeti Magazin és a Lenolaj Kulturális Online Műhely állandó szerzője.
- LIMBACHER GÁBOR, DR. (1958, Budapest) néprajzkutató, szociológus. A szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum és a Krúdy Gyula Könyvtár igazgatója. A népi vallásosság kutatója, konferenciák, kiállítások szervezője. Madách-díjas.
- NAGY TIBOR BALÁZS (1983, Eger) író, újságíró, tanár. Az ELTE BTK magyar nyelv és irodalom szakán szerzett tanári képzést. Munkatársa volt a Heves Megyei Hírlapnak, cikkei jelentek meg az *Egri Szín*, a *Part Magazin* és az *Egri Ügvek* médiafelületén, verse és esszéje látott napvilágot az *Agria* folyóiratban és a *PolisZ* online platformján. Jelenleg a Dobó István Vármúzeum Régészeti Osztályán dolgozik. A Regio Viridis Egyesület tagjaként az egyesület által fenntartott Bródy5 Klub szervezésében vesz részt. *Typhoeus blogia* címmel személyes blogot is vezet.
- ORAVECZ TIBOR (1959, Salgótarján) költő. Középkorok korától ír verseket. Az ak-

kori Palócföld irodalmi-szellemi életében telt ifjúkora. Jelenleg Nagytarcsán él.

SUHAI PÁL (1945, Bezenye) költő, tanár, tankönyvíró. Az ELTE BTK magyar-történelem szakán (Eötvös-kollégistaként) kiegészítő tanári diplomát szerzett. Tankönyveiről az MTA Pedagógus Kutatói Pályájában részesítette. Részt vett a Mikszáth kritikai kiadás 78. és 80. kötetének sajtó alá rendezésében.

ZENTAI LÁSZLÓ, DR. (1950, Sopron) költő, író, a Soproni Füzetek főszerkesztője, nyugalmazott kormányzati főosztályvezető, a Parlament Népjelölti Kabinetjének főtanácsadója, nyugdíjszakértő. 2010 és 2016 között a Parlament Nyugdíjbiztosítási Ellenőrzési Testületének tagja. Közigazgatási, jogtudományi és szociológiai diplomát szerzett. 1968 óta publikál szépirodalmi írásokat és szakmai cikkeket, tanulmányokat. Eddig öt könyve látott napvilágot. Legutóbbi kötete az idei Könyvhétre jelent meg *Mikor jön az öreg* címmel.

Képzőművészek:

CENE GÁL ISTVÁN (1969, Salgótarján) festőművész. Cereden él. Rajztanulmányokat Iványi Ödön, majd Földi Péter irányítása alatt folytatott. Művészettörténetet hallgatott Dr. Végvári Lajos professzornál a Miskolci Bölcsész Egyesületben. Diplomáját a DOTE EÜ Főiskolai Karán szerezte. Tagja a Magyar Festők Társaságának. 2009-ben Nógrád Megyei Prima-díjas lett képzőművészet kategóriában. 2015-ben „European Art Star” díjat kapott Brüsszelben. Több mint negyven egyéni kiállítása volt országhatáron belül és kívül.

HÜVÖSI CSABA (1981, Salgótarján) fotóriporter. A Nógrád Megyei Hírlap munkatársa. Nógrád megye több városában palóc néptáncosokat bemutató kiállításon szerepeltek képei.

Palócföld

100% HUNGARIAN BLENDED WHISKY

Ára: 500 Ft

17002

9 770335 886006

17002